

ВІСНИК 3/98

НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

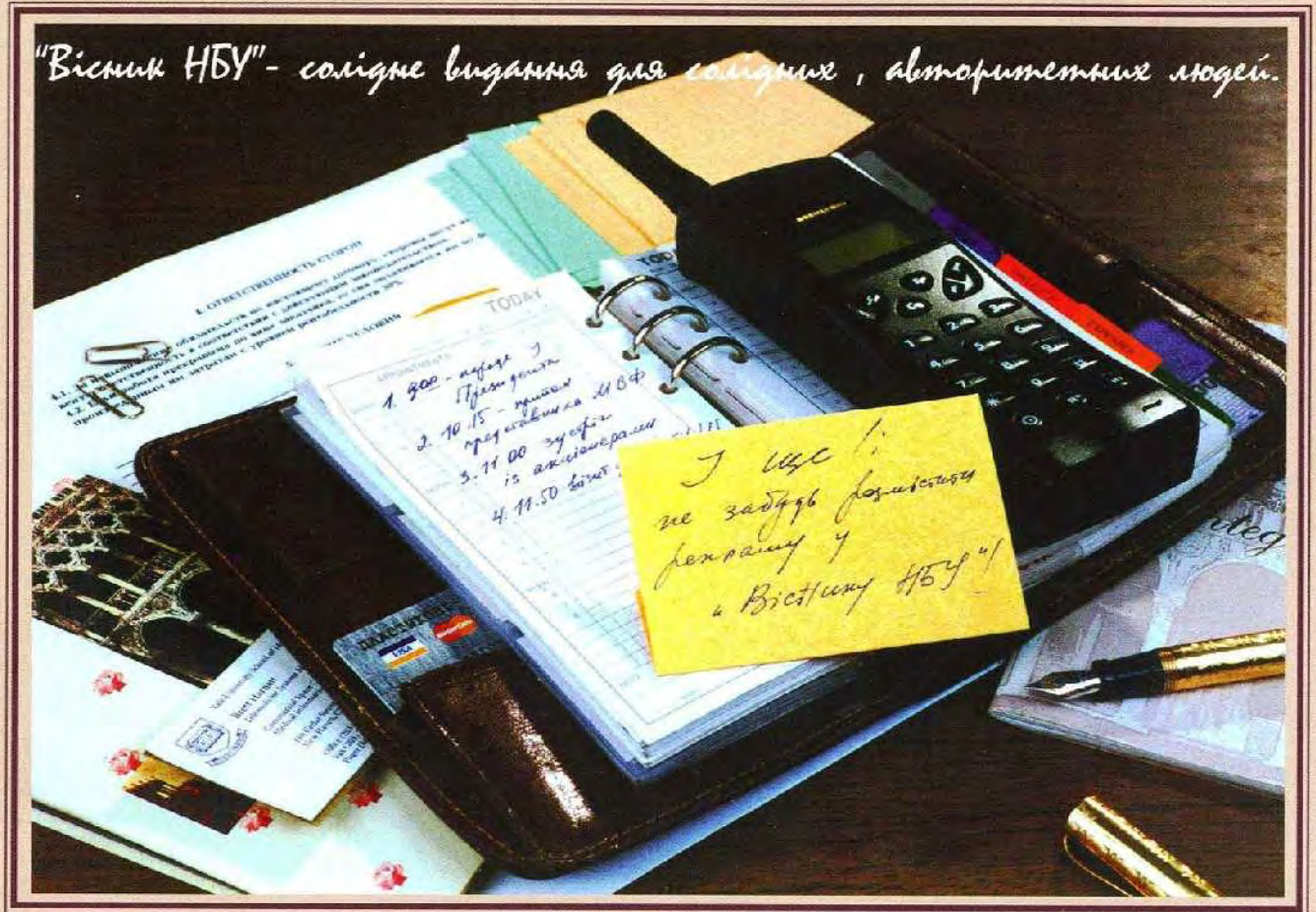

Фінансова
стабілізація —
у пащі
дефіциту
бюджету?

"Вісник НБУ" - солідне видання для солідних, авторитетних людей.

"Вісник Національного Банку України"-журнал для банківських працівників, бухгалтерів, аудиторів, бізнесменів, фінансових та податкових інспекторів, економістів, управлінців, правознавців, спеціалістів у галузі статистики.

Реклама у "Віснику НБУ" та додатку до нього "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності" — це найкоротша дорога до найвпливовіших людей, що мають найширші можливості.

Із питань розміщення реклами звертатися до редакції:
252028, Київ - 28, просп. Науки, 7.

Тел.: (044) 267-39-44 Факс:(044) 264-96-25

Редакційна колегія:

ВЕСЕЛОВСЬКИЙ О.О.
(голова)

ВОРОНОВА Л.В.

ГЕТЬМАН В.П.

ГРЕБЕНИК Н.І.

КАНДИБКА О.М.

КИРЕЄВ О.І.

КРАВЕЦЬ В.М.

КРОТЮК В.Л.

МАТВИЄНКО В.П.

ПАТРИКАЦ Л.М.

(зав.редакцією — головний редактор)

РАЄВСЬКИЙ К.Є.

СТЕПАНЕНКО А.І.

ЧЕРНИК І.П.

ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено
редакцією періодичних видань НБУ

Головний редактор

ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора

КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики

Редактор відділу ПАПУША А.В.

Відділ бухгалтерського обліку,

розрахунків та інформаційно-

програмного забезпечення

Редактор відділу КОПАНИЄЦЬ С.О.

Відділ валютного регулювання та міжна-

родних банківських зв'язків

Відділ економіки, законодавчого забез-

печення, банківського нагляду та ко-

мерційних банків

Оглядач фондового ринку НАУМЕНКО В.О.

Головний художник

КОЗИЦЬКА С.Г.

Відділ реклами і розповсюдження

Редактор відділу В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.

Літературний редактор КУХАРЧУК М.В.

Коректор

СИЛЬВЕРСТОВА А.І.

Комп'ютерний набір

ЛИТВИНОВА Н.В.

Фотокореспондент

НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.

Адреса редакції:

252028, Київ-28, просп. Науки, 7

тел./факс: (044) 264-96-25

тел.: (044) 267-39-44

Реєстраційне свідоцтво КВ №691

Передплатний індекс 74132

Дизайн, кольороподіл і друк

Поліграфічного центру "Бліц-Принт"

АТ "Видавництво "Бліц-Інформ"

тел.: (044) 441-89-19

Комп'ютерна верстка

СЕРЬОДКІН В.К.

Технічний редактор

ВОРОБЕЙ Р.М.

Умовн. друк. арк. 8.0

Підписано до друку 05.03.1998

При переліку матеріалів, опублікованих
у журналі, посилання на "Вісник Національного
банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.

Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор.

Редакція не несе відповідальності

за зміст рекламних матеріалів.

© Вісник Національного банку України, 1998

ВІСНИК

НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Щомісячний журнал Національного банку України

Видається з березня 1995 року

№3 (25)

березень

1998

ЗМІСТ

▶ НАГЛЯД ТА АУДИТ

3 О.Кирєєв

Банківський нагляд як
комплексний процес

▶ ДОКУМЕНТИ

6 Н.Гребеник

Головні орієнтири
визначено

6 Основні напрями грошо- во-кредитної політики на 1998 рік

▶ ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС

10 Н.Іванік, Л.Бастун, Н.Чепурнова

Платіжний баланс Ук-
раїни за третій квартал
1997 року

▶ ВАЛЮТНИЙ РИНОК

12 Т.Мусієнко

Проблеми валютної
інтеграції України

17 Інформація за результа- тами торгів німецькими марками, доларами США, російськими рубля- ми, білоруськими рубля- ми, італійськими лірами, французькими франками, англійськими фунтами стерлінгів на Українській міжбанківській валютній біржі у січні 1998 року

18 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют 1 групи Класифікатора НБУ, встановлений Національним банком України у січні 1998 року

20 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют 2 групи Класифікатора НБУ, встановлений Національним банком України у січні 1998 року

▶ ЗАКОНОТВОРЕННЯ

22 В.Сенніков

Законодавче забезпе-
чення боротьби з відми-
ванням коштів, отрима-
них злочинним шляхом

▶ ФОНДОВИЙ РИНОК

27 Д.Вайсбанд

Хроніка кризи: погляд
із Дортмунда

30 В.Байрака

Державні облігаційні позики: світовий досвід

33 Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за 1998 р.

34 Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики у січні 1998 р.

35 Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу

▶ **МІЖНАРОДНІ
БАНКІВСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ**

36 Я.Кінах

Банк, що викликає довіру

▶ **БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ:
НОВІ ІНСТРУМЕНТИ**

39 І.Новак, В.Михайлова

Системи розрахунків у реальному часі

▶ **ФІНАНСОВИЙ РИНОК**

46 І.Геллер

Фінансовий ринок та ринок нерухомості: точки дотику

48 Інформація щодо середньої процентної ставки за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1998 р.

48 Інформація щодо механізмів та обсягів рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1998 р.

▶ **ПОДІЯ**

48 Діловий світ: хто є хто

▶ **МАКРОЕКОНОМІКА**

49 Т.Єрофєєва

Формування ринкових інструментів грошово-кредитної політики в країнах Східної Європи

▶ **КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ**

52 О.Дубілет

Основні критерії ефективності українських банків

55 Зміни і доповнення до "Офіційного списку комерційних банків України", внесені за період із 11 січня по 10 лютого 1998 р.

55 Зміни і доповнення до "Переліку банків із зазначенням пунктів заліцензованих операцій", внесені за період із 11 січня по 10 лютого 1998 р.

▶ **ЛІТОПИС
БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

56 Свідок історії, будівничий майбутнього

▶ **МІЖДЕРЖАВНІ
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

57 О.Єременко

Четверта поправка до Статуту МВФ

▶ **ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА**

58 А.Спіфанов

Академія в Сумах — навчальний заклад нового зразка

▶ **ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ**

61 Н.Кривошеєва

Запитання — відповідь

▶ **МОНЕТИ УКРАЇНИ**

63 Про введення в обіг ювілейної монети "Київський псалтир"

63 Про введення в обіг ювілейної монети "Володимир Сосюра"

64 Про введення в обіг пам'ятної монети "Северин Наливайко"

64 Про введення в обіг пам'ятної монети "80-річчя бою під Крутами"

Центральний банк держави (в Україні — Національний банк) є серцем її фінансово-кредитної системи. Чим же законодавство зобов'язує його стежити за здоров'ям і стабільністю фінансового сектора економіки, покладаючи на нього відповідальність за банківський нагляд. Завдання і функції Національного банку України стосовно проведення єдиної державної політики у галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці, організації міжбанківських розрахунків, координації діяльності банківської системи в цілому визначають точки прикладання зусиль банківського нагляду.

Влітку 1997 року відбулася реорганізація банківського нагляду НБУ. Про зміни, які сталися, поставлені завдання та перспективи, що вимальовуються, йдеться у статті керівника служби банківського нагляду на рівні заступника Голови Правління НБУ О. Г. Кирєєва.

ІЗ ПЕРШИХ ВУСТ

Банківський нагляд як комплексний процес створення ефективної системи захисту клієнтів

Олександр Кирєєв,
заступник Голови Правління
Національного банку України.

ПРИНЦИПИ, ТЕХНОЛОГІЯ ВЕДЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА ЙОГО СТРУКТУРА

Головним завданням банківського нагляду є створення ефективної системи захисту інтересів кредиторів і вкладників, оперативного реагування на події, які дестабілізують діяльність банківської установи.

Основні (базові) принципи дієвого нагляду сформулював у квітні 1997 року Базельський комітет із банківського регулювання.

Двадцять п'ять принципів, визначених цим комітетом, до якого входять органи банківського нагляду різних країн, слід розглядати як мінімальні вимоги. Вони потребують доповнення іншими заходами відповідно до конкретних місцевих умов і ризиків.

Технологією ефективного банківського нагляду передбачено:

- передумови, що визначають розподіл цілей, функцій і зобов'язань кожного учасника;

- ліцензування і структуру, які чітко окреслюють коло установ, охоплених банківським надглядом, види їх діяльності, що потребують ліцензування, а також передбачають оцінку власності банку, ділових якостей його керівників, реальності операційних планів, системи внутрішнього контролю та прогноз фінансового стану банку на майбутнє;

- пруденційні вимоги і пруденційне регулювання, цебто вимоги щодо обов'язкової наявності мінімального капіталу, який би

відповідав рівневі ризиків банку; ведення банком ефективної політики та оволодіння процедурами оцінки якості активів і забезпечення, а також резервів для відшкодування можливих втрат за кредитами; лімітів для обмеження розміру ризику на одного позичальника чи групу позичальників; наявності адекватної системи внутрішнього контролю та аудиту;

- методику поточного банківського регулювання, яка органічно поєднує дистанційний та інспекційний нагляд і передбачає постійні контакти з керівництвом банку, створення ефективної системи збору, розгляду й аналізу пруденційних звітів та статистичних даних;

- вимоги щодо надання необхідної інформації, завдяки чому органи нагляду отримують правдиву звітність про фінансовий стан банку;

- поновлення, які дозволяють органам нагляду вживати адекватних виправних заходів щодо банку в разі порушення ним пруденційних вимог ведення банківської справи,

чинного законодавства або створення ситуації, яка загрожуватиме інтересам вкладників;

- міжнародні банківські операції — нагляд за діяльністю банків за межами країни та обмін інформацією із зарубіжними колегами.

Відповідна служба НБУ здійснює покладені на неї функції на засадах зазначених принципів ефективного нагляду. Банківський нагляд скоординований за вертикаллю і функціонує як єдина система у складі центрального апарату та регіональних управлінь Національного банку України.

Систему нагляду і регулювання діяльності комерційних банків необхідно вдосконалювати та розвивати, підвищуючи рівень повноважень банківського нагляду, зокрема у сфері застосування санкцій. Щоб мати змогу вести скоординовану, зважену і послідовну політику банківського нагляду, прогнозувати зміни у банках України і своєчасно на них реагувати, Правління Національного банку України Постановою № 180 від 9 червня 1997 року "Про напрями стабілізації та підвищення надійності банківської системи України і поліпшення роботи банківського нагляду Національного банку України" прийняло рішення про реорганізацію банківського нагляду НБУ. На базі управлінь колишнього департаменту банківського нагляду створено нові департаменти: реєстрації та ліцензування банків; безвиїзного нагляду; інспектування банків; з питань роботи з проблемними банками; а також управління координації з питань банківського нагляду.

Керівник служби банківського нагляду на

Базельський комітет із банківського регулювання сформулював торік двадцять п'ять принципів ефективного нагляду за банківською діяльністю. Це мінімальні вимоги, які кожна країна доповнює, виходячи з властивих лише їй умов і можливих ризиків

рівні заступника Голови Правління Національного банку України управління процесом взаємодії між новоствореними департаментами та між ними і відповідними підрозділами банківського нагляду регіональних управлінь НБУ.

Для вироблення методичних інструментів здійснення банківського нагляду створено Консультативну раду з питань нагляду і регулювання діяльності банків. У її складі — директори департаментів, представники окремих обласних управлінь Національного банку України та постійні радники з Агенції міжнародного розвитку (США) на чолі із керівником служби банківського нагляду НБУ. На своїх засіданнях Консультативна рада розглядає

Консультативна рада з питань нагляду і регулювання діяльності банків створена для вироблення методичних інструментів здійснення банківського нагляду

поточну діяльність комерційних банків, визначає пріоритетні напрями розвитку служби банківського нагляду, обговорює питання щодо створення єдиної інформаційної системи управління банківським надглядом, технічного забезпечення служби банківського нагляду, порядку формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат за позиками тощо.

Налагоджено ефективні партнерські взаємостосунки спеціалістів новостворених департаментів із постійними радниками з Агенції міжнародного розвитку.

Щоб банківський надгляд набув характеру комплексного процесу, який забезпечив би методичну основу моніторингу системного ризику у банківському секторі економіки, прийнято рішення про розмежування функцій вступного, попереднього та поточного контролю між департаментами банківського нагляду і регіональними управліннями Національного банку України.

Постановою Правління НБУ № 380 від 17.11.1997 року визначено оптимальну структуру системи банківського нагляду Національного банку України. Вона передбачає такі підрозділи та керівні ланки:

- відділ банківського нагляду регіонального управління НБУ;
- комісія з питань нагляду і регулювання діяльності банків при регіональному управлінні НБУ;
- начальник регіонального управління НБУ;
- відповідні департаменти банківського нагляду НБУ;
- заступник Голови Правління НБУ;
- комісія НБУ з питань нагляду і регулювання діяльності банків.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Як уже згадувалося, банківський надгляд за етапами і формами його здійснення поділяють на вступний, попередній та поточний.

Вступний контроль починається з чіткого і вичерпного визначення вимог, необхідних для отримання установами банків ліцензій на проведення банківських операцій, а також порядку та терміну цієї процедури.

Вимоги вступного контролю стосуються:

- вступних умов щодо обсягу капіталу, джерел і внесків до статутних фондів банків та складу їх учасників;
- кваліфікаційних та професійних якостей працівників вищої і середньої ланок управління банками;
- оптимального бізнес-плану діяльності банків на найближчі один-два роки;
- мережі установ банків;
- визначення політики та напрямів діяльності банків;
- питання щодо іноземних акціонерів (учасників) і кандидатів на керівні посади;
- відповідних технічних питань;
- умов, за яких НБУ відмовляє у наданні ліцензії на проведення банківських операцій.

Вступний контроль здійснює департамент реєстрації та ліцензування банків, до функцій якого належать: реєстрація банків, представництво банків-нерезидентів, які створюються на території України, змін і доповнень, внесених банками до установчих документів, ведення Республіканської книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ, а також ліцензування банків, зареєстрованих НБУ, які діють на території України, підготовка пропозицій щодо надання, розширення або відкликання ліцензії на здійснення банківських операцій, ведення Книги реєстрації наданих ліцензій, підготовка нормативних актів із питань створення, реєстрації і ліцензування банків та їхніх установ.

Мета **попереднього контролю** — забезпечити дотримання банками встановлених вимог, розумне (з оптимальним ризиком) ведення ними власних справ. Водночас при його проведенні реалізується заборона або обмеження Національного банку України щодо деяких видів банківської діяльності, здійснюється відрахування до резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків, запроваджуються штрафні санкції

щодо банків, які порушують економічні нормативи, порядок формування обов'язкових резервів тощо.

До вимог попереднього контролю належать:

- встановлення контролю з боку НБУ за визначеними для банків обмеженнями та вимогами відповідно до розроблених періодичних форм звітності;
- проведення комплексного аналізу звітності банків та їх розрахунків економічних нормативів;
- створення інформаційної бази з метою використання її даних для прогнозування банківської діяльності та планування поточного контролю.

Попередній контроль є прерогативою департаменту безвізного нагляду, діяльність якого спрямована на впровадження інструментів документарного нагляду та механізмів управління банківськими ризиками, економічний аналіз і регулювання роботи банків за допомогою контролю виконання ними нормативних та оцінних показників, виявлення на ранньому етапі (за результатами проведеного аналізу і прогнозу на майбутнє) можливої кризи банків та усунення її причин за допомогою упереджувальних заходів, створення організаційної та методологічної бази для виконання контролюючо-наглядових функцій регіональними управліннями Національного банку України.

Цілі та завдання департаменту безвізного нагляду втілені у його трьох головних функціях: контролі за виконанням банками економічних нормативів, здійсненні раннього реагування і вжитті запобіжних заходів, зведенні даних економічного аналізу діяльності банків та аудиту.

Слід наголосити, що впровадження з 1 січня 1998 року в комерційних банках України міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності створює прозору інформаційну базу для банківського нагляду. Це сприятиме вирішенню проблем у діяльності банків ще на стадії їх виникнення, підвищить результативність нагляду у справі оздоровлення банківської системи.

Поточний контроль здійснюється шляхом інспектування банків та їхніх установ, а також розробки і вжиття заходів щодо організаційного зміцнення та фінансового оздоровлення цих установ.

Серед вимог поточного контролю:

- проведення як комплексних, так і тематичних перевірок банків;
- визначення мети, засобів та методів перевірки діяльності банків на місці;
- надання керівництву банків консультацій щодо поліпшення діяльності за результатами проведених інспекцій;
- застосування санкцій до банків, які порушили чинне законодавство та нормативні акти НБУ;
- прийняття рішень за підсумками інспекцій банків та систематичне інформування Правління Національного банку про стан

Банківський надгляд за етапами і формами його здійснення поділяється на вступний, попередній та поточний

банківської системи країни.

Поточний контроль проводить департамент інспектування банків. Метою його діяльності є гарантування того, що всі комерційні банки, які здійснюють свою діяльність на основі ліцензії, мають:

- компетентний, чесний контрольний орган та керівні органи, що усвідомлюють свою відповідальність і планують на довгостроковий період безпеку та процвітання банку;

- ефективну практику управління, зокрема системи фінансового та внутрішнього контролю, підкріплені відповідними аудиторськими функціями;

- стабільну практику оцінки активів та ведення бухгалтерського обліку;

- надійні стандарти визначення достатності капіталу та достатньої ліквідності;

- відповідальну та життєздатну конкурентну позицію на ринку, яка базується на підтримці високої прибутковості, необхідної для компенсації непередбачених збитків.

Першочерговим завданням інспектування є перевірка достовірності інформації, поданої банками у звітах, та оцінка спроможності керівництва банків підтримувати відповідні положення, механізми і процедури.

З метою ефективного проведення нагляду для кожного банку на підставі підсумків інспектування встановлюється рейтинг, який відображає профіль ризику. При цьому враховується п'ять чинників: достатність капіталу, якість активів, управління, надходження, ліквідність.

Наприкінці минулого року Національний банк України започаткував практику особливого нагляду за проблемними банками. Створено департамент із питань роботи з проблемними банками, який здійснюватиме такий нагляд. Визначено ознаки проблемних банків та методи їх виявлення, впроваджується адекватний порядок роботи з ними відповідно до законодавчо визначених прав і повноважень НБУ стосовно втручання та оперативного прийняття рішень, пов'язаних із фінансовим оздоровленням чи ліквідацією тих установ, стан яких загрожувє стабільності банківської системи.

Об'єктами діяльності цього департаменту є проблемні банки, тобто банки, які знаходяться:

- у зоні найбільшого фінансового ризику;

- у режимі фінансового оздоровлення;

- у стадії припинення діяльності;

- у стадії ліквідації;

- банки-банкрути.

Функції департаменту з питань роботи з проблемними банками: участь у комплексних та тематичних перевітках таких банків, проведення комплексного аналізу їхньої діяльності, розробка і схвалення програм фінансового оздоровлення проблемних банків та контроль за їх виконанням, підготовка пропозицій на розгляд Правління

НБУ щодо подальшої діяльності цих банків (переведення їх у режим фінансового оздоровлення, призначення тимчасової адміністрації, припинення діяльності, ліквідація тощо).

У разі порушення банками чинного законодавства і нормативних актів Національного банку України, зокрема встановлених економічних нормативів, порядку, строків і технології виконання банківських операцій, здійснення ними несанкціонованої емісії, неподання звітності або подання недостовірної звітності, допущення збиткової діяльності, створення загрозової для інтересів вкладників та кредиторів ситуації чи перешкод стосовно антимонопольних дій, здійснюваних службами банківського нагляду НБУ, департамент дає комерційним банкам необхідні, обов'язкові щодо виконання розпорядження.

Управління координації з питань банківського нагляду разом із департаментами, що входять до системи банківського нагляду, узгоджують політику щодо здійснення зваженого регулювання діяльності банків з метою забезпечення комплексного підходу до організації, технології, методології та координації банківського нагляду.

До функцій управління належать збір, зведення і класифікація інформації про діяльність і фінансовий стан комерційних банків за матеріалами вступного, попереднього та поточного контролю, аудиту банків та з інших джерел. Це дасть змогу створити інтегровану базу даних, яка б забезпечувала підтримку в актуальному стані і різнобічне комплексне використання інформації, накопичення, належне ведення і надання користувачам архівних матеріалів, що стосуються здійснення банківського нагляду тощо.

ПРІОРИТЕТНІ ЗАХОДИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ НБУ

Службою банківського нагляду НБУ розроблено план стратегічного розвитку. Ним визначено її пріоритетні заходи, до яких належать:

- розробка відповідно до міжнародних стандартів порядку формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків, що дасть змогу створити раціональну методику оцінки якості кредитних вкладень банків, ефективного управління кредитними та іншими ризиками;

- організація надійної системи гарантування вкладів фізичних осіб у банках;

- створення інтегрованої бази даних щодо банків — електронного доось банків;

- створення єдиної інформаційної системи управління банківським наглядом;

- створення банків даних щодо позичальників, інсайдерів та великих кредитів;

- впровадження рейтингової оцінки діяльності банків;

- удосконалення системи раннього реагування на проблеми, що виникають у діяльності банків;

- розробка механізму, який сприятиме ефективнішому залученню зовнішнього аудиту та використанню його інформації для потреб банківського нагляду.

Усе сказане вище свідчить про те, що основу організації банківського регулювання і нагляду НБУ вбачає у комбінованій моделі. На практиці це означає:

1. Чітке визначення сфери діяльності та функцій банківського нагляду.

2. Участь представників цієї служби у зборах і засіданнях акціонерів, правління, спостережних рад і ревізійних комісій комерційних банків та їх право вимагати проведення відповідних зборів і засідань.

3. Аналіз банківської діяльності на базі статистичних даних офіційних звітів банків (із відповідним порівнянням та ранжируванням усіх установ у рамках груп зі схожими характеристиками).

4. Широке використання сучасних досягнень комп'ютерних технологій (мікрокомп'ютерних моделей, експертних систем тощо) для аналізу офіційних звітів банків та прогнозування їхнього розвитку.

5. Запровадження цільового планування перевірок на місцях.

6. У разі необхідності проведення суцільної або вибіркової перевірки діяльності та ризиків комерційних банків.

7. Проведення таких перевірок службою банківського нагляду з поступовим делегуванням цієї функції місцевим зовнішнім

У НБУ розроблено план стратегічного розвитку банківського нагляду

аудиторам, які мають кваліфікаційний сертифікат на право аудиту банків (за умови, що служба банківського нагляду встановлюватиме деталізовані правила, які визначатимуть форми та зміст аудиторських звітів).

8. Надання службі банківського нагляду права вживати необхідних заходів у разі порушення комерційними банками економічних нормативів чи банківського законодавства.

9. Визначення банківським наглядом рейтингу комерційних банків (для внутрішнього користування).

Головні орієнтири визначено

Наталія Гребеник,

директор емісійно-кредитного департаменту
Національного банку України.

Основні напрями грошово-кредитної політики — це комплекс заходів та монетарних інструментів, за допомогою яких Національний банк передбачає здійснювати управління та регулювання грошово-кредитним ринком, забезпечуючи економічну та фінансову стабільність, які є основою стабільності національної валюти, що згідно із Конституцією України є головною функцією Національного банку України. Досягати цієї надзвичайно важливої мети можна шляхом створення відповідних умов функціонування та управління грошово-кредитним ринком.

Керуючись таким завданням, Національний банк України щорічно розробляє Основні напрями грошово-кредитної політики.

Основою для розробки грошово-кредитної політики є прогнозна Програма економічного і соціального розвитку держави, яку розробляє уряд, макроекономічні показники розвитку економіки України і Закон України "Про Державний бюджет України" на відповідний період.

Залежно від ситуації, яка складається на грошово-кредитному ринку, та виконання макроекономічних показників Національний банк України може вносити відповідні корективи як стосовно кількісних монетарних параметрів, так і щодо використання інструментів з регулювання грошово-кредитного ринку.

Основні напрями грошово-кредитної політики на 1998 рік розглянуто на розширеному засіданні Правління Національного банку України 23.02 1998 року і затверджено Постановою Правління НБУ № 58 від 23.02 1998 року.

Основні напрями грошово-кредитної політики на 1998 рік

І. ВСТУП. РОЗВИТОК МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ У 1997 р.

Загальна макроекономічна ситуація в Україні характеризувалася продовженням спаду виробництва, хоча темпи падіння порівняно з попереднім 1996 роком знизилися. Якщо спад реального ВВП у 1996 році становив 10%, то за 1997 рік він становив 3.3%. Реальний ВВП зменшився на 3.2% за 1997 рік порівняно з 1996 роком.

1997 рік є унікальним порівняно з попередніми роками з точки зору інфляційного розвитку. За 1997 рік

інфляція споживчого ринку становила 10%. Така ситуація багато в чому визначалася і монетарною політикою Національного банку, яка була спрямована на підтримку купівельної спроможності гривні, стабілізацію фінансових ринків та підтримку банківської системи. Така політика заклала підвалини можливого економічного зростання на наступні роки. Насамперед це стосується створення середовища довіри та ринкових стимулів для потенційних зовнішніх і внутрішніх інвесторів. З другого боку, знижуються інфляційні очікування в суспільстві. Звичайно, фінансова стабілізація є лише необхідною, але не достатньою умовою можливого економічного зростан-

ня. Монетарна політика Національного банку України як складова загальної макроекономічної політики країни має бути підтримана подальшою структурною перебудовою економіки, реформами у бюджетній сфері як з боку податків, так і з боку видаткової частини бюджету, залучення прямих іноземних інвестицій до економіки та її дерегуляції. Фінансова криза на світових фінансових ринках, зокрема у країнах Південно-Східної Азії, показала, що треба передусім робити ставку на внутрішні реформи в економіці та залучення довгострокового іноземного капіталу в українську економіку у вигляді прямих інвестицій. Фінансування видатків держави за рахунок коротко-

строкового капіталу може привести країну до фінансової кризи.

Один із основних результатів роботи банківської системи за 1997 рік — це розгортання процесу монетизації економіки. Рівень монетизації економіки за 1997 рік зріс на 3 процентних пункти (із 10% у 1996 році до 13% у 1997 році). Відбулося випереджаюче зростання грошової маси щодо інфляції — за фактичної інфляції 10.1% грошова маса в номінальному вираженні зросла на 34%, а грошова база — на 44%, завдяки чому зросла відносна забезпеченість народного господарства загальним обсягом платіжних засобів.

Значно поліпшився коефіцієнт доларизації, який знизився з 18 до 13, та зросла питома вага депозитів домашніх господарств, що є свідченням довіри до національної валюти.

Кредитна активність комерційних банків за рік підвищилася на 26%, а з урахуванням рівня інфляції реальний приріст кредитних ресурсів для економіки України становив 16%.

II. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Основний напрям грошово-кредитної політики в 1998 році — це виконання Національним банком України основної функції, покладеної на нього Конституцією України (стаття 99), тобто забезпечення стабільності національної валюти.

Національний банк вважає за необхідне в 1998 році зберегти основні принципи і механізми здійснення грошово-кредитної політики, спрямувати їх на закріплення досягнутих результатів стабілізації внутрішніх цін та відповідної стабільності грошово-кредитного ринку.

Основними орієнтирами засад грошово-кредитної політики на 1998 рік Національний банк України передбачає здійснення регулювання грошово-кредитного ринку через відповідні інструменти, які сприяли б утриманню досягнутої економічної та фінансової стабільності, рівня соціального розвитку і не провокували б через розкручування інфляційної спіралі падіння реального рівня життя, а саме:

Основні макроекономічні параметри розвитку економіки України в 1998 році		
Показники	1997	1998 (програма)
1. ВВП, млрд. грн.	92.5	101.1
2. ВВП, % відносно попереднього року	96.8	100.5
3. Дефлятор ВВП (розрахунково)	117.2	108.8
4. Рівень інфляції: грудень 1997 р. відносно грудня 1998 р., %	110.1	111.0
5. Середньомісячна інфляція, %	100.81	100.95
6. Дефіцит державного бюджету, млрд. грн.	5.2	3.3

— здійснення кількісного контролю за динамікою грошової маси, встановлення межі її приросту (24%), що відповідає реальній зміні ВВП і має забезпечити помірний темп інфляції;

— забезпечення купівельної спроможності національної валюти до рівня, який давав би змогу збалансувати інтереси як державні, так і суб'єктів національної економіки, включаючи зовнішньоекономічну діяльність;

— стимулювання процесів збільшення обсягів вкладів населення в банківську систему шляхом підвищення гарантованості їх повернення через введення механізмів страхування депозитів та орієнтації комерційних банків на встановлення процентних ставок за депозитами на реальному позитивному рівні щодо інфляції;

— підвищення кредитної підтримки вітчизняних підприємств через інтенсифікацію кредитної активності комерційних банків, а також підтримання Національним банком України ліквідності комерційних банків через систему рефінансування;

— стимулювання інвестицій у діяльність банків, зокрема збільшення обсягів довгострокового кредитування через забезпечення фінансової стабілізації, і на цій основі збільшення депозитних вкладів, залучених на довгостроковій основі;

— захист економічних інтересів суб'єктів грошово-кредитного ринку та інше.

Основні напрями грошово-кредитної політики мають узгоджуватися з економічною політикою уряду України та орієнтуватися на макроекономічні показники, використані при розробленні державного бюджету.

Розробленою монетарною про-

грамою передбачено зростання протягом року обсягу грошової маси (широких грошей) до 24 % збільшення грошової бази — первинної кредитної емісії Національного банку України через різні канали (валютний і фондовий ринки, рефінансування комерційних банків) у сумі 1340 млн. грн., або 19%.

У разі потреби залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку протягом року Національний банк може вносити зміни щодо темпів зростання монетарної бази та грошової маси, але в межах, які не провокуватимуть дестабілізацію ринку.

Відповідно до зазначених орієнтирів за прогнозом мають збільшитися обсяги кредитування банківською системою суб'єктів господарювання різних форм власності до 10%, що відповідатиме підтримці та відновленню виробництва, економічній активності без ризику для стабільності гривні та провокування зростання темпів інфляції.

Національний банк України підтримуватиме економічну політику уряду України доти, доки вона не загрожуватиме забезпеченню стабільності національної валюти.

III. ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА 1998 РІК

З метою забезпечення стабільності гривні та утримання відповідної стабілізації у сфері макроекономічної та монетарної політики Національний банк України передбачає:

— здійснення кількісного контролю за динамікою грошової маси шляхом встановлення межі її приросту, яка відповідає реальній зміні валового внутрішнього продукту, цільовим показникам інфляції та забезпечує реальне зростання кількості платіжних засобів в обігу;

Показники	1998 (програма)
1. ВВП, млрд. грн.	101.1
2. Реальний ВВП, %	100.5
3. Середньомісячна інфляція, %	0.95
4. Рівень інфляції за рік, %	12.0
5. Середньомісячні темпи приросту грошової маси, %	1.84
6. Зростання грошової маси за рік, %	24.4
7. Зростання монетарної бази за рік, %	19.0

— збільшення валютних резервів для підтримки купівельної спроможності національної валюти до рівня, який би забезпечував збалансовані інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, включаючи державні;

— подальший розвиток фондового ринку державних цінних паперів як одного з найважливіших інструментів національного ринку позичкових капіталів та регулювання грошово-кредитних відносин і поєднання його функціонування з валютним ринком на базі використання валютних деривативів;

— забезпечення дотримання позитивного рівня облікової ставки Національного банку України щодо рівня інфляції шляхом здійснення оперативного регулювання облікової ставки залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку і на цій основі — зниження відсоткових ставок за кредитами комерційних банків.

IV. ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ

Регулювання грошово-кредитного ринку Національний банк України планує здійснювати через застосування уже діючих інструментів, а саме:

— політики обов'язкових резервів із використанням уніфікованої ставки резервування залучених коштів комерційними банками як у національній валюті, так і у вільно конвертованій. Норма обов'язкових резервів може змінюватися за постановами Правління Національного банку України як у бік зменшення, так і в бік збільшення протягом року залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку;

— процентної політики, якою передбачено використання облікової

ставки Національного банку України та процентних ставок за його операціями як базової ціни національної валюти;

— здійснення відповідних регулюючих операцій на валютному та фондовому ринках з метою утримання стабільності курсу національної валюти;

— використання депозитних сертифікатів Національного банку України.

V. РЕФІНАНСУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ (ПІДТРИМКА ЇХ ЛІКВІДНОСТІ)

Для підтримки необхідної ліквідності банківської системи Національний банк України продовжуватиме здійснювати рефінансування комерційних банків через:

- операції РЕПО;
- ломбардне кредитування;
- кредитні аукціони.

У разі появи в господарському обігу комерційних векселів Національний банк буде готовий рефінансувати комерційні банки і під переоблік векселів, які акцептовані комерційними банками.

Передбачається направити на рефінансування комерційних банків близько 500 млн. грн., що у свою чергу дасть можливість комерційним банкам інтенсивніше здійснювати кредитну підтримку конкретної економіки.

VI. ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА

Національний банк України передбачає у 1998 році здійснювати валютну політику в загальному контексті єдиної державної грошово-кредитної політики з визначенням курсової політики, яка має бути складовою частиною політики фінан-

сової стабілізації.

Курсова політика повинна мати відповідну гнучкість, яка б давала можливість забезпечити виконання Національним банком України своїх зобов'язань щодо досягнення цілей грошово-кредитної політики, передбачених на 1998 рік, і захистити валютні резерви Національного банку.

У зв'язку з цим валютний коридор на 1998 рік розширено від 1.8 до 2.25 гривні за 1 долар США.

Основними завданнями Національного банку України щодо валютної політики залишаються:

— забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності гривні;

— продовження забезпечення процесу дедоларизації української економіки шляхом підвищення привабливості гривневих активів порівняно з вкладеннями в активи в іноземній валюті;

— забезпечення в 1998 році золотовалютних резервів в обсязі не менше, ніж фінансування імпорту протягом двох місяців;

— забезпечення ефективного функціонування національної валютної системи через збалансованість платіжного балансу, гармонізацію інтересів експортерів та імпортерів;

— здійснення поточного регулювання системи валютних обмежень та економічних нормативів;

— вдосконалення структури внутрішнього валютного ринку з урахуванням міжнародної практики та запровадження нових видів міжнародних розрахунків;

— створення сприятливих умов для вкладення коштів резидентами і нерезидентами України в національну економіку.

VII. ГОТІВКОВИЙ ОБІГ

Політика у сфері управління готівковим обігом спрямовуватиметься на:

— повне і своєчасне забезпечення потреб економіки в готівці та ефективне її використання в еко-

номічних процесах;

— посилення контролю за готівковими розрахунками між суб'єктами господарювання;

— децентралізацію випуску готівки в обіг та вдосконалення організації роботи з готівкою в обласних управліннях Національного банку України шляхом запровадження сучасних методів і технологій на основі використання високошвидкісних систем оброблення готівки;

— прискорення практичного впровадження Національної системи масових електронних платежів за допомогою пластикових карток.

VIII. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Головною метою Національного банку України в сфері банківського регулювання і нагляду на 1998 рік залишається гарантування безпеки та фінансової стабільності і надійності банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів.

З метою забезпечення ефективного контролю за діяльністю комерційних банків і недопущення системної кризи банківської системи Національний банк України в 1998 році передбачає:

— провести роботу щодо вдосконалення методики банківського нагляду у зв'язку із введенням бухгалтерського обліку у комерційних банках відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності;

— вдосконалити систему ліцензування банківської діяльності і привести її у відповідність до базових принципів ефективного нагляду за банківською діяльністю Базельського комітету з питань банківського регулювання;

— розробити і запровадити системи заходів раннього виявлення та реагування на фінансові проблеми в діяльності комерційних банків;

— запровадити механізми санації та фінансового оздоровлення банків із визначенням критеріїв проблемності в їх діяльності;

— забезпечити проведення аудиту банків відповідно до міжнародних стандартів із внесенням змін і до-

повнень до Закону України "Про аудиторську діяльність";

— вдосконалити процес інспектування діяльності комерційних банків;

— створити базу даних (досьє) комерційних банків;

— розробити принципово нові порядок і процедуру ліквідації банків.

IX. ПЛАТІЖНА СИСТЕМА І РОЗРАХУНКИ

У цьому напрямі передбачається:

— завершити запровадження у банках України міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;

— вдосконалювати систему електронних платежів шляхом підвищення надійності її функціонування, розширення сфери послуг комерційним банкам, розвитку бухгалтерської моделі функціонування системи з впровадженням нового захисту інформації типу "електронний підпис" за технологією ланцюгового перехресного закриття інформації;

— створити і впровадити систему термінових переказів у великих сумах у режимі реального часу;

— ввести до системи депозитарного обліку цінних паперів облік облігацій муніципальних позик як одного із виду боргових зобов'язань держави.

X. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

Важливою віхою для банківської системи має стати Закон України "Про Національний банк України", яким повинні бути закріплені конституційні положення про правовий статус Національного банку України як

центрального банку держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці. Законом буде визначений регламент розроблення та схвалення Радою Національного банку України грошово-кредитної політики і здійснення контролю за її проведенням.

Прийняття Закону України "Про Національний банк України" безпосередньо пов'язане з розробкою і поданням до Верховної Ради України проектів законів, що сприятимуть правовому забезпеченню механізмів, які регулюють грошово-кредитні відносини усіх суб'єктів фінансового ринку.

Зокрема це:

— проект Закону України "Про банки і банківську діяльність" (нова редакція). Цей законопроект визначає структуру банківсько-кредитної системи, економічні, організаційні і правові основи створення та припинення діяльності банків і кредитних установ. Закон спрямований на підвищення конкурентоспроможності, підтримку стабільності банківсько-кредитної системи в Україні та запобігання підвищення ризиків у банківській діяльності;

— проект Закону України "Про гарантування вкладів фізичних осіб", який спрямований на забезпечення гарантованості повернення вкладів у разі неспроможності банку виконувати свої зобов'язання перед вкладниками, а також підвищення інвестиційного потенціалу банківської системи;

— проект Закону України "Про переказ коштів", який регулюватиме відносини між банками та їхніми клієнтами, права, обов'язки і відповідальність, пов'язані із переказом коштів через електронну систему платежів.

XI. ПАРАМЕТРИ ОСНОВНИХ МОНЕТАРНИХ ПОКАЗНИКІВ

Показники	01.01 1998 р.	01.01 1999 р.	приріст, %
Монетарна база, млн. грн.	7058	8388	19
Грошова маса, млн. грн.	12340	14944	24
Чисті внутрішні активи, млн. грн.	7093	9405	32.6
Швидкість обертання грошей	8.44	7.91	
Грошовий мультиплікатор	1.77	1.78	

Примітка. Протягом 1998 року Національний банк може коригувати монетарні параметри залежно від виконання макроекономічних показників та ситуації на грошово-кредитному ринку.

Платіжний баланс України за третій квартал 1997 року

Україна як країна з перехідною економікою є чистим імпортером іноземного капіталу, тобто для забезпечення функціонування економіки використовує зовнішні джерела фінансування.

У III кварталі 1997 року загальні потреби у зовнішньому фінансуванні становили 1.5 млрд. доларів США. Слід звернути увагу на той факт, що за квартал, який тут аналізується, експорт реальних економічних цінностей на територію України дещо перевищив їх імпорт, позитивне сальдо поточного рахунку платіжного балансу становило 114 млн. доларів США. Проте за результатами 9 місяців дефіцит поточного рахунку в 1.3 раза перевищив аналогічний показник минулого року, при цьому від'ємне сальдо від зовнішньої торгівлі товарами та послугами було вдвічі вищим, ніж за відповідний період минулого року.

Дефіцит поточного рахунку в Україні утворюється значною мірою через залежність держави від постачання енергоносіїв (близько 40% імпорту), а в майбутньому ситуація ускладниться також унаслідок збільшення від'ємного сальдо за статтею "Доходи", у якій відображається сплата відсотків за зовнішнім боргом та цінними паперами.

Платежі за обслуговування офіційної зовнішньої заборгованості у третьому кварталі 1997 р. мали досить упорядкований характер, переносів термінів погашення заборгованості не було. Коефіцієнт, що характеризує відношення фактичних платежів, пов'язаних із зовнішнім боргом, до ВВП, дорівнював у третьому кварталі 2.9%.

Офіційні валютні резерви країни за квартал зросли на 189 млн. доларів США.

Потреби у фінансуванні платіжного балансу у III кварталі на чверть задовольнялися переважно у формі залучення нерезидентів на ринок українських державних цінних паперів, на 48% — за рахунок довгострокового заощадження і лише на 9% — за рахунок прямих іноземних інвестицій. Невдачі на ринках капіталу, починаючи з мексиканської кризи та закінчуючи останніми турбулентціями на фондових ринках у деяких країнах Азії, висвітлили роль дефіциту поточного рахунку та небезпеку фінансування цього дефіциту за рахунок короткострокових операцій.

Альтернативним джерелом для фінансування платіжного балансу можуть бути вкладення нерезидентів у прямі інвестиції в економіку України, тому конче потрібно створити інвестиційний клімат, який сприяв би цьому. Великого значення іноземні інвестори надають стабільності економічній і політичній ситуації в країні, виваженості, послідовності та прогнозованості економічної політики, чіткому і розумному законодавчому забезпеченню інвестиційної діяльності на території держави.

Нині обсяг прямих іноземних інвестицій, реально залучених в Україну, досить невеликий і становить приблизно 3.3% від ВВП. За цим показником Україна посідає серед країн перехідної економіки одне з останніх місць.

Для впровадження реформ і вирішення численних соціально-економічних проблем потрібна фінансова підтримка з боку світового співтовариства. Зовнішня позиція України залишається досить сильною, оскільки зовнішній державний борг становить приблизно 20% від ВВП. Проте, безперечно, залучення коштів нерезидентів у формі портфельних інвестицій, враховуючи внутрішню економічну ситуацію, може створити напругу у 1998 році.

За результатами третього кварталу 1997 року Україна мала позитивне сальдо поточного рахунку платіжного балансу в сумі 114 млн. доларів США, що становить 0.9% від ВВП (за відповідний період минулого року негативне сальдо становило 53 млн. доларів). Позитивне сальдо було обумовлене поліпшенням ситуації у сфері зовнішньої торгівлі, зокрема внаслідок незначного перевищення темпів експорту товарів та послуг над імпортом та значного припливу приватних трансфертів. Проте в цілому за 9 місяців сальдо поточного рахунку залишалося негативним (870 млн. доларів США, або 2.6% від ВВП) і перевищувало аналогічний показник минулого року на 213 млн. доларів.

Зовнішньоторговельний оборот товарів за третій квартал 1997 року дорівнював 8.7 млрд. доларів США, що на 2% більше, ніж за відповідний період минулого року. Нині Україна має торговельні відносини з понад 170 країнами світу. Оскільки через ряд негативних факторів (зокрема через торговельні обмеження на товари традиційного українського експорту) зовнішньоторговельний оборот із групою країн СНД та Болтії знизився на 18.8%, виникла необхідність інтенсивного пошуку нових торговельних партнерів. Слід відзначити, що тенденція до зростання товарообороту (переважно за рахунок зростання обсягів експорту) між Україною і її новими зарубіжними партнерами неухильно посилюється. За результатами третього кварталу 1997 року він становив майже 51% від загальної обсягу товарообороту проти 38% за цей же період 1996 року.

Незважаючи на процес подальшої принципової зміни геополітичної структури зовнішньої торгівлі, в цілому загальний обсяг експорту у третьому кварталі зріс лише на 3%. Проте негативний вплив торговельної політики, яку протягом періоду, що аналізується, проводила Росія щодо України, позначився на падінні загальних обсягів експорту в цілому за 9 місяців 1997

Платіжний баланс України за третій квартал 1997 року
(аналітична форма представлення)

Статті платіжного балансу	Млн. доларів США
Баланс товарів та послуг	-12
Товари (сальдо)	-648
Баланс послуг	636
Доходи (сальдо)	-148
Амортизація середньострокових та довгострокових кредитів	-226
Короткостроковий капітал	-573
Помилки та упущення	-392
Резервні активи ("—" — збільшення)	-189
Загальні потреби у зовнішньому фінансуванні	-1540
Трансферти (сальдо)	274
Прямі інвестиції	139
Портфельні інвестиції	391
вітчизняні цінні папери	391
Середньострокові та довгострокові кредити	180
Дефіцит фінансування	-556
Фінансування	556
Використання кредитів	556
Міжнародний валютний фонд	50
ЄС	109
Фідуціарна позиція	397

року на 3,3%.

Обсяги експорту до різних країн світу (окрім держав СНД та Балтії) порівняно з третім кварталом минулого року зросли на 50,2%. Водночас обсяг експорту до країн СНД та Балтії значно знизився (на 27,5%). Негативні наслідки подіння експортних поставок до Російської Федерації відомо компенсувати збільшенням експорту практично до всіх регіонів світу. Так, в азіатському регіоні зросли експортні поставки до Туреччини у 2 рази, Китаю — у 1,9 рази, Індонезії — у 1,6 рази. Спостерігався значний приріст експорту до Німеччини — на 79%, Італії — на 57%, майже вдвічі збільшилися обсяги експорту до Іспанії. Проте, на наш погляд, слід вжити додаткових заходів щодо диверсифікації експорту. Питомо вага експорту металопродукції у його загальному обсязі поступово зростає і на сьогодні становить 46%, при цьому основними споживачами цієї продукції є країни Азії та Росія. Нестабільність обстановки та фінансова криза в деяких країнах Азії можуть створити несприятливу кон'юнктуру і на товарному ринку.

Водночас слід відзначити подіння майже в два рази обсягів експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва. Зокрема, через погіршення кон'юнктури ринку, низьку врожайність, недостатню якість зібраного зерна (експортувалося в основному фуражне зерно) значно знизився обсяг експорту зернових культур.

У третьому кварталі 1997 року Україна імпортувала продукції на 4,7 млрд. доларів США, що на один відсоток більше, ніж протягом відповідного періоду минулого року. В цілому за 9 місяців 1997 року імпортні надходження товарів становили 14,5 млрд. доларів, або 99 відсотків щодо рівня минулого року.

У третьому кварталі 1997 року зареєстровано найнижчий обсяг імпорту природного газу за останні чотири роки.

Найбільшими постачальниками продукції до нашої країни у третьому кварталі 1997 року були Росія (38%) і Туркменістан (7%). Головними складовими імпорту, що надходить із цих країн, є продукція паливно-енергетичної промисловості. Імпорт із Німеччини збільшився майже на 30% і становить 8,8% від загального обсягу, питомо вага імпорту зі США дорівнює 4,1%, із Польщі — 3,5%, із Білорусі — 2,9%.

Протягом третього кварталу в економіку України іноземними інвесторами вкладено 141 млн. доларів США прямих інвестицій. Це на 18,5% більше, ніж за відповідний період минулого року. В цілому за 9 місяців 1997 року вкладення інвесторів становили 387 млн. доларів і, за станом на 01.11.1997 року, їх загальний обсяг досягнув рівня близько 1,8 млрд. доларів. Більше половини інвестицій надходить у формі рухомого і нерухомого майна та у вигляді грошових внесків, які становлять 30% від загального обсягу.

Галузева структура інвестицій показує, що вони залучалися переважно у сектор нефінансових підприємств: харчової промисловості (20,4% від загального обсягу), внутрішньої торгівлі (16,9%), машинобудування та металургії (8,5%), хімічної промисловості (6,3%).

Найзначнішими вкладниками були інвестори зі США — 332,6 млн. американських доларів, Нідерландів — 180,5 млн. доларів.

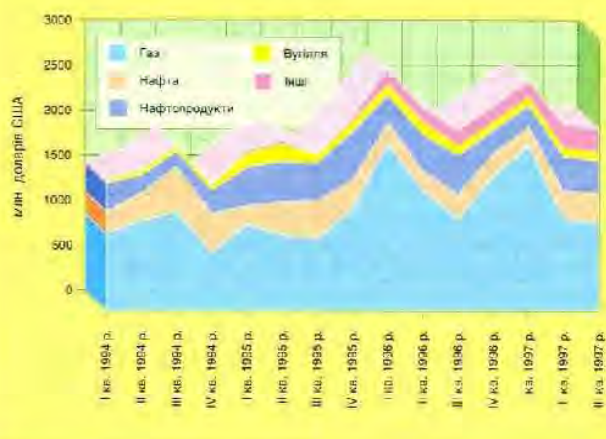
Продовжувала посилюватися тенденція до значного збільшення впливу капіталу у вигляді портфельних інвестицій (в основному за рахунок зростання зобов'язань у секторі державного управління). Чисте збільшення за цією позицією за третій квартал 1997 року становило 391 млн. доларів США.

За третій квартал 1997 року було використано довгострокових гарантованих та негарантованих урядом кредитів на загальну суму 736 млн. доларів, у тому числі під гарантію уряду — 688 млн. доларів США, або 93% від обсягу позичання.

Від Міжнародного валютного фонду у третьому кварталі 1997 року одержано резервну позику (stand-by) на суму 36 млн. СДР. Ці кошти були напровлені до валютного резерву Національного банку України на фінансування дефіциту платіжного балансу. Заборгованість перед МВФ за станом на кінець третього кварталу 1997 року становить 2277 млн. доларів США — це майже чверть від загальної суми зовнішнього боргу.

Європейським співтовариством протягом періоду, що аналізується, Україні надано 100 млн. ЕКЮ. За міждержавними кредитними лініями одержано 97 млн. доларів США, фідучіарної позики — 397 млн. доларів.

Імпорт енергоносіїв

Без отримання державних гарантій уряду залучено кредитів на суму 48 млн. доларів.

Зобов'язання щодо погашення основного боргу було виконано. Фактично сплачено 300 млн. доларів США, в тому числі простраченої заборгованості — на суму 74 млн. доларів. Коефіцієнт обслуговування зовнішнього боргу (як відношення витрат на обслуговування боргу за графіком до обсягів експорту товарів та послуг) становить 6,9%.

У банківському секторі зобов'язання за короткостроковими міжбанківськими кредитами, які залучалися для реалізації поточних зовнішньоекономічних операцій, за квартал скоротилися на 105 млн. доларів США.

Кредити нерезидентам надавалися лише комерційними банківськими структурами. Заборюваність нерезидентів за короткостроковими міжбанківськими кредитами зросла за квартал на 212 млн. доларів США.

Ліквідні активи банківської системи за кордоном, які складаються із залишків коштів на кореспондентських рахунках та короткострокових депозитів, зросли за квартал на 122 млн. доларів, у тому числі у країнах СНД та Балтії — на 10 млн., в інших країнах світу — на 112 млн. доларів США. Водночас спостерігалось збільшення пасивів (залишків на ЛОРО-рахунках та короткострокових депозитах нерезидентів, розміщених в українських банках) на 75 млн. доларів, із них у країнах СНД та Балтії пасиви збільшилися на 42 млн., в інших країнах світу — на 33 млн. доларів США.

Банківська система України продовжує посилювати зовнішньоекономічну активність, розширювати кореспондентські відносини як із банками західних країн, так і з країнами колишнього Радянського Союзу.

Резервні валютні активи країни за третій квартал 1997 року зросли на 189 млн. доларів США. За 9 місяців 1997 року резервні активи збільшилися на 533 млн. доларів з одночасною незначною зміною структури — валютні запаси зросли на 605 млн. доларів, резерви у формі цінних паперів зменшилися на 81 млн. доларів. Рівень резервних активів країни, який сформувався на кінець вересня 1997 року, все ще становить незначну суму і може забезпечити фінансування імпорту товарів та послуг на 6,1 тижня.

Наталія Іванік,

заступник директора економічного департаменту НБУ — начальник управління платіжного балансу. Кандидат економічних наук.

Людмила Бастун,

заступник начальника управління — начальник відділу методології та аналізу платіжного балансу економічного департаменту НБУ.

Наталія Чепурнова,

завідуюча сектором відділу методології та аналізу платіжного балансу економічного департаменту НБУ.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблеми валютної інтеграції України

Тетяна Мусієнко,
начальник відділу валютної
політики департаменту валютно-
го регулювання НБУ.

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН

Становлення світової валютної системи відбувалося в кілька етапів — від золотого стандарту з фіксованими валютними курсами у різних країнах до повного його скасування, що дало змогу окремим країнам проводити самостійну національну грошову політику. Невдала спроба повернення до твердого паритету валют на базі золотого стандарту стала поштовхом до об'єднання західноєвропейських країн у Європейську монетарну систему з механізмом фіксованих валютних курсів. Було створено європейську розрахункову одиницю — ЕКЮ. Нині країни Європейського економічного співтовариства намагаються об'єднатись у валютний союз із єдиною валютою — євро.

Розширення міжнародного поділу праці спричинилося до формування міжнародної вартості та відповідної зміни природи світових грошей. Ці процеси зумовлюють розвиток валютних відносин та утворення механізмів регулювання економічного обміну, за рахунок яких замкнені економічні системи трансформуються у відкриті, що забезпечує їх взаємне зближення та інтегрування.

Однак останнім часом глобалізація економічних процесів набуває ознак загрози стійкості світової фінансової системи. Контроль за такою нестійкістю стає основною проблемою.

Питома вага експорту від обсягу ВВП, що є однією з характеристик відкритості економіки, становить в Україні близько 45%. З

огляду на це валютна інтеграція України, її шляхи та темпи проведення набувають особливого значення.

ВАЛЮТНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ЙОГО МЕЖІ

Процес інтеграції України у світову економіку відбувається за умов реформування власної економіки при одночасній трансформації зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема з країнами — республіками колишнього Радянського Союзу. Це вимагає створення моделей розвитку економічної системи, які забезпечували б ефективне функціонування елементів інтеграції в рамках колишнього регіонального співробітництва, і формування нових інтеграційних елементів.

Потреба в цьому обумовлює відповідні форми і темпи розвитку валютної системи України, зокрема в напрямі поступового скасування обмежень на здійснення валютних операцій (усунення розбіжностей між режимом операцій для резидентів та нерезидентів) та участі в міжнародних валютних механізмах.

Відсутність після проголошення Україною державного суверенітету власної національної валюти, поетапний характер проведення грошової реформи та ряд інших чинників обумовили запровадження спочатку режиму внутрішньої конвертованості національної грошової одиниці, що значною мірою ускладнило валютний контроль. З того часу валютна політика України зазнала значної еволюції — від централізованого перерозподілу іноземної валюти до повної конвертованості національної грошової одиниці за поточними операціями (Рада директорів МВФ 8 травня 1997 року оголосила про приєднання України до статті VIII Статуту МВФ). Слід зазначити, що ця стаття стосується тільки зовнішніх платежів. Тому, знаюючи на

постійний платіжний дефіцит в Україні, гадаю, було передчасним скасування у червні 1997 року вимоги щодо обов'язкового продажу надходжень у іноземній валюті на користь резидентів.

Змінити оптимальний ритм цього руху дуже важко, оскільки збільшення відкритості економіки для міжнародного обміну з метою поліпшення стану справ у ній у далекій перспективі може у ближчій перспективі супроводжуватися сильно вираженою нестабільністю через незбалансованість різних секторів економіки. Міжнародні резерви можуть вичерпатися, виробництво — скоротитися, а безробіття — зрости, якщо перехід до конвертованості національної валюти здійснювати дуже поспішно і без необхідних передумов.

У цьому контексті вибір обмінного курсу національної валюти є особливо важливою складовою валютної політики.

Традиційний теоретичний погляд на валютний ринок полягав у тому, що ринок тягнє до стану рівноваги. Але світовий досвід, накопичений після запровадження у 1973 році режиму плаваючих курсів, свідчить про те, що валютний курс через вплив державного регулювання є інструментом швидше політичним: не фундаментальні умови визначають обмінні курси, а обмінні курси впливають на фундаментальні макроекономічні умови.

Сьогодні для більшості країн уже немає дилеми: регулювати чи не регулювати обмінний курс? Ладно порушення у фінансовій сфері почали викликати суттєві зміни в структурі економіки. Враховуючи, що результати валютної політики мають багато вимірів впливу (це робить проблематичним вибір оптимальних рішень для аналізу можливостей, що відкриваються перед країною, яка прагне макроекономічної стабільності), доцільно розглядати проблеми курсоутворення як реакцію на платіжний дефіцит та ли-

Однією з найважливіших складових валютної політики є вибір режиму обмінного курсу національної валюти

наміку курсу національної валюти.

Кожна країна має можливість вибору одного із п'яти основних варіантів валютної стратегії:

1. Фінансування тимчасового платіжного дисбалансу шляхом змін у рівні резервування і грошових зобов'язань перед іншими країнами.

2. Валютний контроль у поєднанні з фіксованим валютним курсом.

3. Вільно плаваючий валютний курс.

4. Постійно фіксований валютний курс, на підтримку якого має бути зорієнтована вся внутрішня економіка.

5. Регульоване плавання валют.

На практиці вибір курсової політики ще вужчий. По-перше, контроль за платіжними дисбалансами шляхом зменшення або збільшення резервів може використовуватися тільки тоді, коли самі дисбаланси мають тимчасовий характер. По-друге, для цього необхідно, щоб поточний валютний курс був стійким у довгостроковій перспективі і не потребував коригування внутрішньої економіки для його підтримки. Тоді країна може просто профінансувати дисбаланс із резервів, подбавши про те, щоб скорочення їх не позначилося на пропозиції грошей на внутрішньому ринку, і чекати поповнення резервів після відновлення балансу й позитивного сальдо. Але дуже ймовірно, що країна вичерпає свої валютні резерви (у випадку постійного дефіциту) або навпаки — накопичить недопустимо надмірні резерви (при постійному позитивному сальдо). Таким чином, рано чи пізно доведеться вибрати інший спосіб вирішення власних валютних проблем. Україна має постійний дефіцит торговельного балансу (за попередніми даними за 1997 рік він становив 1.5 млрд. доларів США), а також такий вплив базових утворюючих факторів (зокрема спад ВВП, за 1997 рік він становив 3.2%), котрі визначають динаміку валютного курсу національної грошової одиниці, яка в довготерміновому плані характеризується тенденцією до зниження, що робить неприйнятною для нашої країни зазначену модель.

Інша крайність — валютний контроль, коли уряд жорстко контролює усі операції між країною та світом. Цей контроль пов'язаний зі значними адміністративними і суспільними витратами, навіть якщо застосовується з певною ефективністю.

Отже, вибір країнами курсового режиму здебільшого є вибором між фіксованим і плаваючим обмінним курсом. Регульоване плавання передбачає поступову зміну курсів валют одночасно з проведенням внутрішніх макроекономічних перетворень.

Як свідчить досвід минулого, успіх або провал запровадження того чи іншого режиму валютних курсів значною мірою залежали від сили різних потрясінь (зовнішніх чи внутрішніх), яких зазнавала економіка.

На початку гнучкості обмінного курсу

обумовлюється відсутністю достатніх резервів, системою цін у разі їх адміністрування (що перешкоджає визначенню реально-го валютного курсу), проблемами у фінансуванні дефіциту держбюджету. Однак коли практика та ринок уже дають змогу встановити урівноважений обмінний курс, коли вже забезпечено макроекономічну стабілізацію, може виявитися доцільним перехід до режиму регульованого плавання або валютного курсу, фіксованого відносно стабільної валюти чи кошика валют. Такий вибір має відповідати вимогам адекватного економічного розвитку, стабільності цін і здатності країни повністю обслуговувати свій зовнішній борг.

Встановлення режиму фіксованих курсів передбачає запровадження жорстких обмежень на здійснення національної грошово-кредитної політики залежно від стану платіжного балансу внаслідок впливу на грошову базу. До переваг режиму фіксованого валютного курсу належить змога "гасити" внутрішні шоки, викликані надмірною про-

Вибір курсового режиму здебільшого є вибором між фіксованим і плаваючим обмінним курсом. Різка зміна режиму курсоутворення може супроводжуватися негативними наслідками

позицією національних грошей (ціновий якор), що в свою чергу сприяє зниженню процентних ставок. Особливістю застосування цього режиму є те, що він потребує значних валютних резервів та дотримання жорсткої бюджетної дисципліни, оскільки фінансування банківською системою державного сектора може посилити існуючі диспропорції у фінансуванні секторів економіки та призвести до надто швидкого вичерпання резервів.

Курсова політика в Україні після уніфікації у жовтні 1994 року валютного курсу базувалася на застосуванні керованого валютного курсу, протягом останніх двох років — у межах коридору, спочатку неофіційного, а з другого півріччя 1997 року — оголошеного (1.7—1.9 грн. за долар США). Номінальний обмінний курс гривні за 1996—1997 рр. девальгував на 3.7%; з урахуванням рівня інфляції (49.8%) реальне його значення зросло на 46.1%. Показники чистих внутрішніх активів та грошова база згідно з економічною програмою уряду, яка підтримується кредитами стелд-бай, визначені відповідно як критерій ефективності та фінансовий маяк.

Встановлення режиму плаваючих курсів дає змогу проводити незалежну грошово-кредитну політику й обіграти національну

економіку від впливів зовнішніх шоків шляхом коригування валютного курсу. Однак за умов значної залежності від імпорту (імпорт енергоносіїв становить близько 50% від загального обсягу) та зовнішнього фінансування дефіциту платіжного балансу, нееластичності експорту такі переваги для України існують лише теоретично. Тим більше, що, не маючи зобов'язань у разі застосування режиму плаваючих курсів щодо підтримки обмінного курсу у визначених межах та тісного узгодження грошово-кредитної, фінансової політики і політики зовнішніх запозичень, НБУ був би змушений утримувати інфляцію на встановленому рівні за допомогою ще жорсткішої грошово-кредитної політики. Так, загроза падіння курсу гривні у листопаді 1997 р. у зв'язку з нестабільністю на світових фінансових ринках спонукала Національний банк вжити радикальних заходів для обмеження пропозиції національних грошей (підвищення облікової, ломбардної ставок, резервних вимог тощо). Але такі заходи можуть бути тільки тимчасовими, оскільки негативно впливають на виробництво та збільшують витрати на обслуговування державного боргу. У довготерміновому плані, спрямовані на підтримку стабільності грошово-кредитного та валютного ринків, мають передбачати реформування бюджетної сфери та структури економіки в цілому, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Отже, з огляду на стан економіки України, для її уряду і центрального банку практично не існує альтернативи щодо проведення курсової політики: різка зміна курсового режиму недоцільна.

Зважаючи на це, з метою більш гнучкого реагування на негативні наслідки кризових явищ на світових фінансових ринках та контролю за станом внутрішнього валютного ринку уряд і Національний банк України визнали за доцільне підтримувати у 1998 році обмінний курс у межах розширеного валютного коридору — 1.8—2.25 гривні за долар США, про що було заявлено 21 січня 1998 року.

Керуючись принципом послідовності у здійсненні економічних перетворень, уряд та Національний банк у поточному році засобами бюджетної і грошово-кредитної політики забезпечуватимуть динаміку валютного курсу, яка виключає різкі коливання та враховує зміни купівельної спроможності національної валюти без застосування обмежень за поточними операціями платіжного балансу.

Для забезпечення заявленої курсової політики буде запроваджено комплекс заходів щодо прискорення структурних реформ, змін у фінансній політиці та зниження дефіциту державного бюджету у 1998 році (згідно з Указом Президента України № 41/98 від 21.01.1998 р., його плановий рівень знижено з 3.3% до 2.5% від ВВП).

Передача Україною контролю над власним митним простором міждержавному органу СНД призведе до втрати інтересу до неї з боку країн світу як до повноцінного правового суб'єкта міжнародних економічних відносин

Таким чином, валютний суверенітет у поєднанні з правом резидентів вільно проводити зовнішню торгівлю залишає уряду досить обмежений вибір заходів як у бюджетній, так і у валютній політиці. Він зобов'язує, зокрема, постійно координувати дії уряду і центрального банку для досягнення найважливішого завдання останнього — забезпечення стабільності цін.

Подібно до того, як надмірний дефіцит національного бюджету, що фінансується центральним банком, може призвести у разі валютної незалежності до введення обмежень на імпорту, так і у валютному союзі надмірні бюджетні дефіцити, які фінансуються центральними банками, можуть змусити інші держави-учасниці забезпечити собі захист від інфляційного зриву шляхом національних обмежень на експорт. Саме такі проблеми у реалізації національної валютної незалежності стоять сьогодні на перешкоді валютної інтеграції України як на двосторонньому рівні (зокрема з Російською Федерацією), так і на багатосторонньому (з країнами СНД та ЄС).

Лише проведення збалансованої внутрішньої фінансової політики може створити передумови для міжнародного співробітництва і на світовому, і на регіональному рівні.

Європейський приклад стосовно різних етапів такого підходу є особливо повчальним: він показує, як співробітництво, налагоджене у сфері міжрегіональних розрахунків Європейським платіжним союзом, сприяло відкриттю європейських ринків, а по тому — створенню спільного ринку, що згодом спричинилося до координації грошової політики за допомогою європейської валютної системи і її механізму валютних курсів, а тепер — до об'єднання у валютному союзі, який передбачає глибоку координацію у бюджетній сфері.

Водночас слід зазначити, що цей досвід (як і будь-який інший) неможливо механічно застосовувати для вирішення аналогічних проблем на регіональному рівні країнами СНД.

Кардинальне вирішення торговельно-економічних та валютно-платіжних проблем в інтересах усіх країн — учасниць Економічного союзу СНД можливе лише у разі створення цивілізованих ринкових умов торгівлі, поетапного та послідовного переходу від ре-

жиму вільної торгівлі до Митного союзу. Валютний союз є вищою формою економічної інтеграції і передбачає наявність відповідних передумов для його успішної реалізації.

Однак навіть на першому етапі реалізації інтеграційних планів, в основу якого покладено Угоду про вільну торгівлю між країнами СНД 1994 року і двосторонній україно-російський договір про вільну торгівлю 1994 року, виникають суттєві труднощі внаслідок запровадження списку винятків та обмежень. Щодо Митного союзу, сформованого у листопаді 1995 року Росією, Білоруссю, Казахстаном та Киргизстаном, які є основними торговельними партнерами України (їх частка у загальному зовнішньоторговельному обороті нашої країни нині становить близько половини всього обсягу), то приєднання до нього України, згідно з положеннями угоди про утворення цього союзу, передбачає:

- визнання єдиного Митного тарифу РФ;
- введення справляння ПДВ та акцизного збору при експорті товарів до держав — учасниць СНД;
- відміну справляння ПДВ та акцизного збору при імпорті товарів із держав — учасниць СНД;
- зниження ставки ПДВ на основні продовольчі товари з 20 до 10%;
- незастосування квотування і ліцензування експорту (імпорту) товарів.

Оскільки у структурі експорту-імпорту товарів країн СНД, зокрема України та РФ, є значні відмінності, такий Митний союз репрезентуватиме прагнення Російської Федерації створити в межах СНД черговий механізм преференцій насамперед для власної економіки. Ця проблема не є суто економічною. Передача Україною контролю над власним митним простором міждержавному органу СНД стала б одним із чинників поступової втрати інтересу до неї з боку провідних країн світу як до повноцінного правового суб'єкта міжнародних економічних відносин.

За таких умов спроби сформувати валютний союз країн СНД, які вже неодноразово робилися, на нашу думку, є передчасними.

МІЖДЕРЖАВНИЙ БАНК СНД

У січні 1993 року з метою розв'язання платіжної кризи країнами СНД було засновано Міждержавний банк (МДБ) для організації та здійснення багатосторонніх міждержавних клірингових розрахунків між центральними (національними) банками країн СНД. Слід зауважити, що Угода про створення МДБ має ознаки статуту валютного союзу і визначає російський рубль як розрахункову (резервну) валюту в торгівлі між країнами СНД. У жовтні 1994 року підписано Угоду про створення Платіжного союзу, згідно з якою МДБ є його спеціалізованим інститутом.

Від часу, коли Угода і Статут МДБ набули чинності та сформувався його статутний

капітал, фінансово-економічна ситуація у країнах СНД істотно змінилася. На нинішньому етапі розвитку національних валютних ринків, коли міждержавні розрахунки здійснюються комерційними банками через систему двосторонніх кореспондентських рахунків і більшість країн — членів СНД (Україна, Росія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Вірменія, Грузія) ввели або готові ввести режим конвертованості національних валют за поточними операціями, потреби у такій функції МДБ вже немає.

За більш як чотири роки Міждержавний банк так і не розпочав діяльності, передбаченої статутними функціями, у зв'язку з чим неодноразово порушувалося питання про денонсацію угоди про його створення. Проте, зокрема, йшлося на засіданні Ради глав урядів Співдружності Незалежних Держав ще у вересні 1994 року.

Протягом 1995—1996 рр. було кілька безуспішних спроб створити новий статут і визначити нові функції Міждержавного банку.

Для створеного у рамках СНД Міждержавного банку передбачено функції звичайного комерційного банку, за допомогою якого можна перекладати комерційні ризики на бюджети країн-учасниць

З ініціативи МДБ на розгляд глав урядів країн СНД у жовтні 1996 р. було подано "Протокол узгодження умов діяльності Міждержавного банку в державах — учасниках Співдружності Незалежних Держав". Уряд України його не підписав. Не підписали протокол також Азербайджан, Грузія, Казахстан, Туркменістан, Узбекистан.

Закріплені у протоколі функції зводяться до повноважень, властивих комерційному фінансово-кредитному інституту, і не можуть бути визначені самостійними статутними цілями Міждержавного банку. Так, протоколом передбачається, що клієнтами Банку можуть бути суб'єкти господарювання Сторін; за рішенням Ради Міждержавний банк може брати участь у капіталі підприємств, установ та організацій, створювати лізингові й інвестиційні компанії, а також відкривати рахунки у кредитних організаціях Сторін та інших держав.

Оскільки вимоги національних законодавств країн — членів МДБ щодо контролю за діяльністю комерційних банків і фінансово-кредитних інститутів згідно із зазначеним вище протоколом не поширюються на установи МДБ, що розміщені на території Сторін, то це може дестабілізувати роботу банківських систем цих країн, зокрема України, і сприяти нездоровій конкуренції.

Отже, Міждержавний банк крок за кроком перетворюється на звичайний комерційний банк зі специфічними повноваженнями міжнародної організації. Його діяльність за таких умов може переносити комерційні ризики на бюджети країн-учасниць. Запевнення у тому, що розміщення у Міждержавному банку коштів міждержавних і міжурядових органів СНД надасть можливість захистити бюджетні внески країн Співдружності від нестабільності у діяльності комерційних банків, зменшити інфляційні витрати на спростити систему платіжно-розрахункових операцій, не відповідають дійсності.

Внески країн — членів МДБ у розмірі 5 млрд. руб. (частка України становить 20,7%, або 1035 млн. руб.) були розміщені у державні цінні папери Російської Федерації. Однак капіталізація прибутку не здійснювалася. Тож вартість внеску України до статутного фонду за час існування МДБ знецінилася більш ніж у 3 рази.

Нині у Міждержавному банку розглядається питання про збільшення його статутного фонду. Додатковий внесок України має бути сплачений за рахунок коштів державного бюджету.

Враховуючи ситуацію, що склалася, уряд України у липні 1997 року заявив про вихід із Міждержавного банку.

СТВОРЕННЯ ВАЛЮТНОГО СОЮЗУ КРАЇН СНД ПЕРЕДЧАСНЕ

Починаючи з 1996 року в рамках МЕК розглядаються документи, які за своєю суттю спрямовані на створення валютного союзу (проекти угоди про взаємні заходи щодо забезпечення валютного регулювання, угоди про співробітництво та координацію у сфері валютної політики, концесії співробітництва і координації діяльності у галузі валютної політики держав — учасниць Співдружності), механізмом якого передбачено:

- спільне регулювання валютних курсів у встановлених межах коливань (коридорів) від центрального курсу розрахункової (резервної) валюти;

- узгодження показників рівня дефіциту національного бюджету, процентних ставок рефінансування центральних (національних) банків, інфляції, співвідношення зовнішнього боргу і ВВП;

- заборону на участь у інших валютних угодах;

- створення спільних золотовалютних резервів і стабілізаційних фондів та залучення спільних позик тощо.

Однак рішення про вступ до валютного союзу можна приймати лише після вирівнювання економічного розвитку держав-учасниць, досягнення макроекономічної стабільності, достатньої конвергенції національних економік та укладення відповідних політичних до-

мовленостей. Інакше валютну і грошову політику занадто переважать проблеми забезпечення збалансованості у розвитку реальних національних економік, причому політичні ризики не будуть мінімізовані. Таке судження підтверджують наслідки кризи фінансових ринків, зокрема у країнах Південно-Східної Азії. Особливо вразливими виявилися фінансові системи країн, що пов'язані між собою у рамках регіонального об'єднання АСЕАН: національні валюти цих країн за час кризи втратили до половини своєї вартості.

Із тих же причин не склалися регіональне співробітництво у фінансовій сфері між країнами так званої Вишеградської групи (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина).

Модель валютної інтеграції, що пропонується у рамках СНД, сприяє поступовій реінтеграції в інтересах Російської Федерації

Слід також зауважити, що у документах, на основі яких фактично планується створити валютний союз країн СНД, не достатньо чітко визначено механізм регулювання курсів країн-учасниць, а також порядок (критерії) приєднання до цього механізму та виходу з нього. Але це — питання принципів. Центральні курси валют держав-учасниць визначаються за допомогою крос-курсу щодо однієї з вільно конвертованих валют, яка розглядається як розрахункова. Водночас міжнародний досвід свідчить про те, що прив'язка до однієї валюти у таких випадках ризикована. Наприклад, механізмом так званої "європейської валютної змії" спочатку (1973р.) передбачалося становлення взаємних паритетів валют країн ЄЕС через центральні курси щодо долара США. Але після чергового загострення кризи 1973 року країни ЄЕС відмовилися від підтримки курсу долара на фіксованому рівні. Валюти країн ЄЕС, пов'язані між собою твердими співвідношеннями, створили систему "колективного плавання" щодо ряду валют, а з 1979 року — відносно ЕКЮ, що становить кошик валют країн — учасниць ЄЕС.

Запропонований у згаданих вище документах порядок спільного регулювання валютних курсів відповідає прагненню Російської Федерації зробити розрахунковою (резервною) валютою російський рубль, про що неодноразово заявлялося на офіційному рівні. Участь у валютному союзі на таких умовах надасть односторонні переваги РФ, не сприятиме розвитку національних валютних ринків інших країн-учасниць і призведе до дискримінації їхніх національних валют, зокрема:

- основна частина валютних резервів зберігатиметься у банках РФ і розміщувати-

меться у її цінні папери.

- Російська Федерація матиме можливість привласнювати емісійний дохід і на цій основі перерозподіляти на свою користь сукупний національний продукт інших держав-учасниць;

- усі зовнішні розрахунки країн — учасниць валютного союзу зосереджуватимуться у банках РФ;

- підтримуватимуться тверді співвідношення між російською валютою і валютами інших країн-учасниць, зміни яких відбуватимуться лише за згодою РФ.

ПРОБЛЕМА УЗГОДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ОБМІННОГО КУРСУ

Проведення Україною узгодженої курсової політики на двосторонньому рівні теж нашоветься на суттєві перешкоди, оскільки країни, які проводять узгоджену курсову політику, як правило, не можуть використовувати коригування валютного курсу власної валюти як інструмент регулювання економіки. Причому досить часто це призводить до негативних наслідків у виробничій сфері.

У довготерміновому плані переваги прив'язки до іншої валюти або проведення узгодженої курсової політики в рамках валютного коридору компенсують такі втрати, якщо валюта, до якої здійснюється прив'язка, стабільна, а курс валюти країни, що здійснює прив'язку, набув стану рівноваги. Для регулювання економіки у такому разі використовуються інші політичні інструменти.

Специфіка країн із перехідною економікою полягає, зокрема, в тому, що у цих країнах коригування курсу є складовою економічної політики. Зміни валютних курсів у ряді випадків можуть розглядатися як форма індексації у зв'язку з інфляцією. Для таких країн головне завдання — визначити, якими темпами слід проводити девальвацію обмінного курсу національної валюти, що значною мірою залежить від політики процентних ставок, бюджетної та кредитної політики тощо. Тому узгодження політики обмінного курсу між Україною і Російською Федерацією чи будь-якою іншою країною на даному етапі може призвести до втрати гнучкості не лише курсової, але й монетарної та фінансової вітчизняної політики. Тим більше, що макроекономічні показники наших країн дуже відрізняються, тоді як програма коригування та стабілізації економіки має враховувати особливості кожної із країн. Саме із цих причин підписана у березні 1997 року Угода між Національним банком Республіки Білорусь і Центральним банком Російської Федерації про координацію дій у сфері політики обмінного курсу національних валют, якою передбачено введення з 1 квітня 1997 року узгодженого механізму встановлення офіційних курсів білоруського рубля щодо російського рубля та параметрів допустим-

мих взаємних відхилень цих курсів, що встановлюються кожною зі сторін на основі офіційних крос-курсів долара США до цих валют, залишилася декларативною.

Варто зауважити, що закріплення певного діапазону коливань курсів національних валют України та Російської Федерації дасть змогу останній в односторонньому порядку страхувати експансію свого короткострокового капіталу в Україну, що має місце за умов позитивного платіжного балансу РФ, нижчого, ніж в Україні, рівня процентних ставок та зростання реального курсу української валюти. Останнім часом валютний ринок України зазнає значного тиску мобільного короткострокового капіталу у зв'язку із залученням урядом України коштів іноземних інвесторів для фінансування дефіциту державного бюджету, що призводить до деформації структури фінансування платіжного дефіциту (більше половини залучених у 1997 році коштів іноземних інвесторів становили короткотермінові капітали). Рівновага між політиком та пропозицією на валютному ринку підтримується за рахунок інтервенцій НБУ, які в цілому становили торік понад 2 млрд. доларів США (на кінець 1997 р. міжнародні резерви становили близько шести тижнів імпорту).

Щоб уникнути проблем, пов'язаних із рухом капіталу, політику валютних курсів необхідно узгоджувати з політикою процентних ставок. Зокрема це стосується встановлення прибутковості за державними цінними паперами (ОВДП).

Політика щодо процентних ставок та обмінного курсу має потенційно впливати на прибутки від внутрішніх та іноземних фінансових активів. Доти, поки ці інструменти не забезпечуватимуть рівноваги на фінансовому ринку, слід здійснювати жорсткий контроль за залученням короткотермінового іноземного капіталу в Україну, зокрема використовуючи механізм контролю за дотриманням річного ліміту зовнішніх запозичень та граничного розміру зовнішнього державного боргу, включаючи міжнародні запозичен-

Валютна інтеграція України у Європу також пов'язана з численними труднощами

ня державними органами місцевого самоврядування.

ВАЛЮТНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

Ще проблематичнішим є питання валютної інтеграції з країнами Європейського економічного співтовариства.

Нині розробляється Державна концепція розвитку відносин України з Європейським Союзом та державами, які до нього входять. У березні 1998 року набула чинності Угода про партнерство та співробітництво з ЄС (надалі — Угода). Нею передбачено допомогу Співтовариства у справі поступового зближення валютної політики України з політикою європейської валютної системи, яку визначено на Гаазькій зустрічі керівників держав ЄС 1969 року. Глави держав та керівники урядів країн-учасниць на зустрічі дійшли згоди стосовно потреби поступового створення Економічного та Валютного союзів (ЕВС). Заходи щодо уніфікації в економічних та валютних галузях логічно завершаться прийняттям до кінця століття єдиної валюти на території країн, що входять до ЄВС. Центром формування валютної та грошово-кредитної політики буде Європейська система центральних банків, до якої входять центральні банки всіх країн-учасниць на чолі з Європейським центральним банком.

Об'єднання у валютний союз передбачає проведення країнами-учасницями єдиної валютної політики, спрямованої на досягнення спільних макроекономічних цілей. Зокрема, тільки у фінансовій сфері неодмінними

вважаються такі передумови досягнення валютного союзу:

- забезпечення повної і незворотної конвертованості валют;

- повна свобода фінансових операцій і інтеграція банківських та інших фінансових ринків;

- усунення різниці коливань та жорстка фіксація паритетів обмінних курсів.¹

Інтеграція у світові валютні системи має стати для України стратегічно важливим напрямом, оскільки для економічних та соціальних зрушень потрібні доступ до міжнародного капіталу та валютна стабільність. Однак вирішальну роль має відіграти ефективна координація нефінансових

Валютній інтеграції немає альтернативи. Для України нині найголовніше — вибрати правильний напрям та оптимальні темпи цієї інтеграції

стратегій держав.

Україна підписала угоду про торгівлю з країнами ЄС, однак вона має рамковий характер і для її реалізації потрібно укласти цілу низку домовленостей, зокрема у сфері стандартизації та сертифікації товарів.

Зрушення у Західній Європі свідчать, що критерії щодо бюджету, визначені Маастрихтською угодою, змусили всі країни, що є потенційними членами Європейського валютного союзу, зосередитися на консолідації бюджету і проведенні структурних та інституційних реформ. Вочевидь, Україна ще не досягла такого рівня конвергенції з економікою країн Західної Європи та їй не може відповідати критеріум (обмеження щодо темпів інфляції, банківських процентних ставок, процентів за державними цінними паперами, обмінних курсів валют, основних параметрів податкової політики), необхідним для валютної інтеграції у найближчому майбутньому. Вона повинна підготуватися до такої інтеграції, прискоривши передусім структуру, інституційну та податкову реформи.

Отже, враховуючи сучасні реалії в економіці, політиці, суспільній свідомості, про реальну інтеграцію, яка б відповідала інтересам України, говорити, мабуть, передчасно. Найближчим часом необхідно провести всебічну підготовку до того моменту, коли така інтеграція стане можливою. Головні передумови до вступу в будь-який союз та й, власне, інтеграційні процеси, насамперед пов'язані зі створенням ефективної структури економіки у самій країні, яка прагне інтеграції.

¹ Детальніше див.: В. Елєре. Роль та компетенції Європейської системи центральних банків // Вісник НБУ. — 1997. — № 10. — С. 18.

Баланс товарів і послуг України у 1994—1997 рр.

ІНФОРМАЦІЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТОРГІВ НА УКРАЇНСЬКІЙ МІЖБАНКІВСЬКІЙ ВАЛЮТНІЙ БІРЖІ у січні 1998 року

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків
 доларами США За 100 USD Дані в тис. USD					
05.01.1998р.	189.90	8750.0	8750.0	1000.0	22
06.01.1998р.	190.10	16410.0	17980.0	990.0	34
08.01.1998р.	190.10	7980.0	7980.0	0	28
09.01.1998р.	190.10	3030.0	2590.0	3030.0	18
12.01.1998р.	190.10	7000.0	360.0	7000.0	9
13.01.1998р.	190.30	1690.0	1750.0	0	15
14.01.1998р.	190.50	2060.0	2460.0	0	11
15.01.1998р.	190.70	14900.0	14930.0	0	30
16.01.1998р.	190.90	21920.0	21940.0	0	40
19.01.1998р.	191.00	19230.0	19230.0	1080.0	19
20.01.1998р.	191.20	7190.0	7290.0	0	33
21.01.1998р.	191.20	400.0	240.0	400.0	8
22.01.1998р.	191.50	18130.0	18150.0	0	24
23.01.1998р.	191.80	8530.0	8810.0	0	14
26.01.1998р.	192.40	53690.0	53830.0	0	33
27.01.1998р.	192.55	14500.0	14720.0	0	32
28.01.1998р.	192.70	19550.0	19550.0	0	41
29.01.1998р.	192.95	36570.0	36600.0	0	41
30.01.1998р.	192.97	9040.0	9040.0	0	27
 російськими рублями За 10 RUR Дані в тис. RUR					
05.01.1998р.	3.172	215.0	1100.0	195.0	7
06.01.1998р.	3.174	768.0	849.0	614.0	7
08.01.1998р.	3.134	6048.0	1673.0	14535.0	14
09.01.1998р.	3.134	1032.0	1502.0	19.0	10
12.01.1998р.	3.142	3626.0	4126.0	133.0	12
13.01.1998р.	3.152	2212.0	2212.0	411.0	14
14.01.1998р.	3.164	1614.0	2106.0	1.0	10
15.01.1998р.	3.172	1428.0	3008.0	0	13
16.01.1998р.	3.168	953.0	953.0	3307.0	10
19.01.1998р.	3.17	2549.0	2549.0	0	11
20.01.1998р.	3.164	851.0	851.0	1109.0	8
21.01.1998р.	3.174	2615.0	7875.0	0	14
22.01.1998р.	3.152	2336.0	535.0	5141.0	12
23.01.1998р.	3.16	1486.0	3737.0	0	10
26.01.1998р.	3.17	2855.0	3182.0	0	10
27.01.1998р.	3.172	3399.0	5954.0	8.0	16
28.01.1998р.	3.21	3990.0	11574.0	0	14
29.01.1998р.	3.19	2196.0	452.0	10009.0	17
30.01.1998р.	3.19	1225.0	1235.0	0	12
 італійськими лірами За 10000 ITL Дані в млн. ITL					
14.01.1998р.	12.7	16.8	166.9	0	7
21.01.1998р.	10.6	23.0	23.0	52.7	6
28.01.1998р.	9.8	105.4	20.0	106.0	5

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків
 німецькими марками За 100 DEM Дані в тис. DEM					
05.01.1998р.	106.3	1285.0	0	2345.0	11
06.01.1998р.	105.6	241.0	241.0	2100.0	9
08.01.1998р.	105.6	1711.0	1711.0	1764.0	11
09.01.1998р.	105.0	110.0	96.0	1660.0	11
12.01.1998р.	105.1	747.0	752.0	457.0	9
13.01.1998р.	105.1	646.0	646.0	1615.0	14
14.01.1998р.	105.1	667.0	666.0	1714.0	15
15.01.1998р.	105.1	231.0	231.0	265.0	13
16.01.1998р.	104.6	189.0	189.0	1041.0	12
19.01.1998р.	104.6	648.0	1255.0	636.0	13
20.01.1998р.	103.3	641.0	94.0	1157.0	10
21.01.1998р.	104.8	152.0	796.0	0.0	12
22.01.1998р.	106.3	414.0	893.0	414.0	9
23.01.1998р.	107.6	550.0	638.0	0	12
26.01.1998р.	109.0	65.0	851.0	15.0	11
27.01.1998р.	108.4	227.0	183.0	650.0	11
28.01.1998р.	107.5	230.0	226.0	775.0	15
29.01.1998р.	107.4	672.0	593.0	1142.0	15
30.01.1998р.	105.8	132.0	92.0	933.0	11
 білоруськими рублями За 10000 BYR Дані в млн. BYR					
05.01.1998р.	0.41	2036.0	318.0	2163.0	9
12.01.1998р.	0.43	8320.0	8869.0	4056.0	11
14.01.1998р.	0.444	7388.0	9833.0	4200.0	11
19.01.1998р.	0.444	5199.0	5380.0	5199.0	10
21.01.1998р.	0.438	6491.0	1298.0	9795.0	13
26.01.1998р.	0.44	3268.0	6205.0	1908.0	10
28.01.1998р.	0.448	3738.0	11308.0	3270.0	15
 французькими франками За 100 FRF Дані в тис. FRF					
06.01.1998р.	32.5	68.0	68.0	33.0	8
13.01.1998р.	32.5	438.0	438.0	689.0	6
20.01.1998р.	29.0	85.0	10.0	632.0	8
27.01.1998р.	29.0	272.0	320.0	272.0	9
 англійськими фунтами стерлінгів За 100 GBP Дані в тис. GBP					
08.01.1998р.	318.0	3.0	40.0	0	5
15.01.1998р.	303.0	47.0	10.0	64.0	7
22.01.1998р.	311.0	10.0	136.0	0	6
29.01.1998р.	316.0	15.0	62.0	15.0	6

Матеріал підготовлено
департаментом валютного регулювання
Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних встановлений Національним банком

№ п/п	Код валют, Класифікатор НБУ від 14.03.1993 р.	Код валют за ДСТУ ISO 4217-95	Назва валюти					
				01.01.1998 р.	02.01.1998 р.	03.01.1998 р.	04.01.1998 р.	05.01.1998 р.
1	035 AUD	036 AUD	100 австралійських доларів	124.18	124.18	124.18	124.18	124.18
2	027 ATS	040 ATS	100 австрійських шилінгів	15.06	15.06	15.06	15.06	15.06
3	003 GBP	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	315.99	315.99	315.99	315.99	315.99
4	040 BEF	056 BEF	1000 бельгійських франків	51.37	51.37	51.37	51.37	51.37
5	048 DEM	280 DEM	100 німецьких марок	105.97	105.97	105.97	105.97	105.97
6	005 NLG	528 NLG	100 нідерландських гульденів	94.03	94.03	94.03	94.03	94.03
7	018 DKK	208 DKK	100 датських крон	27.81	27.81	27.81	27.81	27.81
8	008 ITL	380 ITL	10000 італійських лір	10.78	10.78	10.78	10.78	10.78
9	022 CAD	124 CAD	100 канадських доларів	131.87	131.87	131.87	131.87	131.87
10	017 NOK	578 NOK	100 норвезьких крон	25.81	25.81	25.81	25.81	25.81
11	001 USD	840 USD	100 доларів США	189.90	189.90	189.90	189.90	189.90
12	216 FIM	246 FIM	100 фінських марок	35.02	35.02	35.02	35.02	35.02
13	009 FRF	250 FRF	100 французьких франків	31.67	31.67	31.67	31.67	31.67
14	007 SEK	752 SEK	100 шведських крон	24.03	24.03	24.03	24.03	24.03
15	006 CHF	756 CHF	100 швейцарських франків	130.60	130.60	130.60	130.60	130.60
16	024 JPY	392 JPY	1000 японських єн	14.66	14.66	14.66	14.66	14.66
17	911 XEU	954 XEU	100 ЕКЮ	209.59	209.59	209.59	209.59	209.59
18	051 ESP	724 ESP	1000 іспанських песет	12.52	12.52	12.52	12.52	12.52
19	213 GRD	300 GRD	1000 грецьких драхм	6.72	6.72	6.72	6.72	6.72
20	219 IEP	372 IEP	100 ірландських фунтів	273.23	273.23	273.23	273.23	273.23
21	061 ISK	352 ISK	100 ісландських крон	2.65	2.65	2.65	2.65	2.65
22	281 PTE	620 PTE	1000 португальських ескудо	10.36	10.36	10.36	10.36	10.36
23	012 SDR	960 XDR	100 СДР	255.10	255.10	255.10	255.10	255.10

				16.01.1998 р.	17.01.1998 р.	18.01.1998 р.	19.01.1998 р.	20.01.1998 р.	21.01.1998 р.
1	035 AUD	036 AUD	100 австрал. доларів	124.55	126.06	126.06	126.06	127.07	126.81
2	027 ATS	040 ATS	100 австрійських шил.	14.86	14.84	14.84	14.84	14.73	14.79
3	003 GBP	826 GBP	100 англ. фунтів стерл.	311.61	311.28	311.28	311.28	312.29	312.08
4	040 BEF	056 BEF	1000 бельг. франків	50.68	50.59	50.59	50.59	50.25	50.44
5	048 DEM	280 DEM	100 німецьких марок	104.55	104.37	104.37	104.37	103.66	104.04
6	005 NLG	528 NLG	100 нідерл. гульденів	92.79	92.63	92.63	92.63	92.00	92.33
7	018 DKK	208 DKK	100 датських крон	27.45	27.40	27.40	27.40	27.21	27.32
8	008 ITL	380 ITL	10000 італійських лір	10.63	10.61	10.61	10.61	10.53	10.59
9	022 CAD	124 CAD	100 канадських доларів	132.93	133.12	133.12	133.12	132.98	132.89
10	017 NOK	578 NOK	100 норвезьких крон	25.33	25.30	25.30	25.30	25.17	25.21
11	001 USD	840 USD	100 доларів США	190.70	190.90	190.90	190.90	191.00	191.20
12	216 FIM	246 FIM	100 фінських марок	34.55	34.49	34.49	34.49	34.34	34.43
13	009 FRF	250 FRF	100 франц. франків	31.22	31.15	31.15	31.15	30.95	31.07
14	007 SEK	752 SEK	100 шведських крон	23.78	23.76	23.76	23.76	23.68	23.66
15	006 CHF	756 CHF	100 швейцарських фр.	128.54	127.68	127.68	127.68	126.98	127.71
16	024 JPY	392 JPY	1000 японських єн	14.59	14.84	14.84	14.84	14.80	14.80
17	911 XEU	954 XEU	100 ЕКЮ	206.63	206.29	206.29	206.29	204.96	205.96
18	051 ESP	724 ESP	1000 іспанських песет	12.34	12.32	12.32	12.32	12.24	12.28
19	213 GRD	300 GRD	1000 грецьких драхм	6.63	6.62	6.62	6.62	6.59	6.60
20	219 IEP	372 IEP	100 ірландських фунтів	261.17	264.26	264.26	264.26	262.37	261.36
21	061 ISK	352 ISK	100 ісландських крон	2.61	2.61	2.61	2.61	2.61	2.61
22	281 PTE	620 PTE	1000 португ. ескудо	10.23	10.21	10.21	10.21	10.14	10.17
23	012 SDR	960 XDR	100 СДР	255.44	254.94	254.94	254.94	254.38	255.31

¹ До уваги міністерств, відомств, зацікавлених організацій і широкого кола читачів.

Єдиною офіційною інформацією у друкованих періодичних виданнях про офіційні курси гривні щодо іноземних валют 1 і 2 груп Класифікатора НБУ є їх опублікування у "Віснику Національного банку України".

валют 1 групи Класифікатора НБУ, України у січні 1998 року¹

Офіційний курс

06.01.1998 р.	07.01.1998 р.	08.01.1998 р.	09.01.1998 р.	10.01.1998 р.	11.01.1998 р.	12.01.1998 р.	13.01.1998 р.	14.01.1998 р.	15.01.1998 р.
122.44	121.01	121.01	120.98	121.62	121.62	121.62	121.82	122.52	123.17
14.88	14.80	14.80	14.80	14.88	14.88	14.88	14.88	14.86	14.83
312.02	309.18	309.18	308.28	308.13	308.13	308.13	307.06	311.02	310.24
50.77	50.48	50.48	50.47	50.73	50.73	50.73	50.75	50.70	50.58
104.71	104.12	104.12	104.10	104.65	104.65	104.65	104.69	104.57	104.33
92.91	92.39	92.39	92.38	92.86	92.86	92.86	92.91	92.80	92.59
27.49	27.35	27.35	27.34	27.48	27.48	27.48	27.49	27.46	27.39
10.66	10.60	10.60	10.60	10.65	10.65	10.65	10.65	10.63	10.60
133.18	133.24	133.24	132.72	133.36	133.36	133.36	132.59	132.67	133.25
25.67	25.47	25.47	25.33	25.53	25.53	25.53	25.33	25.28	25.25
189.90	190.10	190.10	190.10	190.10	190.10	190.10	190.10	190.30	190.50
34.61	34.39	34.39	34.38	34.56	34.56	34.56	34.57	34.54	34.47
31.29	31.10	31.10	31.10	31.26	31.26	31.26	31.28	31.23	31.16
23.77	23.62	23.62	23.62	23.81	23.81	23.81	23.70	23.70	23.71
128.82	128.57	128.57	128.77	129.07	129.07	129.07	129.12	128.78	128.33
14.26	14.25	14.25	14.26	14.50	14.50	14.50	14.37	14.43	14.55
206.94	205.88	205.88	205.84	206.93	206.93	206.93	206.59	206.29	206.19
12.37	12.28	12.28	12.28	12.35	12.35	12.35	12.35	12.34	12.31
6.62	6.58	6.58	6.58	6.62	6.62	6.62	6.63	6.63	6.62
268.23	262.04	262.04	258.89	260.36	260.36	260.36	260.89	259.92	261.44
2.62	2.61	2.61	2.61	2.62	2.62	2.62	2.61	2.62	2.62
10.24	10.18	10.18	10.18	10.24	10.24	10.24	10.24	10.23	10.21
252.09	252.78	252.78	252.72	254.06	254.06	254.06	254.58	253.83	254.05
22.01.1998 р.	23.01.1998 р.	24.01.1998 р.	25.01.1998 р.	26.01.1998 р.	27.01.1998 р.	28.01.1998 р.	29.01.1998 р.	30.01.1998 р.	31.01.1998 р.
127.34	126.42	126.53	126.53	126.53	129.33	130.22	130.43	130.31	129.74
14.84	15.06	15.17	15.17	15.17	15.37	15.31	15.16	15.16	15.02
310.48	314.50	317.23	317.23	317.23	320.90	317.88	315.37	316.98	315.89
50.60	51.36	51.73	51.73	51.73	52.43	52.22	51.71	51.69	51.19
104.39	105.97	106.73	106.73	106.73	108.16	107.73	106.69	106.65	105.65
92.64	94.03	94.71	94.71	94.71	95.97	95.59	94.66	94.62	93.74
27.40	27.81	28.01	28.01	28.01	28.39	28.28	28.01	27.99	27.73
10.62	10.76	10.84	10.84	10.84	10.95	10.91	10.81	10.80	10.71
132.66	132.40	132.11	132.11	132.11	132.56	132.90	132.08	132.37	131.75
25.34	25.63	25.71	25.71	25.71	26.01	25.98	25.73	25.61	25.47
191.20	191.50	191.80	191.80	191.80	192.40	192.55	192.70	192.95	192.97
34.50	35.02	35.29	35.29	35.29	35.74	35.60	35.26	35.23	34.90
31.17	31.63	31.87	31.87	31.87	32.29	32.16	31.84	31.82	31.53
23.71	24.04	24.13	24.13	24.13	24.46	24.31	24.05	23.98	23.82
128.02	130.31	130.88	130.88	130.88	133.11	132.85	131.54	132.09	130.77
15.01	15.07	15.19	15.19	15.19	15.26	15.24	15.34	15.37	15.13
206.55	209.46	210.87	210.87	210.87	213.65	212.71	210.48	210.50	208.64
12.32	12.50	12.59	12.59	12.59	12.75	12.70	12.58	12.57	12.45
6.62	6.70	6.73	6.73	6.73	6.81	6.78	6.73	6.73	6.67
263.01	265.55	267.90	267.90	267.90	271.98	269.84	267.31	267.26	264.76
2.60	2.62	2.63	2.63	2.63	2.68	2.66	2.65	2.64	2.63
10.21	10.36	10.43	10.43	10.43	10.57	10.53	10.42	10.42	10.32
256.84	260.37	260.41	260.41	260.41	263.18	260.64	258.64	260.37	258.54

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних встановлений Національним банком

№ п/п	Код валют, Класифікатор НБУ від 14.03.1993 р.	Код валют за ДСТУ ISO 4217-95	Назва валюти					
				01.01.1998 р.	02.01.1998 р.	03.01.1998 р.	04.01.1998 р.	05.01.1998 р.
1	296 CLP	152 CLP	1000 чилійських песо	4.33	4.33	4.33	4.33	4.33
2	156 CNY	156 CNY	100 китайських юанів	22.94	22.94	22.94	22.94	22.94
3	239 EGP	818 EGP	100 єгипетських фунтів	55.79	55.79	55.79	55.79	55.79
4	365 HKD	344 HKD	100 гонконгських доларів	24.51	24.51	24.51	24.51	24.51
5	062 SGD	702 SGD	100 сингапурських доларів	113.61	113.61	113.61	113.61	113.61
6	504 HUF	348 HUF	1000 угорських форинтів	9.39	9.39	9.39	9.39	9.39
7	245 INR	355 INR	1000 індійських рупій	48.51	48.51	48.51	48.51	48.51
8	493 ILS	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	53.68	53.68	53.68	53.68	53.68
9	480 KRW	410 KRW	10000 Південної Кореї won	12.63	12.63	12.63	12.63	12.63
10	541 PLZ	985 PLN	100 польських злотих	54.30	54.30	54.30	54.30	54.30
11	519 ROL	642 ROL	10000 румунських лейв	2.38	2.38	2.38	2.38	2.38
12	221 SAR	682 SAR	100 саудівських ріялів	50.63	50.63	50.63	50.63	50.63
13	287 TWD	901 TWD	100 тайванських доларів	5.81	5.81	5.81	5.81	5.81
14	214 TRL	792 TRL	10000 турецьких лір	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09
15	052 KWD	414 KWD	100 кувейтських динарів	623.24	623.24	623.24	623.24	623.24
16	355 NZD	554 NZD	100 новозеландських доларів	110.81	110.81	110.81	110.81	110.81
17	361 MTP	470 MTL	100 мальтійських лір	486.55	486.55	486.55	486.55	486.55
18	200 CZK	203 CZK	100 чеських крон	5.55	5.55	5.55	5.55	5.55
19	201 SKK	703 SKK	100 словацьких крон	5.50	5.50	5.50	5.50	5.50
20	203 SIT	705 SIT	100 словенських толарів	1.13	1.13	1.13	1.13	1.13
21	209 HRD	191 HRK	100 хорватських кун	30.46	30.46	30.46	30.46	30.46
22	529 BGL	100 BGL	1000 болгарських левів	1.08	1.08	1.08	1.08	1.08
23	952 XOF	952 XOF	1000 франків КФА	3.20	3.20	3.20	3.20	3.20
24	858 RUR	810 RUR	10 російських рублів	3.19	3.19	3.19	3.19	3.19
25	948 AZM	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	4.88	4.88	4.88	4.88	4.88
26	834 BYR	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.46	0.46	0.46	0.46	0.46
27	944 WDR	051 AMD	10000 вірменських драмів	45.32	45.32	45.32	45.32	45.32
28	233 EEK	233 EEK	100 естонських крон	13.25	13.25	13.25	13.25	13.25
29	935 KZT	398 KZT	100 казахських тенге	2.50	2.50	2.50	2.50	2.50
30	939 KGS	417 KGS	100 киргизських сомів	10.94	10.94	10.94	10.94	10.94
31	428 LVL	428 LVL	100 латвійських латів	321.86	321.86	321.86	321.86	321.86
32	954 LTL	440 LTL	100 литовських літів	47.48	47.48	47.48	47.48	47.48
33	943 MDL	498 MDL	100 молдовських лейв	40.75	40.75	40.75	40.75	40.75
34	938 TMM	795 TMM	10000 туркменських манатів	4.56	4.56	4.56	4.56	4.56
35	936 USM	860 UZS	100 узбецьких сумів	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37
36	949 GEL	268 GEL	100 грузинських ларі	147.21	147.21	147.21	147.21	147.21
37	255	255	100 доларів США за розр. із Індією	151.92	151.92	151.92	151.92	151.92

				16.01.1998 р.	17.01.1998 р.	18.01.1998 р.	19.01.1998 р.	20.01.1998 р.	21.01.1998 р.
1	296 CLP	152 CLP	1000 чилійських песо	4.14	4.15	4.15	4.15	4.15	4.15
2	156 CNY	156 CNY	100 китайських юанів	23.03	23.06	23.06	23.06	23.07	23.09
3	239 EGP	818 EGP	100 єгипетських фунтів	56.00	56.06	56.06	56.06	56.09	56.14
4	365 HKD	344 HKD	100 гонконгських доларів	24.61	24.63	24.63	24.63	24.65	24.67
5	062 SGD	702 SGD	100 сингапурських доларів	107.53	107.64	107.64	107.64	107.70	107.81
6	504 HUF	348 HUF	1000 угорських форинтів	9.25	9.26	9.26	9.26	9.27	9.28
7	245 INR	355 INR	1000 індійських рупій	48.05	48.10	48.10	48.10	48.12	48.17
8	493 ILS	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	53.57	53.63	53.63	53.63	53.66	53.71
9	480 KRW	410 KRW	10000 Південної Кореї won	10.54	10.55	10.55	10.55	10.56	10.57
10	541 PLZ	985 PLN	100 польських злотих	53.89	53.89	53.89	53.89	53.92	53.97
11	519 ROL	642 ROL	10000 румунських лейв	2.24	2.24	2.24	2.24	2.24	2.24
12	221 SAR	682 SAR	100 саудівських ріялів	50.82	50.87	50.87	50.87	50.90	50.95
13	287 TWD	901 TWD	100 тайванських доларів	5.59	5.59	5.59	5.59	5.60	5.60
14	214 TRL	792 TRL	10000 турецьких лір	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09
15	052 KWD	414 KWD	100 кувейтських динарів	623.20	623.86	623.86	623.86	624.18	624.84
16	355 NZD	554 NZD	100 новозеланд. доларів	109.00	109.11	109.11	109.11	109.17	109.28
17	361 MTP	470 MTL	100 мальтійських лір	479.27	479.77	479.77	479.77	480.02	480.52
18	200 CZK	203 CZK	100 чеських крон	5.32	5.32	5.32	5.32	5.33	5.33
19	201 SKK	703 SKK	100 словацьких крон	5.43	5.43	5.43	5.43	5.43	5.44
20	203 SIT	705 SIT	100 словенських толарів	1.11	1.11	1.11	1.11	1.11	1.11
21	209 HRD	191 HRK	100 хорватських кун	29.77	29.80	29.80	29.80	29.81	29.85
22	529 BGL	100 BGL	1000 болгарських левів	1.05	1.05	1.05	1.05	1.05	1.05
23	952 XOF	952 XOF	1000 франків КФА	3.13	3.13	3.13	3.13	3.13	3.14
24	858 RUR	810 RUR	10 російських рублів	3.18	3.18	3.18	3.18	3.18	3.19
25	948 AZM	031 AZM	10000 азербайдж. манатів	4.90	4.91	4.91	4.91	4.91	4.91
26	834 BYR	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.45	0.45	0.45	0.45	0.45	0.44
27	944 WDR	051 AMD	10000 вірменських драмів	45.51	45.56	45.56	45.56	45.58	45.63
28	233 EEK	233 EEK	100 естонських крон	13.07	13.05	13.05	13.05	12.96	13.01
29	935 KZT	398 KZT	100 казахських тенге	2.50	2.50	2.50	2.50	2.49	2.50
30	939 KGS	417 KGS	100 киргизських сомів	10.85	10.87	10.87	10.87	10.87	10.88
31	428 LVL	428 LVL	100 латвійських латів	317.83	318.17	318.17	318.17	318.33	318.67
32	954 LTL	440 LTL	100 литовських літів	47.68	47.73	47.73	47.73	47.75	47.80
33	943 MDL	498 MDL	100 молдовських лейв	40.75	40.79	40.79	40.79	40.81	40.77
34	938 TMM	795 TMM	10000 туркменських манатів	4.58	4.58	4.58	4.58	4.59	4.59
35	936 USM	860 UZS	100 узбецьких сумів	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37	2.36
36	949 GEL	268 GEL	100 грузинських ларі	147.83	147.98	147.98	147.98	148.06	148.22
37	255	255	100\$ США за розр. із Індією	152.56	152.72	152.72	152.72	152.80	152.96

валют 2 групи Класифікатора НБУ, України у січні 1998 року

Офіційний курс

06.01.1998 р.	07.01.1998 р.	08.01.1998 р.	09.01.1998 р.	10.01.1998 р.	11.01.1998 р.	12.01.1998 р.	13.01.1998 р.	14.01.1998 р.	15.01.1998 р.
4.33	4.33	4.33	4.32	4.32	4.32	4.32	4.32	4.32	4.14
22.94	22.96	22.96	22.96	22.96	22.96	22.96	22.96	22.96	23.01
55.79	55.85	55.85	56.00	56.00	56.00	56.00	56.00	56.06	55.94
24.51	24.53	24.53	24.53	24.53	24.53	24.53	24.53	24.55	24.58
113.61	113.73	113.73	112.07	112.07	112.07	112.07	112.07	112.19	107.41
9.39	9.40	9.40	9.29	9.29	9.29	9.29	9.29	9.30	9.24
48.51	48.56	48.56	48.36	48.36	48.36	48.36	48.36	48.41	48.00
53.68	53.74	53.74	53.61	53.61	53.61	53.61	53.61	53.67	53.52
12.63	12.65	12.65	11.22	11.22	11.22	11.22	11.22	11.23	10.53
54.30	54.36	54.36	53.89	53.89	53.89	53.89	53.89	53.95	53.78
2.38	2.38	2.38	2.36	2.36	2.36	2.36	2.36	2.36	2.23
50.63	50.68	50.68	50.68	50.68	50.68	50.68	50.68	50.74	50.77
5.81	5.82	5.82	5.82	5.82	5.82	5.82	5.82	5.83	5.58
0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09
623.24	623.89	623.89	622.87	622.87	622.87	622.87	622.87	623.53	622.55
110.81	110.92	110.92	109.69	109.69	109.69	109.69	109.69	109.81	108.88
486.55	487.06	487.06	481.88	481.88	481.88	481.88	481.88	482.38	478.76
5.55	5.55	5.55	5.44	5.44	5.44	5.44	5.44	5.45	5.31
5.50	5.50	5.50	5.46	5.46	5.46	5.46	5.46	5.47	5.42
1.13	1.13	1.13	1.13	1.13	1.13	1.13	1.13	1.13	1.11
30.46	30.49	30.49	29.99	29.99	29.99	29.99	29.99	30.03	29.74
1.08	1.08	1.08	1.06	1.06	1.06	1.06	1.06	1.07	1.05
3.20	3.20	3.20	3.15	3.15	3.15	3.15	3.15	3.15	3.13
3.18	3.18	3.18	3.18	3.18	3.18	3.18	3.18	3.18	3.18
4.88	4.89	4.89	4.89	4.89	4.89	4.89	4.89	4.89	4.90
0.46	0.45	0.45	0.45	0.45	0.45	0.45	0.45	0.45	0.45
45.32	45.37	45.37	45.37	45.37	45.37	45.37	45.37	45.42	45.46
13.09	13.01	13.01	13.01	13.08	13.08	13.08	13.09	13.07	13.04
2.49	2.49	2.49	2.49	2.49	2.49	2.49	2.49	2.49	2.49
10.93	10.94	10.94	10.94	10.94	10.94	10.94	10.94	10.83	10.84
321.86	322.20	322.20	316.83	316.83	316.83	316.83	316.83	317.17	317.50
47.48	47.53	47.53	47.53	47.53	47.53	47.53	47.53	47.58	47.63
40.75	40.79	40.79	40.79	40.79	40.79	40.79	40.71	40.66	40.71
4.56	4.56	4.56	4.56	4.56	4.56	4.56	4.56	4.57	4.57
2.36	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37	2.36	2.36	2.36
147.21	147.36	147.36	147.36	147.36	147.36	147.36	147.36	147.52	147.67
151.92	152.08	152.08	152.08	152.08	152.08	152.08	152.08	152.24	152.40
22.01.1998 р.	23.01.1998 р.	24.01.1998 р.	25.01.1998 р.	26.01.1998 р.	27.01.1998 р.	28.01.1998 р.	29.01.1998 р.	30.01.1998 р.	31.01.1998 р.
4.19	4.19	4.20	4.20	4.20	4.21	4.20	4.20	4.21	4.21
23.09	23.13	23.17	23.17	23.17	23.24	23.26	23.28	23.31	23.31
56.14	56.22	56.31	56.31	56.31	56.49	56.38	56.43	56.50	56.51
24.71	24.75	24.79	24.79	24.79	24.87	24.87	24.89	24.92	24.92
110.39	110.57	110.74	110.74	110.74	111.09	109.09	109.18	109.32	109.33
9.23	9.25	9.26	9.26	9.26	9.29	9.45	9.46	9.47	9.47
47.98	48.06	48.13	48.13	48.13	48.28	49.81	49.84	49.91	49.91
52.92	53.00	53.08	53.08	53.08	53.25	53.84	53.88	53.95	53.95
11.81	11.83	11.85	11.85	11.85	11.88	11.03	11.04	11.05	11.05
53.97	54.06	54.14	54.14	54.14	54.31	54.94	54.98	55.05	55.06
2.26	2.27	2.27	2.27	2.27	2.28	2.37	2.37	2.37	2.37
50.97	51.05	51.13	51.13	51.13	51.29	51.34	51.38	51.44	51.45
5.65	5.66	5.67	5.67	5.67	5.69	5.67	5.67	5.68	5.68
0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09
624.43	625.41	626.39	626.39	626.39	628.35	631.73	632.22	633.04	633.10
112.59	112.77	112.94	112.94	112.94	113.30	111.79	111.87	112.02	112.03
481.01	481.76	482.52	482.52	482.52	484.03	490.57	490.96	491.59	491.64
5.39	5.40	5.41	5.41	5.41	5.43	5.52	5.53	5.53	5.53
5.43	5.44	5.44	5.44	5.44	5.46	5.50	5.50	5.51	5.51
1.11	1.11	1.11	1.11	1.11	1.11	1.15	1.15	1.15	1.15
29.73	29.78	29.83	29.83	29.83	29.92	30.74	30.76	30.80	30.81
1.05	1.05	1.05	1.05	1.05	1.05	1.09	1.09	1.09	1.09
3.12	3.13	3.13	3.13	3.13	3.14	3.23	3.23	3.23	3.24
3.18	3.18	3.19	3.19	3.19	3.20	3.20	3.20	3.20	3.20
4.91	4.92	4.93	4.93	4.93	4.94	4.94	4.95	4.96	4.96
0.44	0.44	0.45	0.45	0.45	0.44	0.44	0.45	0.45	0.45
45.63	45.70	45.77	45.77	45.77	45.92	45.95	45.99	46.05	46.05
13.05	13.25	13.34	13.34	13.34	13.52	13.47	13.34	13.33	13.21
2.51	2.51	2.51	2.51	2.51	2.52	2.52	2.52	2.52	2.52
10.88	10.90	10.75	10.75	10.75	10.78	10.79	10.80	10.81	10.73
318.67	319.17	319.67	319.67	319.67	320.67	320.82	326.61	327.03	327.07
47.80	47.88	47.95	47.95	47.95	48.10	48.14	48.18	48.24	48.24
40.77	40.83	40.90	40.90	40.90	41.02	41.06	41.09	41.14	41.14
4.59	4.60	4.61	4.61	4.61	4.62	4.62	4.63	4.63	4.63
2.36	2.36	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37	2.37
148.22	148.45	148.68	148.68	148.68	149.15	149.26	149.38	149.57	149.59
152.96	153.20	153.44	153.44	153.44	153.92	154.04	154.16	154.36	154.38

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

СТАВИМО ПИТАННЯ

Володимир Сенюков,
заступник директора юридичного департаменту Національного банку України.

Законодавче забезпечення боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом

Погіршення економічної ситуації в Україні, зростання злочинності та кількості правопорушень (у тому числі в банківській сфері) загострили проблему активізації боротьби з відмиванням грошових коштів, отриманих злочинним шляхом. Посилення такої боротьби є однією з обов'язкових умов, що впливають із міжнародних правових актів та угод, зокрема, Конвенції ООН проти незаконної торгівлі наркотичними та психотропними засобами, Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, відкритої для підписання 8 листопада 1990 року у Страсбурзі, Директиви Ради Європейських співтовариств від 10 червня 1991 року "Про запобігання використанню фінансової системи для "відмивання" грошей" та інших документів.

Важливим кроком у цьому напрямі в Україні став, зокрема, семінар із питань попередження відмивання грошей та з питань банківської конфіденційності, який наприкінці 1997 року був проведений для фахівців Національного банку, Державної податкової адміністрації, Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Головного управління податкової поліції, Асоціації українських банків у Банківській академії НБУ за сприяння Добровольного корпусу фінансових спеціалістів. Із ґрунтовними доповідями на семінарі виступили асистент віце-президента відділу банківського нагляду та регулювання Федерального резерву Банку Річмонда Артур Дж. Зохаб, колишній головний радник Національного центрального бюро Інтерполу США, а нині керівник юридичної фірми "Філа і Сафос" Чарльз Сафос, спеціальний агент митної служби США (відділ розслідувань фінансових злочинів) Скотт Девіс. Виступили також заступник начальника

відділу нагляду за слідством у спецвідділах МВС, СБУ та органах прокуратури Генеральної прокуратури України О.Р.Процюк, старший прокурор організаційно-методичного відділу Управління з розслідування особливо важливих справ Генеральної прокуратури України Л.Б.Льковець, віце-президент Асоціації українських банків А.Б.Паламарчук та інші.

Учасники семінару обговорили акту-

Однією з головних причин не-ефективної боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, є відсутність в Україні відповідного законодавчого забезпечення розв'язання цієї проблеми

альні проблеми міжнародного та національного законодавства, пов'язаного з боротьбою із відмиванням брудених грошей, навели конкретні приклади взаємодії фінансово-кредитних установ, судових, митних та правоохоронних органів, поділилися досвідом роботи Інтерполу, Європолу та інших організацій, діяльність яких безпосередньо спрямована на подолання організованої злочинності.

У виступі на семінарі від юридичного департаменту НБУ було звернуто увагу присутніх на проблеми, пов'язані з не-ефективністю боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, і над розв'язанням яких працюють фахівці НБУ разом із працівниками Генпрокуратури, МВС, СБУ. Головною з таких проблем є відсутність відповідного закону України. Законодавчо не визна-

чено такі поняття, як "відмивання грошей", "підозрілі фінансові операції", "ідентифікація клієнтів", не встановлено, що таке "відмивання" визнається злочином.

Однією з основних причин, що ускладнює взаємодію банківських установ із правоохоронними органами, є неузгодженість законів, якими регулюються питання боротьби з організованою злочинністю (маються на увазі, зокрема, стаття 18 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", стаття 7 Закону України "Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними" і стаття 52 Закону України "Про банки і банківську діяльність"). Так, дуже важливим є питання щодо розміру фінансових операцій, про які банки обов'язково повинні надавати інформацію правоохоронним органам. На наш погляд, "великомасштабними" мають вважатися справи значні за розмірами операції. Нині ж відповідно до статті 18 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" великомасштабними операціями фізичних осіб вважаються операції, розмір яких становить 100 мінімальних заробітних плат, тобто 1500 гривень, юридичних — 5000 мінімальних заробітних плат, або 75000 гривень, що, на нашу думку, не виходить за межі звичайних господарських операцій, угод купівлі-продажу квартир, придбання меблів, товарів довгострокового користування, оплати санаторних і туристичних путівок тощо. А щодо юридичних осіб, то під поняття "великомасштабні" можуть потрапити всі операції, оскільки сума 75000 гривень, тим більше за період протягом 30 діб, як вказано у підпункті "г" пункту 4 статті 18 зазна-

ченого закону, для багатьох підприємств є звичайним господарським оборотом. Підготовка та обробка повідомлень про такі операції забиратиме багато часу, призведе до перевантаження як працівників банківської системи, так і правоохоронних органів. Лавина інформації про звичайні правомірні господарські операції може відвернути увагу від виявлення справді сумнівних операцій. Крім того, незначний розмір коштів за операціями, які вважаються великомасштабними, призведе до зменшення обсягу розрахунків у безготівковій формі, впливу коштів у сферу тіньової економіки. Не можна не враховувати і тієї обставини, що передача великого обсягу інформації про кількість і рух коштів багатьох клієнтів значно розширить коло осіб (у тому числі технічних працівників), які матимуть доступ до відомостей про тих клієнтів банків, у розпорядженні котрих є великі кошти, і підвищить можливість використання такої інформації кримінальними структурами.

Проаналізувавши цю ситуацію, фахівці Національного банку України розробили проект Закону України "Про внесення змін до окремих законів, що регулюють діяльність по боротьбі зі злочинністю". Прийняття цього закону дасть змогу вдосконалити порядок інформування банківськими установами органів боротьби з організованою злочинністю про фінансові операції фізич-

них та юридичних осіб і певною мірою сприяти боротьбі з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом. Законопроект надіслано на розгляд Міністерства юстиції України в рамках Національної програми боротьби з корупцією, затвердженій указом Президента України № 319/97 від 10.04.1997 р., якою передбачено розробку відповідного законодавчого акта.

Існує і така важлива проблема, пов'язана з відмиванням брудних коштів і захистом банківської таємниці, як функціонування анонімних валютних рахунків. Відповідно до Указу Президента України № 679/95 від 01.08.1995 р. "Про відкриття анонімних валютних рахунків фізичних осіб (резидентів і нерезидентів)" у комерційних банках України відкриваються анонімні валютні рахунки, тобто без засвідчення особи власника рахунку. Оскільки банку невідомий такий власник, то інформація щодо анонімного валютного рахунку може бути наведена тільки за розпорядженням самого власника або за вимогою суду із зазначенням шифру цього рахунку, відомості про який можна отримати тільки від власника. Отже, про операції за такими рахунками банк не може повідомити ні за фактом проведення операції, ні за запитом відповідних органів (якщо тільки в ньому не буде вказано відповідний шифр).

Враховуючи, що таке становище створює певні перешкоди виконанню ук-

раїною в повному обсязі вимог Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, Національний банк розробив проект указу Президента України про внесення змін до указу Президента України № 679/95 від 01.08.1995 р. з метою трансформації таких рахунків у кодовані валютні рахунки. Беручи до уваги, що це також потребує підвищеного рівня захисту банківської таємниці стосовно таких рахунків, одночасно розроблено проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо банківської таємниці, який надіслано на розгляд Міністерства юстиції України, оскільки вивчення зазначеного питання також передбачено Національною програмою боротьби з корупцією.

У плані чіткого законодавчого врегулювання проблеми боротьби з відмиванням коштів, на наш погляд, важливим і своєчасним є рішення Координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президенті України № 16/97-рк від 21 листопада 1997 року, яким доручено Міністерству юстиції спільно з усіма зацікавленими відомствами за участю Генеральної прокуратури України розробити та подати на розгляд Верховної Ради проект Закону "Про боротьбу з відмиванням грошових коштів, отриманих злочинним шляхом". Фахівці Національного банку вже підключилися до цієї роботи.

Національний банк України видав

ЗБІРНИК НОРМАТИВНИХ АКТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЗА 1997 РІК

Це видання містить останні нормативні документи НБУ, які регулюють питання:

- організації та регламентації діяльності комерційних банків;
- валютного регулювання;
- кредитування і розрахунків.

Збірник розрахований на працівників банків, керівників, економістів підприємств, установ, організацій усіх форм власності, а також підприємців.

Видання розповсюджується лише згідно із замовленнями.

Замовлення на Збірник нормативних актів Національного банку України приймаються за адресою:

252028, Київ-28, просп. Науки, 9,
Інженерно-технічний центр
при Національному банку України.

Тел. 267-39-75.

Об'єднання промислових і фінансових кіл трьох країн для подолання економічної кризи

16 січня 1998 року у Москві відбулися установчі збори щодо створення білорусько-російсько-української Асамблеї ділових людей (АДЛ). Асамблея створена з ініціативи союзів промисловців і підприємців Росії, України, Білоруської науково-промислової асоціації і Міжнародного банківського консорціуму. АДЛ створюється з метою розвитку співробітництва ділових кіл трьох країн у різних сферах діяльності.

Основні завдання АДЛ:

- сприяння економічній інтеграції промисловців, підприємців і фінансових структур Росії, України та Білорусі;
- залучення банківського капіталу для спільного здійснення інвестиційних проектів і створення розрахункових механізмів фінансового обслуговування міждержавних економічних відносин;
- сприяння становленню правових засад нових господарських зв'язків.

Ініціатива щодо створення асамблеї дістала широкий схвальний відгук у багатьох регіонах трьох держав. Про це переконливо свідчив склад учасників установчих зборів. На підписання прибули представники ділових кіл і місцевих адміністрацій із п'яти регіонів Республіки Білорусь, вісімнадцяти суб'єктів Російської Федерації, восьми регіонів України. В роботі зборів узяли участь керівники російських міністерств і відомств, пратівники посольств трьох країн.

Міжнародний банківський консорціум представляли провідні банки трьох держав: Білоруський промислово-будівельний банк (Бішпромбудбанк), Український акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк (Промінвестбанк), Акціонерний ко-

мерційний банк соціального розвитку "Укрсоцбанк", Акціонерний комерційний агропромисловий банк "Україна" і Російський ПКБ "Кредитімпекс Банк".

Головні цілі консорціуму визначено у програмних документах, підписаних навесні 1997 року в м. Києві:

- об'єднання зусиль фінансових інститутів країн СНД щодо підтримки і зміцнення ринків національних товаровиробників;
- створення умов для обслуговування великих інвестиційних проектів у базових галузях економіки незалежних держав;
- проведення скоординованої платіжної політики;
- стимулювання зовнішньоторговельних оборотів за рахунок узгодженого виконання фінансових і платіжних схем.

Кінах Анатолій Кирилович,
президент Українського союзу
промисловців і підприємців:

"Верховна Рада України ратифікувала Договір про дружбу і співробітництво з Росією, з російського боку знято перепони для імпорту українських товарів. Вважаю, все це створює обстановку, в якій нам украй необхідно спільними зусиллями створити зустрічний рух, тобто політичну волю, яку нині продемонстрували наші президенти й уряди, підкріпити конкретно актив-

ною роботою промислових і фінансових кіл і наповнити реальним економічним змістом."

Український союз промисловців і підприємців із великою зацікавленістю очікує початку діяльності Асамблеї ділових людей. Ми впевнені, що її створення ґрунтується на об'єктивній логіці розвитку взаємовідносин між нашими державами.

Економіки Росії, України, Білорусі проходять непростий етап свого розвитку, етап складних взаємопов'язаних структурних реформ. Безумовно,

від створення ефективних грошово-кредитних відносин, ефективних банківських систем не лише всередині кожної держави, а й на міждержавних рівнях з метою реалізації конкретних напрямів торгово-економічного співробітництва в кінцевому підсумку залежатиме успіх справи.

Нині величезною проблемою є гігантський розрив, який існує між фінансовим, банківським капіталом і реальними матеріальними секторами економіки. Сьогодні банківський капітал не йде у необхідному обсязі на кредитування, фінансування серед-

ньо- і довгострокових інвестиційних програм, у тому числі програм стратегічних, які визначають обличчя нашої держави у міжнародній системі поділу праці. Здебільшого це пов'язано не лише з об'єктивною відсутністю економічних регуляторів і стимулів у податковій та грошово-кредитній системах, а й з тими новими штучними бар'єрами, що були створені внаслідок невідповідності нормативної бази, відсутності політичної волі в державі щодо перетікання капіталу. Тому Банківський консорціум — це та кровносна система, яка дасть змогу і Асоціації ділових людей, і конкретним промисловцям та підприємцям реалізовувати взаємовигідні проекти.

Переконаний: те, що ми робимо, найближчим часом дасть результат у вигляді злиття банківського і промислового капіталу, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності наших економік.

Вольський Аркадій Іванович,
президент Російського союзу
промисловців і підприємців:

“Уся діяльність Асамблеї ділових людей від початку до кінця має бути цілком деполітизованою. Саме ця особливість повинна проходити червоною лінією крізь усі аспекти кожного майбутнього політичного кроку створюваної асамблеї. Наш головний девіз: політичний суверенітет — так, економічний суверенітет — абсурд.”

Російський союз промисловців і підприємців єднають найкращі, найтісніші стосунки з Українським союзом промисловців і підприємців та Білоруською науково-промисловою асоціацією. Ми, безумовно, здатні на більше, на якісно нові кроки у поглибленні інтеграційних процесів. Саме таким кроком стало створення Асамблеї ділових людей у рамках трьох держав. Хочу зазначити, що у цій справі засадою і конструктивною силою стали три банки — російський “Кредитімпекс Банк”, Промінвестбанк України і білоруський Промбудбанк. Вони створили консорціум, який уже працює на території трьох держав.

Нові інтеграційні риси створюваної асамблеї повинні виявлятися передусім у максимальній концентрації зусиль ділових кіл з метою проведення модернізації промислового виробництва і його відродження. Уже час нам розпрощатися з ілюзією, що хтось сторонній сприятиме відродженню економік наших держав. Звідси впли-

ває головне завдання асамблеї, яке полягає в організації і подальшій реалізації спільних інноваційних та інвестиційних проектів.

Друге, не менш важливе, завдання полягає у поглибленні пошуку нових, найбільш доцільних і взаємовигідних коопераційних зв'язків та відновленні старих. Усе це — цілком реальні завдання, і немає сумніву, що їх наполегливе розв'язання дасть змогу прискорити вихід наших економік на траєкторію стабільного економічного зростання.

Хотілося б особливо наголосити на думці, що практичний потенціал наших союзів істотно посилюється із приєднанням до них низки великих фінансово-кредитних структур. Отож за своїми функціональними можливостями Асамблея ділових людей наближається до солідної транснаціональної промислово-фінансової корпорації.

Стрельцов Микола Авер'янович,
віце-президент Білоруської науково-
промислової асоціації:

“Нема найменшої потреби переконувати будь-кого в тому, наскільки життєво важливим для наших держав і народів є питання щодо подальшого поглиблення інтеграційних процесів. При цьому ми однозначно розуміємо, що йдеться про співробітництво на принципах обопільної вигоди, рівноправності й паритету.”

У своїх виступах Аркадій Іванович Вольський та Анатолій Кирилович Кінах досить точно оцінили стан взаємодії наших союзів та асоціацій,

обґрунтували необхідність нових кроків до поглиблення інтеграції.

Зі свого боку ми сформулювали кілька структур, де ініціювали ряд програм. Одна з найпріоритетніших — створення міждержавної фінансово-промислової групи “БілРосАвто”, до якої, крім найбільших підприємств Росії і Білорусі, ввійшли два банки Міжнародного банківського консорціуму: Білпромбудбанк і “Кредитімпекс Банк”. В Україні (м. Кривий Ріг) створено дочірню структуру “БілАвто” і спільно з Промінвестбанком України розробляється програма постачання в Україну БілАЗів, а з України — комплектуючих і металу, а також організації в Україні спільного складання машин.

Основний напрям роботи підприємств, які входять до МФПГ, — це створення та освоєння виробництва автомобільної техніки для тих галузей народного господарства, розвиток яких є передумовою піднесення економіки країн СНД. Банківські структури трьох держав покликані забезпечити найдоцільніші та найефективніші фінансові механізми взаємодії російських, білоруських та українських підприємств, що беруть участь у програмі.

Повертаючись до нашого досвіду в міжнародному конгресі промисловців і підприємців, хотілося б сказати про новостворювану структуру — Асоціацію ділових людей, побажати швидкого створення чітких бізнес-планів і проектів. Тому надзвичайно важливою є участь представників областей, адміністративних працівників. Ми, білоруси, демонструємо взаємодію промисловців, підприємців, законодавчої влади з відповідними органами Ук-

На передньому плані зліва направо: Кінах А.К., Вольський А.І., Стрельцов М.А.

раїни й Росії, що дасть змогу вирішити всі поточні питання.

Матвієнко Володимир Павлович, голова Правління Промінвестбанку України:

“Створення Банківського консорціуму та Асамблеї ділових людей дасть змогу підняти інтеграційні процеси у країнах СНД на якісно новий рівень, забезпечивши їх потужною фінансовою підтримкою”.

Асамблею ділових людей України, Росії, Білорусі створено за участю великих банків України — Промінвестбанку, Укрсоцбанку, банку “Україна”, а також Промбудбанку Білорусі і “Кредитімпекс Банку”. Хотів би наголосити, що це — черговий крок на шляху розвитку нормальних ділових економічних стосунків трьох слов'янських держав.

Ми не чекаємо чийсь ініціативи. Понад 4 роки тому ми створили спільний російсько-український банк, “пройшли” всі російські закони, Міністерство фінансів, уряд, Центральний банк Росії, нас сприйняли як нормальну структуру, ми працюємо. Нині 2/3 зовнішньоекономічних оборотів України з Росією проводимо через цей банк. Ми вже виконуємо колосальну роботу, але пішли далі і підписали документи про створення Міжнародного банківського консорціуму. Цілу низку питань стосовно українських, російських, білоруських інтересів ми вже вирішили. І навіть там, де нічого не могли (і не змогли б) зробити політики, банки добилися успіху. Чому? Секрет у тому, що ми представляємо інтереси наших підприємств, а їхні інтереси — інтереси держави, тому в цьому питанні нам ніхто не заважає. Навпаки, керівники держав розуміють: чим активніше буде банківська система, тим легше вирішуватимуться політичні питання. Відтак створення Асамблеї ділових людей ми розцінюємо як додаткову можливість для збільшення інвестицій. Тому майбутнє є цікавим із точки зору вкладання капіталу.

Укрсоцбанк і банк “Україна” приєдналися до нас недавно, проте цей блок є вельми результативним. В Україні створено Лігу великих банків —

до неї увійшли Промінвестбанк, банк “Україна”, Укрсоцбанк, Експортно-імпорتنний банк та Ощадбанк. Отже, маючи це велике об'єднання в Україні, договір про консорціум та Асамблею ділових людей, ми об'єднуємо наші інтереси на цивілізованій основі, і кожен крок у цьому напрямі — це крок до порозуміння, до розвитку економічних відносин.

Перспективи наших взаємовідносин виходять далеко за межі інтересів СНД, так званого близького зарубіжжя. Природно, що і Росія, і Україна, і Білорусь співпрацюють з іншими країнами. Але нині є багато проєктів, до здійснення яких треба залучати і банки, і розробників проєктів, і підприємства. А найважливіше те, що банки досягають рівня, коли з ними починають рахуватися. Я вірю, що перспективи у нас — найсприятливіші.

Кравець Віктор Михайлович, голова Правління АПБ “Україна”:

“Ідею створення консорціуму та Асамблеї ділових людей підказало саме життя”.

Усі ми постійно стикаємося з одними й тими ж проблемами. Зрозуміло, вирішувати їх значно легше спільно. Крім того, впевнений, що об'єднання зусиль сприяє поліпшенню економічної ситуації в наших країнах, оскільки тепер ми працюємо як партнери. АПБ “Україна”, “Кредитімпекс Банк” і Білпромбудбанк фінансували перший етап програми постачання тракторів Мінського тракторного заводу в Україну. Обсяг інвестицій становив 5,25 млн. доларів США. У підсумку МТЗ одержав необхідні кошти для нарощування виробництва, суб'єкти аграрного сектора України — нову техніку, а промислові підприємства — замовлення на поставку металу і комплектуючих. Нині спільно з урядом України і Білорусі розробляється програма поставки п'яти тисяч тракторів в Україну зі зворотного поставкою зерна і металу.

Нос Микола Іванович, голова Правління “Укрсоцбанку”:

“Кожен з учасників консорціуму має власний досвід і методи

вирішення проблеми неплатежів. Цей досвід і методи ми об'єднали й використовуватимемо в наших спільних інтересах”.

Зроблено перші кроки до вирішення кризи платежів. Однак ми постійно стикаємося з таким явищем, як відсутність гарантій при експортно-імпорتنних операціях. Тепер ми не просто поліпшили умови для наших клієнтів у співробітництві з іншими державами, особливо з Росією і Білоруссю, а й виступили гарантом цієї діяльності.

Катая Дмитро Валерійович, президент ПКБ “Кредитімпекс Банк”:

“Це перше об'єднання фінансових і промислових кіл трьох держав, створене з ура-

хуванням інтересів клієнтів і банків для ефективного вирішення проблем у сфері міждержавних економічних відносин”.

За роки існування банку ми набули великого досвіду в обслуговуванні клієнтів. Нам довіряють, тому що ми не лише забезпечуємо проходження платежів, а й гарантуємо поставки продукції і розрахунки за неї. Це дуже важливо в умовах кризи платежів і взаємної недовіри партнерів. А головне — це фінансова підтримка товаровиробників наших країн.

Тепер, коли нас стало більше, зростають і наші сили, а значить більшу кількість програм ми реалізуємо. Я переконаний, що ми зробили добру справу, об'єднавшись.

Асамблея ділових людей і Міжнародний банківський консорціум не закриті для інших суб'єктів господарювання та комерційних банків, зацікавлених в інтенсивному поглибленні інтеграційних процесів і зміцненні економіки своїх країн.

СПЕЦІАЛЬНО ДЛЯ "ВІСНИКА НБУ"

Хроніка кризи: погляд із Дортмунда

Друге півріччя 1997 р. стало для світових фондових ринків часом випробувань. Зростання курсів, до чого вже звикли, було призупинено коректуванням, яке триває і донині. Однак хід його розвитку продемонстрував потенційну силу ринку акцій.

США. Період рекордного розвитку для американської біржі — травень — липень 1997 року. Зростання індексу найбільших американських акціонерних товариств (Dow Jones) у цей час становило 30%. Такий розвиток курсів визначили три фундаментальні чинники:

- інфляція у США помірно і не провокує зростання прибутковості облігацій;
- позитивний розвиток внутрішньої і світової кон'юнктури дав змогу американським компаніям значно наростити прибуток;
- ліквідність ринку акцій постійно підтримується приватними інвестиціями.

Кожан із цих чинників варто розглянути детальніше.

Внеском 1997 року з історію економіки США стане поєднання значного економічного зростання і стабільно низької інфляції. Класична економічна наука передбачає жорсткий взаємозв'язок таких явищ: кон'юнктура, що позитивно розвивається, — зростання пропозиції на ринку праці — збільшення доходів населення — інфляція. Ця залежність примушує інвесторів ставитися до піднесення економіки з пересторогою. Однак віднедавна традиційний ланцюжок втратив актуальність: він не спрацював. Минулий рік став блискучою демонстрацією цього. Зростання ВВП — 3,5%, безробіття — 4,6%, інфляція — 2,2%. "Нова економічна модель" полягає в тому, що зростання пропозиції товарів і послуг випереджає збільшення доходів населення і, як наслідок, стримує інфляцію. Цілком вірогідно, що мало хто вірить у можливість такого дива. Звичка до циклічного сценарію дається взнаки, і кон'юнктурні дані привертають велику увагу інвесторів. Протягом усього минулого року тенденція до збільшення робочих місць та завантаженості виробничих потужностей зберігалася, але в інфляцію так і не переросла. Інфляційний страх ослаб. Це спричинило подіння

прибутковості облігацій і, як наслідок, зростання курсів акцій.

Засоби комунікацій, стрімко розвиваючись, зробили нашу планету "меншою", а можливості для взаємопроникнення ринків більшими. В умовах стирання географічних умовностей відбувається неухильне зміцнення позицій тих компаній, які можуть претендувати на глобальну першість. Придуманий спеціально для них термін "Global Player" відображає основу маркетингових стратегій. Зростання світової кон'юнктури, що спостерігається останніми роками, створило для таких компаній вельми сприятливі умови. Та й внутрішня кон'юнктура, що стабільно розвивається, як уже зазначалося, дала змогу американським корпораціям одержати значний прибуток.

Третім чинником успішного розвитку американського ринку акцій є добре налагоджений механізм припливу на біржу "свіжих" грошей. Основне їх джерело — це "Baby Boomer", тобто по-

Класична економічна наука передбачає жорсткий взаємозв'язок таких явищ: кон'юнктура, що позитивно розвивається, — зростання пропозиції на ринку праці — збільшення доходів населення — інфляція. Але віднедавна традиційний ланцюжок втратив актуальність...

коління американців, які забезпечують свій пенсійний добробут за допомогою вкладень в акції. Чи то за допомогою інвестиційних фондів, чи напряду, але гроші потрапляють на Wall Street, забезпечуючи відтак дуже високу ліквідність ринку. На початок серпня всі зазначені вище чинники були в силі, але стрімкий розвиток курсів викликав у інвесторів шось на зразок строху висоти. Підставою для початку коректування доли статистичні дані, які засвідчили, що

Дмитро Вайсбанд,
кореспондент газети "Бизнес" у Дортмунді.

Народився 1971 року в Києві. Закінчив Московський авіаційний інститут за спеціальністю прикладна механіка та Бохумський університет. Спеціалізується на аналізі ринків цінних паперів. Із 1996 року — приватний інвестор.

піднесення кон'юнктури і ринку праці триває. Попри оптимізм Алана Грінспена, який у виступі 27 липня зробив висновки про безінфляційний розвиток, а отже, недоцільність підвищення облікових ставок, учасники ринку, очікуючи змін у державній грошовій політиці, вирішили скоротити частку акцій в активах. Втрати Dow Jones становили при цьому близько 10 процентів. Слід зауважити, що незміненість базової тенденції, починаючи з 1992 року, спонукає інвесторів будь-яке короткочасне подіння курсів використувати для розширення своїх позицій. Статистичні дані щоразу підтверджують, що при пожевліненні економіки і ринку праці суттєвої інфляції вдається уникнути. Простягом вересня ринок стабілізувався. Однак колишніх висот — 8285 пунктів — Dow Jones усе ж не досягнув.

Наступний етап коректування припав на початок жовтня. Спровокували його самі американські корпорації. Цілий ряд фірм, передусім у секторі високих технологій, виступив із попередженнями про можливе зменшення прибутку. 15-відсоткове з початку року зростання долара відносно континентальних європейських валют і азійська валютна криза, що на той час уже почалилася, створили передумови для серйозних проблем у експортерів. Причому найбільші побоювання виникли щодо таких гігантів, як Coca-Cola, Gillette, McDonald's та інших. Однак статистичні дані за третій квартал розвіяли їх. 65% фірм, чії акції входять до індексу S&P 500, зуміли не лише залишитися на своїх позиціях, а й поліпили їх.

Про те питання про можливість повторення краху 1987 року порушувалося постійно. У рамках дискусії песимісти наводили один-єдиний, але вагомий аргумент: американські акції дуже дорогі. Цю тезу незважаючи підтвердити двома показ-

Таблиця 1. Середнє значення співвідношення курсів акцій і прибутків компанії (P/E) і відношення ринкової капіталізації всіх акціонерних товариств до валового національного продукту

	1929*	1987*	1997
Середнє значення P/E акцій, що входять до Dow Jones	21	22	21
Відношення ринкової капіталізації до ВВП, %	75	85	122

* Подано значення, що передували крахам 1929 і 1987 років

никами: середнім значенням співвідношення курсів акцій і прибутків компаній (P/E) і відношенням ринкової капіталізації всіх акціонерних товариств до валового національного продукту (див. таблицю 1).

На противагу наведеній вище статистиці, оптимісти стверджували:

■ P/E не має значення як абстрактний показник. Його необхідно оцінювати у зв'язку зі станом ринку облігацій. До жовтня 1987 року дохідність за американськими 30-річними облігаціями становила понад 9% і рівень інфляції провокував подальше їх зростання. У жовтні ж 1997 року дохідність облігацій скоротилася до 6.1%, і навіть у найпесимістичніших прогнозах її зростання обмежена 6.5%. Отже, вважати нинішнє значення P/E завищеним не можна;

■ стосовно ж відношення капіталізації ринку акцій до ВВП, то в умовах глобалізації та стрімкого зростання активності американських компаній за рубежом розглядати лише американський ВВП некоректно.

Кульмінація подій припала на 27 жовтня, коли, вслід за Азією, валютна криза вразила також і Латинську Америку. Звуження азійських ринків, без сумніву, непокоїло американські компанії, але кризи в Латинській Америці — важливій зоні економічних інтересів США, примусила частину інвесторів відійти до простоті панічних продажів. За один день Dow Jones втратив 550 пунктів. Цього разу похитнувся другий із стовпів тут "стовпів" нинішнього благополуччя ринку акцій.

У зв'язку з цим можна було зробити висновок, що:

■ одночасна криза в обох регіонах може призвести до стрімкого зниження інвестиційної активності і, як наслідок, до зменшення обсягу товарів і послуг, що імпортується зі США;

■ стрімка девальвація національних валют у кризових регіонах відносно здешевлює товари, які там виробляються. Експорт цих товарів у США спровокує посилення цінової конкуренції всередині країни і, зрештою, призведе до зменшення прибутків американських компаній;

Wall Street втратив контроль над розвитком ситуації. Однією у критичний момент на боці покупців виступили приватні інвестори. Саме завдяки їхній активності Dow Jones закінчив 28 жовтня із + 333 пунктами.

Невдовзі з'явилося безліч ознак того, що прибутки американських компаній, очевидно, скоротяться, але ринок реагував на таку перспективу доволі стримано. Навпаки, незважаючи на збереження вибухонебезпечної ситуації у регіонах кризи, Dow Jones був на піднесенні. Пояснення цього парадоксу в тому, що водночас зі скороченням прибутків компаній слабне і кон'юнктура в цілому. Вже зараз прогнози щодо розвитку ВВП у 1998 році коректуються із раніше передбачуваних 2.5—2.7% до 2—2.2%. Послаблення кон'юнктури знижує інфляційні очікування, і прибутковість облігацій падає, а потім ліквідності спрямовується в акції.

Переваги інтеграції відомі. Об'єднання виявилось бажаним для Італії, Іспанії і Португалії, які свідомо пішли на надзвичайно болісну для їхніх економік жорстку монетарну політику. Необхідність відповідати критеріям Маастріхта зумовила зниження інфляції і сповільнення зростання внутрішньої заборгованості

Європа. Протягом усього періоду, що розглядається, європейські ринки акцій рухались у фарватері Wall Street. Як і Dow Jones, європейські індекси з кінця квітня до початку серпня піднялися на 30—40%. Для континентальної Європи стимулами розвитку, крім психологічно важливого прикладу США, були перспективи створення валютного союзу і зміцнення долара.

Переваги інтеграції відомі — песторювати їх немає потреби. У доданому разі об'єднання було настільки бажаним, що такі країни, як Італія, Іспанія і Португалія згодні на надзвичайно болісну для їхніх економік жорстку монетарну політику. Необхідність відповідати критеріям Маастріхта зумовила зниження інфляції і сповільнення зростання внутрішньої заборгованості. Біржі вітали перспективи єдиного валютного простору. Крім прямої вигоди для країн із великим експортним потенціалом, майбутнє об'єднання викликало масові злиття і структурні зміни, що супроводжувалося посиленням позицій фірм, які об'єдналися. Для прикладу згадаймо, як німецький холдинг Allianz поглинув французьку компанію AGF, у результаті чого новостворена компанія стала претендувати на провідне становище у світі в галузі матеріального страхування, а банк, що з'явився у ході злиття UBS і SBV, — на роль найбільшого у світі в галузі управління приватним майном.

Зміцнення долара поліпшило позиції європейських експортерів. Зокрема, потужний імпульс

отримали автомобілебудування і хімія. Парадокс, але саме ці дві "рушійні сили" і спричинили перший етап коректування у Європі.

Єдина валюта потребує якщо не уніфікації, то принаймні зближення кредитних ставок країноучасниць. Австрія, Бельгія, Німеччина, Голландія, Люксембург і Франція цей етап уже пройшли. А от в Італії та Іспанії ставки все ще лишаються трохи вищими. Природно, виникає запитання: до чого дотуку — слід піднімати ставки щодо німецької марки і пов'язаних із нею валют до рівня ставок щодо італійської ліри чи новолік? Відповідь — в оцінці середньострокових перспектив розвитку кон'юнктури в Європі у цілому. На відміну від США і Великобританії, континентальні європейські країни тільки-но входять у фазу економічного піднесення. Однак для очікуваних у середньому по Європі 2.5—2.8% зростання ВВП ставка на рівні 3% (ставка РЕПО федерального банку Німеччини) була відносно низькою. Низькою вона була і щодо долара, що зростав тоді з небезпечною швидкістю. Уперше за багато років Німеччина відчувала на собі ефект "імпортованої" інфляції. Ціни на все, що ввозилося, зросли в серпні на 4% (у перерахунок на рік) і провокували загальне зростання споживчих цін. І хоч інфляція була ще помітною (1.9%), ставку РЕПО підвищили відразу до 3.3%. Викликане таким розвитком подій зростання німецької марки та інших європейських валют відносно долара тимчасово позбавило біржовиків однієї з найважливіших засад їхнього піднесення.

Кризи в Гонконзі та Японії європейські ринки пройшли в жорсткій зв'язі з американськими. Пояснюється це тим, що безпосередньо Європу лякали не так колізії в Азії, як можлива реакція на них Wall Street.

Великобританія йшло дещо іншим, ніж решта Європи, шляхом. FT-SE-100 знов менших коливань. Країна переживає нілі піднесення кон'юнктури, безробіття наближається до 5%, ВВП (до станом на кінець третього кварталу минулого року) зріс на 3.5%, інфляція в листопаді становила 3.6%. Щоб згинути бум, центральний банк Англії уже в цьому циклі шість разів підвищував облікову ставку. Природно, такий розвиток подій не родував біржу. Зростання курсів акцій вожко вживається із підвищенням облікових ставок, але благотворний вплив американського ринку і перспективи можливого, хай навіть у віддаленому майбутньому, приєднання фунта до європейської валютної спільноти, допомагали ринку акцій. Кризу в Гонконзі Великобританія переживала страшенніше і довше, ніж країни континентальної Європи — старічне перебування Гонконгу у складі імперії поєднувало економіку і фінансові системи двох країн. Однак Гонконгу вдалося уникнути девальвації валюти, і це вивело англійські компанії із зони ризику.

Азія. На відміну від Америки і Європи, де триває довгострокове коректування дещо завищених на початок серпня курсів акцій, спад фондових ринків у тихоокеанському регіоні був наслідком серйозної економічної кризи. Причини її виникнення — типові для багатьох країн:

■ неконтрольоване зростання валового

Звуження азійських ринків, без сумніву, непокоїть американські компанії, але криза в Латинській Америці — важливій зоні економічних інтересів США — викликала серед частини інвесторів справжню паніку

■ фінансова нестабільність — невід'ємна складовка валютних і фондових криз — може відчутно позначитися на становищі американських банків, які мають особливе представництво у Латинській Америці.

Ситуація ускладнювалася ще й тим, що вперше в історії американського фондового ринку криза походила не з самих США, і на якийсь час

національного продукту;

- штучне утримування національних валют;
- низький рівень контролю за фінансовим сектором;
- надмірний рівень зовнішньої заборгованості.

Схожими були не лише причини виникнення кризи, а й сам її перебіг. Спершу впали національні валюти. Аби їх захистити, центральні банки піднімали облікові ставки, але валюту цей захист не допомагав, зате, природно, страждав ринок акцій. Іноземні інвестори покидали зони, які ще недавно вважалися стабільними, залишаючи після себе жорстку кризу ліквідності, і лише по тому уряди звернулися по допомогу до МВФ. З тими чи іншими відхиленнями від наведеного сценарію через ці негаразди пройшли Таїланд, Індонезія, Малайзія, Тайвань і Південна Корея. Дещо інакше розвивалися події у Гонконгу та Японії.

Гонконгу судилося стати тією ланкою в розгортанні азійської кризи, на яку звернули, наприклад, увагу учасники світового фондового ринку. Як і в інших країнах Південно-Східної Азії, криза почалася з атак на національну валюту — гонконгський долар. Протягом тривалого часу прив'язаний до американського у відношенні 8:1, гонконгський долар виявився переоціненим. Подібні ситуації завжди призводять увагу валютних спекулянтів. Як уже мовилося, Гонконгу передували і Таїланд, і Індонезія, і Малайзія, але тамтешні події зачіпали лише інтереси інвесторів, які зробили ставку безпосередньо на цей регіон. А Гонконг був готовий захищатися від "наскоків" спекулянтів за допомогою власних 100 млрд. доларів та 120 млрд. доларів валютних резервів Китаю, виражених в американських держоблігаціях. "Викиди" цих паперів могли серйозно дестабілізувати ситуацію на світових фондових і валютних ринках. Можливо, саме зсідякий цей загрози валютна "облога" Гонконгу завершилася швидко і благополучно, хоч останню кропку в цьому протистоянні, можливо, ще не поставлено.

Для японського фондового ринку час від кінця

Розвиток коректування у США продемонстрував, що підмурівком для нинішніх курсів акцій є передусім готовність інвесторів підтримувати цей вид активів постійним вливанням ліквідних коштів

квітня до початку серпня був відносно благополучним. Однак благополуччя це трималося, швидше, на сподіваннях, аніж на фундаментальних даних. Підвищення ПДВ негативно позначилося на кон'юктурі внутрішнього ринку, а 10-відсоткове знецінення єни на початку травня послабило позиції експортерів. Відток із першими ознаками зміни тенденції у США розпочалася смуга падіння японських акцій. З позначки 20500 на початку серпня індекс Nikkei 225 опустився на час загострення ситуації у Гонконгу до психологічно важливого 17000.

Японії азійська криза принесла цілу низку проблем:

- японські банки — найбільші кредитори в регіоні — були змушені списати велику кількість кредитів;
- 65% усього японського експорту припадає на країни Південно-Східної Азії, тож багаторазова девальвація регіональних валют спричинила різке зменшення перспектив для японських експортерів;
- ці неприємності позначилися на курсах японських акцій, і Nikkei упав нижче рівня 16000, що ще

більше погіршило ситуацію, оскільки активи, виражені в акціях, були для японських банків важливим фактором забезпечення ліній рефінансування. Знецінення цих активів спонукало скорочувати кредитні лінії, що в багатьох випадках виявилось неможливим.

Проблеми у банківському секторі Японії виникли давно. Падіння цін на нерухомість і курсів акцій на початку 90-х років вочевидь призвело б до банкрутства багатьох банків. Але політична воля протистояла природному процесу: впродовж кількох років банкрути одержували підтримку, що коштувало дорого. Однак у листопаді 1997 року постало питання про життєдіяльність системи в цілому, і держава уже не протидіяла банкрутству декількох банків (у тому числі найстарішого і четвертого за величиною інвестиційного банку Yamaichi), зосередившись на забезпеченні ліквідності фінансово-кредитних установ. Ця тактика виявилась успішною, і ланцю-

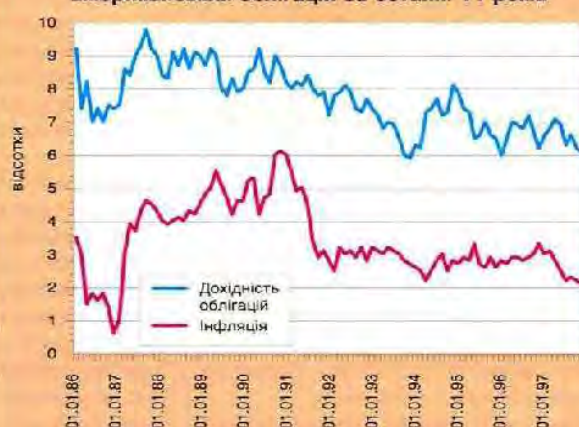
гової реакції вдалося поки що уникнути.

На завершення про перспективи.

Весь хід розвитку коректування у США продемонстрував, що підмурівком для нинішніх курсів акцій є передусім готовність інвесторів підтримувати цей вид активів постійним вливанням ліквідних коштів. Отож для прогнозу розвитку ринку основним питанням є: чи збережеться ця тенденція надалі? У проведеному аналітиками інвестиційного банку Prudential Securities дослідженні стверджується, що нинішня інвестиційна активність зберігатиметься принаймні доти, доки згадуване вже покоління "Baby Boomer" виїде на пенсію, а саме — до 2006 року. Що ж до середньострокових перспектив, то, на думку провідного аналітика Prudential Securities Ральфа Акампора, позначки 10000 Dow Jones сягне вже до кінця 1999 року.

Стосовно європейських ринків, то чинники, які обумовили позитивний розвиток у 1997 році, також збережуться. Реалізація ідеї Європейсько-

Розвиток інфляції в США і дохідність 30-річних американських облігацій за останні 11 років

Із графіка розвитку інфляції в США і дохідності 30-річних американських облігацій за останні 11 років випливає, що в 1987 р. інфляція, а в зв'язку з нею і дохідність 30-річних облігацій, була значно вищою, ніж нині, що й спровокувало вихід інвесторів з ринку акцій.

го валютного союзу викличе нову хвилю злиттів, а вірогідне загострення політичних суперечностей всередині країн-учасниць іще більше зміцнить долар. Крім того, 1998 рік повинен стати роком пожеволення кон'юнктури в Німеччині і Франції. У сукупності зазначені чинники дадуть той результат, що курси акцій у Європі врешті зможуть розвиватися позитивно, незалежно від ситуації у США.

Українською складно оцінити перспективи Японії та Азії в цілому. Останні тижні 1997 року засвідчили, що криза триває, тож казати про позитивну тенденцію передчасно. Незважаючи на зусилля МВФ, корейський вон девальвував ще на 50%; денні коливання на регіональних біржах сягають 8%; та й для самої Японії гірші часи, можливо, попереду. Держава може мобілізувати ресурси для тимчасової підтримки ліквідності ринків, але ж проблеми глибші і шляхи до їх розв'язання поки що не знайдені.

ШКОЛА БАНКІРА

Державні облігаційні позики: світовий досвід

Владислав Байрака,
управляючий третім Київським
відділенням банку "Україна".

Державні цінні папери (ДЦП) давно стали невід'ємною складовою фінансових систем розвинутих країн. Пояснюється це просто: випуск цінних паперів дає державі змогу:

- профінансувати дефіцит державного бюджету;
- забезпечити його касове виконання;
- профінансувати цільові програми;
- погасити розміщені раніше боргові зобов'язання;
- упорядкувати надходження податкових платежів.

Підприємницькі структури, купуючи державні цінні папери, одержують у своє розпорядження високоліквідні і наднадійні активи. Саме надійність є найбільшою перевагою державних боргових зобов'язань.

Важливим є і те, що випуск державою власних цінних паперів з метою покриття дефіциту державного бюджету більш доцільний порівняно з емісійними засобами і позиками центрального банку. Емісія цінних паперів, стримуючи темпи зростання інфляції, не обмежує поточні резерви центрального банку, потрібні для кредитування економіки і регулювання ринку позичкового капіталу. Це підтверджує досвід економічно розвинутих країн, у яких державні цінні папери випускаються протягом десятиріч.

ВИДИ ДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Відсоток емісії ДЦП у неоплаченому внутрішньому боргу різних країн коливається від 30 до 90%.

Види державних цінних паперів розрізняються залежно від терміну їх обороту і функцій. У США, наприклад, держава випускає казначейські сертифікати, казначейські векселі (на термін від трьох місяців до року), казначейські розписки (процентні цінні папери з терміном обороту від одного до десяти

років) і казначейські бони (випускаються на термін понад десять років). Конгрес США встановлює ліміт державного боргу (непогашеної заборгованості за цінними паперами казначейства) та обмежує відсоток, що виплачується за облігаціями казначейства. Казначейство визначає умови обороту цінних паперів, які емітуються федеральними органами влади.

Цікавим є досвід Великобританії. Щоб уникнути нерівномірності податкових надходжень, тут випускається спеціальний вид державних цінних паперів — іменні податково-депозитні сертифікати. Вони погашаються, якщо підприємства сплачують шими сертифікатами податки у бюджет або використовують їх як депозитний засіб, за яким держава виплачує відсотки, залежно від фактичного терміну обороту.

Економічна ситуація, що склалася нині у нашій державі, спонукає до проведення жорсткої кредитно-грошової політики. Досвід кризових ситуацій, які виникали майже у всіх розвинутих країнах, свідчить: цінні папери можуть стати для держави одним із головних важелів стабілізації економіки.

З ІСТОРІЇ СВІТОВОГО РИНКУ ДЕРЖАВНИХ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У 30-ті роки XX сторіччя у США вибухнула економічна криза. Фінансовий ринок країни зруйнувався, неможливою стала мобілізація великих фінансових ресурсів. Зникло страхування як таке. Утворилося замкнуте коло: ризики в економіці високі, а страхуватися неможливо. І саме тоді держава заснувала структуру "Фенні мей", що скуповувала документи про надання кредитів під заставу землі й нерухомості. Ці угоди стосувалися в основному спорудження будинків і квартир для населення.

Поступово почало розвиватися кредиту-

вання малого бізнесу під заставу майна. Спеціальні державні структури скуповували іпотеки, об'єднуючи у великі пакети. І з метою їх забезпечення випускали власні цінні папери, які охоче розкуповувалися на фондовому ринку. В умовах економічної кризи вкладення коштів у землю й нерухомість українською ризикуване. Але, об'єднавши іпотеки у великі пакети, "Фенні мей" почала виконувати роль страхової компанії. Згодом вона випустила на ринок свої високоліквідні наднадійні цінні папери. Їх почали охоче купувати інвестори, зокрема іноземні. У США потекли кошти зі всього світу. Це не могло не сприяти економічному піднесенню: фінансова система оздоровилася. Країні потрібні були універсальні кредитні ресурси, і вона їх отримала.

Сьогодні у США оборот сертифікатів, цінних паперів, забезпечених іпотекою, поступає лише ринку державних цінних паперів і перевищує обсяги корпоративних паперів. На наш погляд, цей досвід міг би бути корисним для України.

Рефінансування бюджетів місцевих адміністрацій за допомогою випуску боргових зобов'язань уже понад сто років владається нормою фіскальної політики будь-якої держави з розвинутою ринковою економікою. У деяких країнах за допомогою ринку цінних паперів повністю обслуговується бюджетний дефіцит.

ОБЛІГАЦІЯ ЯК УСОБЛЕННЯ БОРГУ ДЕРЖАВИ

Облігація є цінним папером, що засвідчує довгострокову заборгованість. Особливості такої заборгованості зумовлені тим, що вона виникає там і тоді, де і коли позичкові фінансові ресурси використовуються для розвитку основних засобів (фондів). Ось чому кажуть, що облігація — це уособлення фондопозичного боргу. Означена властивість перелічує не лише певні сфери вкладення мобілізо-

ваних фінансових ресурсів, а й низку інструментів, за допомогою яких довгостроковий борг обслуговується та амортизується (погашається).

У тих випадках, коли борговий цінний папір емітується з метою поповнення оборотних коштів емітента (якщо емітент — корпорація), треба вести мову не про облігації, а про комерційні боргові зобов'язання (commercial paper). Часом їх називають векселями, проте це не зовсім правильно, адже базова властивість векселя полягає у його спроможності бути інструментом поточних розрахунків, а не інструментом, що мобілізує позичкові кошти.

В органів державного управління, як у найбільших корпорацій, постійно виникають потреби у формуванні довгострокової заборгованості. Такі потреби викликані або необхідністю усунути значні диспропорції у бюджеті, або бажанням реалізувати якийсь складний і капіталомісткий проект. У цих випадках емітують державні облігації на термін від 2 до 10 років.

Державні цінні папери розрізняються за терміном обороту і функціями

Слід зауважити, що облігації випускаються у певній кількості і з певним періодом обороту. Крім того, вони повинні забезпечувати своїм власникам стабільний прибуток. Обов'язковими реквізитами цих цінних паперів є вартість і заздалегідь оголошена ставка прибутковості.

Реквізитні вимоги до облігаційних позик мають аж ніяк не формальний характер. Їх існування, власне, і зумовлене тим, що облігацією передбачається наявність гарантій щодо повернення принципалом боргу і належного прибутку (відсотків). Такі гарантії загалом закріплені у нормах цивільного права, а щодо конкретного випуску — у трактаті чи, за потребою, — у додатковій угоді про банківські гарантії.

Гарантії для утримувачів облігацій — головний фактор будь-якої позики. Не дивно, що всі світові класифікації облігацій основною вважають саме проблему гарантій. Однак гарантувати можна тільки щось конкретне. Жоден фінансист, який себе поважає (а тим більше — держава), не видасть абстракт-

Однією із характерних особливостей облігацій як виду цінних паперів є те, що вони передбачають низку інструментів, за допомогою яких обслуговується борг

них гарантій, що вимагають грошового покриття (інакше він "прогорить"). Ось чому характеристика будь-якої позики має бути досить детальною.

РІЗНОВИДИ ОБЛІГАЦІЙ

Облігаційний ринок, особливо державний, наlot консервативний. На ньому діють інвестори, що орієнтуються на надійність інвестицій і отримання прибутку, а не на капіталізацію розміщених коштів і тим більше — не на венчурні ситуації.

Коли у Великобританії виникає потреба поповнити грошові ресурси органів влади, необхідні для поточного обслуговування бюджету, емітуються так звані казначейські біллі (treasury bill). Іноді їх у нашій економічній літературі ще називають казначейськими векселями, що не зовсім правильно. Гарантії утримувачам казначейських біллів може надавати тільки бюджет, оскільки за короткий термін обороту цього боргового інструмента неможливо отримати відчутний прибуток на розміщену суму.

Гарантії амортизації та обслуговування створюваного боргу зумовлені метою даного проекту боргового фінансування і шляхами використання мобілізованих за його допомогою фінансових ресурсів. Обидві проблеми слід вирішувати одночасно. Інакше можна зібрати менші кошти, ніж потрібно, і проект провалиться. Можлива також ситуація, коли горе-емітент сформує надмірний борг, вартість обслуговування якого виявиться незіставною з фінансовим вирашем від розміщення, оскільки перевиплатить всі розумні межі.

Стандартна помилка українських емітентів — намір випускати порівняно короткострокові (на термін до року) боргові цінні папери для поточного обслуговування місцевого бюджету. В розвинутих країнах для цього використовуються казначейські біллі.

Якщо органи місцевого управління емітують боргові цінні папери для обслуговування загальних або поточних потреб чи для виконання регулярних видаткових статей бюджету, а повернення розміщених коштів і відсотків здійснюється за рахунок податкових надходжень, то такі боргові цінні папери називають загальними (або генеральними).

Якщо облігації випускають під конкретний самоопукний і прибутковий проект (будівництво мосту, платної лікувальної установи тощо), фінансування якого здійснюється згідно зі спеціально прийнятим рішенням за окремою бюджетною статтею, то такі облігації називаються прибутковими.

Якщо облігації випускають для фінансування наlot капіталомісткого проекту з тривалим циклом окупності, однак обслуговування цієї позики і її погашення здійснюються як за рахунок місцевих податкових надходжень (ознаки загальної позики), так і за підтримки центрального бюджету, такі облігації називають проєктними.

Боргові цінні папери поділяються на загальні, прибуткові і проєктні

Логіка конструювання і здійснення позик різних видів різноманітна, і перш ніж перейти безпосередньо до розробки відповідних документів, формування банківської групи, потрібно визначити характер позики. Для цього необхідно детально опрацювати проектно-кошторисну документацію (особливо її фінансову частину), проаналізувати бізнес-плани (якщо такі є), порівняти потреби у фінансуванні з можливостями місцевого бюджету, з'ясувати ставлення центральної влади до позики тощо.

Проблему неплатежів можна вирішити за допомогою фінансового лізингу або факторингу; розширення мережі торговельних установ найзручніше фінансувати за рахунок банківських кредитів.

Для поповнення оборотних коштів або надання короткострокових позичок будівельникам можуть бути випущені короткострокові боргові інструменти (казначейські біллі). Приймаючи подібне рішення, варто пам'ятати: такий проект може швидко окупитися, тому формувати задля нього довгострокову заборгованість недоцільно, а з фінансової точки зору — це просто марнотратство.

ЦІЛІ ВИПУСКУ ДЕРЖАВНИХ ОБЛІГАЦІЙ

Економічною теорією виділяються шість основних цілей випуску державних облігацій:

1. Фінансування поточного дефіциту бюджету. Масштабні витрати місцевої влади, як правило, мають сезонний характер: в одних регіонах існує проблема забезпечення продуктами харчування, в інших — практикуються авансові виплати виробникам сільськогосподарської продукції. В цих умовах для оліноразової мобілізації великих фінансових ресурсів потрібні великі позичкові операції. Тож їх можна проводити і за допомогою емісії боргових зобов'язань.

2. Погашення розміщених раніше позик. Такий засіб рефінансування заборгованості місцевого бюджету не вважається екстраординарним, однак потребує довіри утримувачів облігацій до влади та особливої обачності емітентів. Інакше збір боргових зобов'язань може стати некерованим або почнеться відверте "пірамідобудування", яке врешті-решт призведе до розорення емітента.

3. Зменшення коливань у процесі надходжень податкових платежів до бюджету (ліквідації касових розривів) можна досягти також завдяки випуску боргових зобов'язань.

Це можливо у регіонах, де податкова база залежить від сезонного виробничого циклу.

4. Забезпечення комерційних банків та інших фінансових структур (страхових і пенсійних фондів) ліквідними і надійними вторинними резервними активами. Така можливість для фінансово-кредитних установ України особливо важлива, оскільки для комерційних банків саме державні облігації є нині найбільш ліквідними цінними паперами.

5. Фінансування місцевих програм і капіталоємких проєктів (здебільшого вони пов'язані із житловим та дорожнім будівництвом).

6. Вирішення певних загальнонаціональних або загальнодержавних завдань за допомогою випуску боргових зобов'язань (за умови відповідних державних гарантій).

У США державні гарантії надано, скажімо, облігаціям американської Асоціації фермерського кредиту. Контролери Федеральної резервної системи "зараховують" їх як вторинні резерви. Відомі випадки, коли федеральні резервні банки чемно "рекомендували" комерційним банкам купувати ці облігації, а останні тактовно "дослухалися" рекомендацій.

Перших чотирьох цілей традиційно досягають за допомогою загальних позик, двох останніх легше досягнути за рахунок прибуткових або змішаних (проектних) схем.

Запорукою платоспроможності органів державної влади є їхнє право встановлювати і стягувати податки та мита, наявність власності, а також право на дохід від експлуатації цієї власності. Наприклад, муніципалітет побудував платний міст через річку і відкрив мережу платних автостоянок, а потім бере плату за проїзд по мосту чи за паркування автомобіля на території міста.

ПРИНЦИПИ КОНСТРУЮВАННЯ ОБЛІГАЦІЙНИХ ПОЗИК

При конструюванні позик зазначені гарантії зазвичай надають окремо — для простоти обслуговування. Однак в умовах української нестабільної економічної ситуації і хронічного бюджетного дефіциту доцільніше застосовувати комбіновані гарантії. Наприклад, у разі емісії загальних облігацій слід потурбуватися про так звану додаткову фінансову "подушку" у вигляді власності, права на яку можна розплатитися з утримуваннями облігацій. Якість боргових зобов'язань значно зростає, якщо місцева влада має у резерві високорентабельний і швидкоокупний проєкт, прибуток від якого можна використати для обслуговування і погашення позики.

Аж до кінця 1950-х років Федеральне казначейство США емітувало довгострокові позики із застосуванням ступінчастої процентної ставки (наростаючим підсумком). Згодом інфляційне навантаження на федеральний бюджет змусило відмовитися від

цієї практики. Немає потреби доводити, що ступінчаста процентна ставка (як і фіксований процентний платіж) для України теж неприйнятна — невідомо, якими будуть прибутки емітентів.

Стандартним засобом вирішення інфляційних проблем є різноманітні ринкові регулятори прибутковості — плаваючі ставки прибутковості (вони застосовуються практично у всіх розвинутих країнах), коригування номінальної вартості на час амортизації боргу (Великобританія). Застосовуючи коригування номіналу в момент погашення, слід мати на увазі, що це може змусити емітента акумулювати солідні грошові засоби. Короткострокові боргові інструменти, як правило, розміщують із дисконтом, величина якого визначається за підсумками аукціону (зрештою, ринок сам визначає ставку прибутковості за даними облігаціями). У скандинавських країнах практикуються розіграші лотерей (у Швеції, наприклад, виграє кожна третя-четверта облігація).

СТРУКТУРА СВІТОВОГО РИНКУ ОБЛІГАЦІЙ

Вичерпного реєстру всіх існуючих у світі установ, що спеціалізуються на вкладенні коштів у цінні папери (ОПСВМ), немає. Можна однак припустити, що їх налічується понад 30000, а актив становить приблизно від 4800 млрд. до 5000 млрд. доларів США. У цьому огляді обмежимося країнами, стосовно яких є точніші статистичні дані. 18 із них — європейські держави, що входять до складу Європейської федерації фондів та інвестиційних підприємств. Окремо назвемо Люксембург (як офшорну зону). Решта — Сполучені Штати Америки, Канада, Корсія, Японія, Гонконг, Австралія і Нова Зеландія.

У цих країнах налічується 23610 установ, що спеціалізуються на вкладенні коштів у цінні папери. З них 9650 розташовані в Європі (41%), 8420 — на Сході (36%) і 5550 — у Північній Америці (23%).

За обсягом капіталу (у перерахунку на долари США) це становить приблизно 4000 млрд. доларів, із яких понад 2000 млрд. знаходиться у Північній Америці (56%), понад 1000 млрд. — у Європі (28%) і понад 600 млрд. — на Сході (16%).

Ця величезна маса грошей розподілена між різноманітними категоріями ОПСВМ так:

■ установи, що орієнтуються на середньострокові вклади і володіють 1055 мільярдами доларів (27% від загальної суми);

■ ОПСВМ, що орієнтуються на тривалі і середній терміни вкладів, тобто на класичні цінні папери (акції, облігації і подібні зобов'язання) — 2852 мільярди (73%).

Остання категорія установ акумулює 1359 мільярдів доларів США. У тому числі на акціонерні ОПСВМ припадає 35% від загальної суми коштів, на установи, що працюють, в основному, з облігаціями — 33%, на багатопрофільні ОПСВМ — 5%.

На ринку державних боргових зобов'язань домінують ОПСВМ США. Лише американські mutual funds досягли рівня понад 2 трлн. доларів, що становить 53% від загальної суми. Друге місце посідають французькі фонди, які володіють коштами на суму понад 500 млрд. доларів. За ними йдуть японці — близько 500 млрд. доларів — і Великобританія — 131 млрд. доларів США.

Аналізуючи ці цифри, слід звернути увагу на велику концентрацію управління вкладами у світовому масштабі: чотири країни із понад двадцяти володіють трьома чвертями активів і, поза всяким сумнівом, двома третинами ануарів усіх установ світу, що працюють із державними цінними паперами.

Провідну роль відіграють Сполучені Штати Америки. Так, із 1055 млрд. доларів, якими на початку 1995 року володіли усі монетарні ОПСВМ, Атлантичним інвестиційним фондам належало 777 млрд. Франція посідає друге місце (260 млрд. доларів), Японія — третє (133 млрд. доларів), Іспанія — четверте (41 млрд. доларів). Концентрація капіталу кількома країнами надзвичайна: вони володіють 97% всього обсягу зазначених коштів.

Концентрація так званих класичних ОПСВМ досягає 80%. Найбільшою їх часткою (понад 1,5 трлн. доларів, 53%) володіють також Сполучені Штати. Японія посідає друге місце (380 млрд. доларів), Франція — третє (256 млрд. доларів), Великобританія — четверте (130 млрд. доларів).

Особливо відчутно переважають Сполучені Штати на ринку акціонерних ОПСВМ: їх загальна сума — 1359 млрд. доларів, США контролюють 789 млрд. (58%).

Концентрація капіталу так званих багатопрофільних ОПСВМ дещо менша: Сполучені Штати володіють сумою 62 млрд. доларів (32%), Франція — 58 млрд. (30%), Італія — 13 млрд. (7%) і Канада — 12 млрд. доларів (6%).

РИНОК ДЕРЖАВНИХ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ФРАНЦІЇ

Як випливає з наведених прикладів, у четверті перших незмінно фігурує Франція. У цій країні установи, що спеціалізуються на вкладенні коштів у цінні папери (ОПСВМ), поділяються на дві категорії — інвестиційні товариства зі змінним капіталом (СІКАВ) і фонди спільного розміщення (ФСП).

Серед ефективних ринкових регуляторів прибутковості — плаваючі ставки прибутковості і коригування номінальної вартості облігацій на час амортизації боргу

Перші СІКАВ з'явилися понад 30, а перші ФСП — майже 20 років тому.

Яке їх призначення?

Передусім — дати можливість широкому загалу людей, які мало розуміються на біржовій грі, вкладати свої кошти у цінні папери. Зауважимо, що організації, які працюють на біржі, спочатку вороже ставилися до масового власника облігацій, проте невдовзі переконалися у тому, що це могутній фактор підтримки ліквідності ринку.

Для того щоб полегшити вкладникам вибір, французькі законодавці поділили СІКАВ і фонди спільного розміщення на чотири категорії:

1. Установи, діяльність яких спрямована на роботу з акціями.

2. Заклади, орієнтовані на роботу з облігаціями та подібними борговими зобов'язаннями.

3. Установи, що спеціалізуються на короткотермінових вкладах.

4. Багатопрофільні установи.

Шоправда, віднедавна з'явилася ще одна категорія СІКАВ — гарантовані: власники цих установ гарантують вкладникам обумовлений в угоді результат.

Привабливість установ СІКАВ і фондів спільного розміщення для французьких власників облігацій полягає у тому, що:

■ ці заклади, керуючись основним принципом ОПСВМ (і народною мудрістю, вираженою французькою приказкою "Не клади усі яйця в один кошик"), рівномірно розподіляють ризики;

■ вкладнику гарантується збереження вкладу. Із цієї метою діяльність СІКАВ і ФСП жорстко регламентується. Керівники установ суворо дотримуються правил професійної етики; функції керуючого, депозитарію і реєстратора ліквідних коштів та цінних паперів чітко розмежовані. В установі постійно працює ревізор, який відіграє стримуючу роль стосовно шарлатанства чи необґрунтованих витрат. За діяльність установ СІКАВ і ФСП постійно стежить контролюючий державний

Французькі інвестиційні товариства зі змінним капіталом (СІКАВ) дають змогу вкладати кошти у цінні папери широким верствам населення із низькими доходами

орган — Комісія з нагляду за біржовими операціями (КОБ).

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА РИНКОМ ОБЛІГАЦІЙ

Державний контроль і регулювання ринку цінних паперів застосовуються в усіх розвинутих країнах. Зокрема, обмеження, причому значні, існують у Сполучених Штатах Америки, які в уяві широких мас є втіленням, здавалося б, необмеженої свободи.

Регулювання і контроль із боку держави у США спрямовані на те, щоб захистити від фінансових катастроф інвесторів і суспільство в цілому. Контроль здійснюється як на федеральному, так і на місцевому рівнях.

Федеральну Комісію контролю за операціями із цінними паперами створено ще 1934 року. У її складі 5 членів, яких призначає президент США. Штаб-квартира комісії розташована у Вашингтоні. У ній працює понад тисячу бухгалтерів, інспекторів, контролерів, юристів, аналітиків, експертів тощо. Функціонує десять регіональних офісів. Головні напрями діяльності Комісії контролю за операціями із цінними паперами такі:

1. Забезпечення об'єктивної інформації про цінні папери, які обертаються на національному ринку. Всі папери, що продаються населенню (за деякими винятками), повинні бути зареєстровані комісією. Винятки становлять:

■ прямі зобов'язання федерального уряду та прямі й непрямі зобов'язання штатів і

муниципалітетів;

■ цінні папери корпорацій, щодо яких Сполучені Штати мають особливе зацікавлення;

■ цінні папери, випущені залізничними корпораціями;

■ випуски цінних паперів на суму не менше 300 тис. доларів США;

■ випуски цінних паперів, що продаються одному або кільком інституціональним інвесторам;

■ інші цінні папери, які комісія вважає особливо корисними для США.

2. Реєстрація з метою регулювання всіх національних бірж.

3. Збір інформації про торгівлю цінними паперами всередині корпорацій із метою запобігання недобросовісним вчинкам із боку службових осіб.

4. Реєстрація всіх інвестиційних компаній, основною діяльністю яких є інвестування у цінні папери, та всіх осіб, які на професійній основі обслуговують процес інвестування.

5. Регулювання діяльності брокерів і дилерів.

6. Регулювання обсягів кредитів у рамках операцій із цінними паперами (зокрема, встановлення ставки маржі — контроль за дотриманням параметрів маржі здійснює правління Федеральної резервної системи).

7. Нагляд за Національною асоціацією брокерів і дилерів цінних паперів з урахуванням того, що вона є саморегулюючою організацією.

Захищаючи клієнтів (потенційних і номінальних інвесторів) від обману, нечесної конкуренції під час випуску та обороту цінних паперів, Комісія контролю за операціями із цінними паперами однак не має права консультувати чи надавати поради щодо інвестиційної діяльності.

У світі накопичено значний досвід державного регулювання ринку цінних паперів. Україні, яка тільки-но створює його, є чому навчитись, є що запозичити. Слід лише вчасно і розумно скористатися цим набутком.

ОФІЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за 1998 р.

За станом на 30 січня 1998 р.

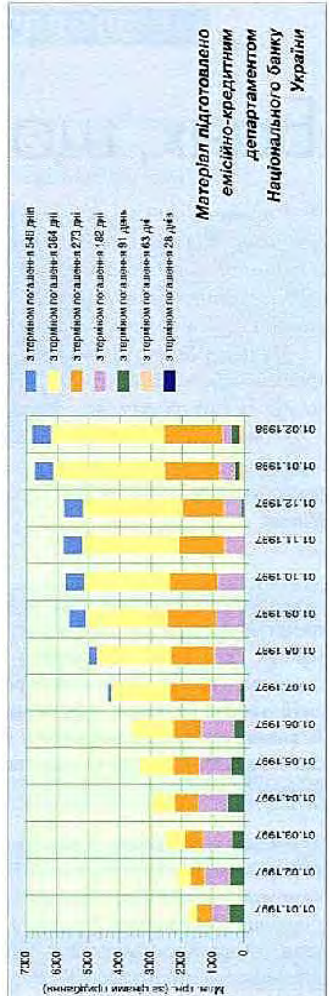
Період	Результати аукціону		I півріччя	8504247	635164.55
	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.			
Січень	8504247	635164.55	Липень	0	0.00
Лютий	0	0.00	Серпень	0	0.00
Березень	0	0.00	Вересень	0	0.00
I квартал	8504247	635164.55	III квартал	0	0.00
Квітень	0	0.00	Жовтень	0	0.00
Травень	0	0.00	Листопад	0	0.00
Червень	0	0.00	Грудень	0	0.00
II квартал	0	0.00	IV квартал	0	0.00
			Усього з початку року	8504247	635164.55

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики у січні 1998 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція			Результати аукціону					
		Виставлено облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Проголошена ставка доходності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсна цна, грн.	Середньо-зважена цна, грн.	Ставка доходності, %
1	05.01.98	не оголош.	100	—	09.03.98	52802.00	4910.55	92.90	93.00	43.61
2	05.01.98	не оголош.	100	—	06.04.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
3	05.01.98	не оголош.	100	—	06.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
4	05.01.98	не оголош.	100	—	05.10.98	680.00	51.00	75.00	75.00	44.57
5	05.01.98	не оголош.	100	—	04.01.99	4405.00	301.21	68.38	68.38	46.37
6	06.01.98	не оголош.	100	—	09.04.98	69591.00	6222.34	89.40	89.41	47.51
7	06.01.98	не оголош.	100	—	09.07.98	14607.00	1197.77	82.00	82.00	44.02
8	06.01.98	не оголош.	100	—	08.10.98	20912.00	1568.56	75.00	75.01	44.54
9	06.01.98	не оголош.	100	—	07.01.99	59411.00	4064.72	68.40	68.42	46.28
10	08.01.98	не оголош.	100	—	09.04.98	12908.00	1154.88	89.11	89.47	47.21
11	08.01.98	не оголош.	100	—	09.07.98	2700.00	221.48	82.03	82.03	43.93
12	08.01.98	не оголош.	100	—	08.10.98	282829.00	21212.18	75.00	75.00	44.57
13	08.01.98	не оголош.	100	—	07.01.99	282550.00	19326.42	68.40	68.40	46.33
14	09.01.98	не оголош.	100	—	10.04.98	29339.00	2617.65	89.15	89.22	48.46
15	09.01.98	не оголош.	100	—	10.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
16	09.01.98	не оголош.	100	—	09.10.98	180132.00	13509.90	75.00	75.00	44.57
17	09.01.98	не оголош.	100	—	08.01.99	183800.00	12571.92	68.40	68.40	46.53
18	13.01.98	не оголош.	100	—	15.04.98	65066.00	5801.94	89.17	89.17	48.71
19	13.01.98	не оголош.	100	—	15.07.98	0.00	0.00	81.61	81.61	0.00
20	13.01.98	не оголош.	100	—	14.10.98	21878.00	1640.86	75.00	75.00	44.57
21	13.01.98	не оголош.	100	—	13.01.99	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
22	14.01.98	не оголош.	100	—	15.04.98	18950.00	1691.82	89.17	89.28	48.16
23	14.01.98	не оголош.	100	—	15.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
24	14.01.98	не оголош.	100	—	14.10.98	6950.00	521.25	75.00	75.00	44.57
25	14.01.98	не оголош.	100	—	13.01.99	324.00	22.16	68.40	68.40	46.33
26	15.01.98	не оголош.	100	—	16.04.98	48962.00	4367.95	89.17	89.23	48.41
27	15.01.98	не оголош.	100	—	16.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
28	15.01.98	не оголош.	100	—	15.10.98	231458.00	17361.66	75.01	75.01	44.54
29	15.01.98	не оголош.	100	—	14.01.99	241605.00	16530.61	68.40	68.42	46.28
30	16.01.98	не оголош.	100	—	17.04.98	51053.00	4553.05	89.17	89.18	48.66
31	16.01.98	не оголош.	100	—	17.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
32	16.01.98	не оголош.	100	—	16.10.98	1450.00	108.75	75.00	75.00	44.57
33	16.01.98	не оголош.	100	—	15.01.99	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
34	20.01.98	не оголош.	100	—	22.04.98	200000.00	17804.35	88.82	89.02	49.47
35	20.01.98	не оголош.	100	—	22.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00

36	20.01.98	не оголош.	100	—	21.10.98	165933.00	12445.04	75.00	75.00	44.57
37	20.01.98	не оголош.	100	—	20.01.99	11389.00	779.23	68.40	68.42	46.28
38	21.01.98	не оголош.	100	—	22.04.98	126106.00	11209.58	88.81	88.89	50.13
39	21.01.98	не оголош.	100	—	22.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
40	21.01.98	не оголош.	100	—	21.10.98	987135.00	73847.57	74.81	74.81	45.02
41	21.01.98	не оголош.	100	—	20.01.99	901128.00	61637.16	68.40	68.40	46.33
42	22.01.98	не оголош.	100	—	24.04.98	92110.00	8181.28	88.81	88.82	50.49
43	22.01.98	не оголош.	100	—	24.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
44	22.01.98	не оголош.	100	—	23.10.98	1816.00	135.85	74.81	74.81	45.02
45	22.01.98	не оголош.	100	—	22.01.99	12898.00	882.22	64.80	64.80	46.33
46	23.01.98	не оголош.	100	—	24.04.98	142427.00	12643.54	88.77	88.77	50.74
47	23.01.98	не оголош.	100	—	24.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
48	23.01.98	не оголош.	100	—	23.10.98	550000.00	41129.00	74.78	74.78	45.09
49	23.01.98	не оголош.	100	—	22.01.99	570000.00	38970.90	68.37	68.37	46.39
50	27.01.98	не оголош.	100	—	29.04.98	61291.00	5440.76	88.72	88.77	50.74
51	27.01.98	не оголош.	100	—	29.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
52	27.01.98	не оголош.	100	—	28.10.98	4106.00	307.05	74.78	74.78	45.09
53	27.01.98	не оголош.	100	—	27.01.99	6042.00	413.27	68.40	68.40	46.33
54	28.01.98	не оголош.	100	—	29.04.98	100000.00	8874.00	88.74	88.74	50.89
55	28.01.98	не оголош.	100	—	29.07.98	400000.00	32800.00	82.00	82.00	44.02
56	28.01.98	не оголош.	100	—	28.10.98	804600.00	60159.94	74.77	74.77	45.11
57	28.01.98	не оголош.	100	—	27.01.99	1190150.00	81370.56	68.37	68.37	46.39
58	29.01.98	не оголош.	100	—	01.05.98	117870.00	10460.15	88.74	88.74	50.89
59	29.01.98	не оголош.	100	—	31.07.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
60	29.01.98	не оголош.	100	—	30.10.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
61	29.01.98	не оголош.	100	—	29.01.99	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
62	30.01.98	не оголош.	100	—	01.05.98	79394.00	7045.43	88.74	88.74	50.89
63	30.01.98	не оголош.	100	—	31.07.98	20200.00	1656.22	82.09	82.09	43.75
64	30.01.98	не оголош.	100	—	30.10.98	45300.00	3387.10	74.77	74.77	45.11
65	30.01.98	не оголош.	100	—	29.01.99	30000.00	2051.70	68.39	68.39	46.35
За підсумком		X	X	X	X	8 504 247	635 165	X	X	X

Матеріал підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу

ДО ВІДКРИТТЯ ЩОРІЧНИХ ЗБОРІВ ЄБРР

Банк, що викликає довіру

У травні 1998 р. у столиці України відбудуться Щорічні збори Європейського банку реконструкції та розвитку. Бути крайною проведеним Зборів (тільки більше, якщо це країна із перехідною економікою) — почесно і відповідально, адже це є своєрідним визнанням держави фінансовою елітою світу, а також — рідкісним шансом налагодити плідні контакти із можливими інвесторами і партнерами.

Україну обрано крайною проведення Зборів '98 значною мірою завдяки послідовній грошово-кредитній політиці, яку проводить Національний банк України, і яка, за оцінками провідних фінансових організацій світу, заслуговує на міжнародну підтримку.

Розвитку банківської системи України (як і ринкової економіки загалом) дієво сприяє і сам Європейський банк реконструкції та розвитку. Про його діяльність в Україні кореспонденту "Вісника НБУ" розповів голова представництва ЄБРР в Україні Ярослав Кінах.

Ярослав Кінах,
голова представництва Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні.

— Вельмишановний пане голову, банк, представництво якого ви очолюєте, одним із перших грунтовно закоринився в Україні. Сьогодні, очевидно, вже можна робити певні узагальнення на основі практичного досвіду. За якими основними напрямками Європейський банк реконструкції та розвитку працює в Україні?

— Сама назва банку говорить про головне спрямування його діяльності — сприяння розвитку приватного сектора економіки у країнах Центральної і Східної Європи, у нових незалежних державах, що були республіками колишнього СРСР.

В Україні банк працює за такими основними напрямками:

- сприяння розвитку банківського сектора;
- сприяння розвитку аграрного сектора;
- фінансування різноманітних приватних підприємств у всіх секторах української економіки (підприємств, які приватизуються, або які будуть приватизовані найближчим часом);
- фінансування проектів підприємств державного сектора за умови, що вони мають державну гарантію;
- фінансування спеціальних проектів (щодо яких передбачено певні пільги або які особливо важливі для країни. Ці проекти можуть бути реалізовані як у приватному, так і у державному секторах).

— Читачів "Вісника НБУ", ясна річ, особливо цікавить стратегія ЄБРР щодо підтримки банківського сектора України.

— Банк реалізує кілька конкретних програм, якими передбачено підтримку і банківської системи, і приватного підприємництва одночасно.

Серед найбільших проектів — кредитна лінія на 100 млн. ЕКЮ. Ці кошти налять-

ся за посередництва місцевих комерційних банків, що відібрані нами за певними критеріями, клієнтам цих банків, в основному приватним малим підприємствам.

Нині ЄБРР засновує в Україні так звані постприватизаційні фонди. Сподіваюся, що у першому кварталі 1998 року один із них (обсягом близько 30 млн. доларів США капіталу ЄБРР) буде створено у Південній Україні (зі штаб-квартирою в Одесі) для фінансування місцевих малих приватних підприємств. У заснуванні цього фонду також бере участь (вкладає близько 20 млн. ЕКЮ) уряд Іспанії. Другий такий же фонд (але за участі капіталу лише ЄБРР, обсяг якого — теж близько 30 млн. доларів США) створюється у Східній Україні (зі штаб-квартирою у Дніпропетровську або Запоріжжі). До кінця 1998 року планується створити ще два подібні фонди: у Північно-Східній Україні (зі штаб-квартирою у Харкові або в Полтаві) і у Західній Україні (зі штаб-квартирою у Львові).

Практикуємо ми і прямі кредитні лінії. Наприклад, для Першого українського міжнародного банку. Ця лінія відкрита для фінансування аграрного сектора. Можливо, у близькому майбутньому призначення лінії розшириться, і банк одержить змогу фінансувати також проекти в інших галузях економіки.

Діє лінія для інвестування у місцеві ко-

мерційні банки. У грудні 1997 р. по цій лінії вкладено певні кошти у капітал (статутний фонд) ВАБанку. Очевидно, протягом нинішнього року, можливо, ще 2 або 3 комерційні банки скористаються нашими прямими інвестиціями.

У цілому діяльність ЄБРР, спрямована на підтримку і розвиток банківського сектора, на мою думку, досить інтенсивна і ефективна.

— Широкому загалу людей в Україні Європейський банк реконструкції та розвитку відомий завдяки фінансуванню численних проектів малих і середніх підприємств. Лише їх перелік зайняв би чимало місця на сторінках журналу. Чи очікуються якісь принципові нововведення у цій сфері діяльності ЄБРР?

— Як вам відомо, ми фінансуємо не тільки малі та середні підприємства, але й великі. Сподіваємося, у близькому майбутньому фінансуватимемо також гіганти української промисловості, які приватизуються. Малі і середні підприємства фінансуються у рамках спеціальної кредитної лінії. Прямі кредитні лінії можуть одержати лише великі підприємства, якщо вони відповідають певним критеріям. Проте, за нашими спостереженнями, в Україні протягом останніх шести-семи років розвинулася тенденція до зростання кількості підприємств, які не можна вважати малими чи середніми, але які замалі для того, щоб користуватися нашими прямими кредитними лініями. Причому деякі з цих підприємств досить привабливі і перспективні. Банк нині опрацьовує варіанти освоєння цієї піші на українському ринку. Першим практичним кроком буде відкриття у 1998 році ще однієї кредитної лінії на 100 млн. доларів США, за допомогою якої можна буде фінансувати підприємства, що вже більші, ніж середні, та успішно розвиваються (максимальний обсяг кредиту —

Країни, у яких ЄБРР здійснює свою діяльність:

Азербайджан, Албанія, Білорусь, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Польща, Російська Федерація, Румунія, Словачка Республіка, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан, Чеська Республіка, Хорватія.

5.0 млн. доларів США); а також — зовсім маленькі підприємства, яким потрібен кредит на суму до 50 тис. доларів США.

— Охочих узяти кредит в Україні, як, мабуть, і всюди, дуже багато. Тому, очевидно, було б доцільно трохи детальніше зупинитися на вимогах, які банк висуває до позичальника.

— Скажу відверто — з нами нелегко працювати. Спектр наших вимог досить широкий. Ретельно перевіряємо можливого клієнта за багатьма критеріями. Якщо це клієнт із приватного сектора, його фірма чи підприємство повинні мати аудит фінансового стану за міжнародними стандартами, виконаний однією із фірм країн Заходу. Потрібні також юридичний аудит, техніко-економічне обґрунтування проекту, бізнес-план, висновок про екологічну безпеку проекту, аудит чи оцінка вартості підприємства

Структура Щорічних зборів ЄБРР

Структура Щорічних зборів має два основні елементи.

1. Пленарні засідання Ради управляючих.

Проводяться протягом двох днів (понеділок та вівторок; під час Зборів у Києві це буде 11 і 12 травня). На них присутні 60 управляючих ЄБРР, в тому числі міністри фінансів та управляючі центральними банками. Загальна кількість делегатів — 600 осіб.

2. Бізнес-форум.

Проводиться протягом чотирьох днів (субота, неділя, понеділок, вівторок; під час проведення Зборів у Києві це — 9, 10, 11 і 12 травня). Його метою є сприяння залученню інвестицій та створення сприятливих умов для ділової активності у країнах — членах ЄБРР. Програма Бізнес-форуму у рамках Щорічних зборів в Україні включатиме обмін інформацією, проведення семінарів щодо діяльності Євробанку та презентації країн — членів ЄБРР. Кожна презентація країни супроводжуватиметься звітом "Характеристика країни".

Місце проведення Щорічних зборів ЄБРР в Україні.

Основні заходи Щорічних зборів ЄБРР 1998 року відбудуться у м. Києві, а саме: у Концертному залі імені М.В.Лисенка Національної філармонії, у центрі "Український дім", у Палаці культури "Україна".

Проекти, щодо яких укладено прямі угоди з ЄБРР

млн. ЕКЮ за курсом від 31 грудня 1997 р.

Назва проекту	Сектор	Обсяг кредиту ЄБРР	Обсяг інвестиції ЄБРР	Загальна сума коштів, вкладених ЄБРР
Приватний сектор				
Українська хвиля	Телекомунікації	13.6	0	13.6
Оболонський пивзавод	Агробізнес	36.2	0	36.2
Кондитерська фабрика "Світоч"	Агробізнес	5.4	1.8	7.2
ВАБанк	Фінанси	4.6	4.0	8.6
Торгово-фінансова програма України/Приватбанк	Фінанси	4.5	0	4.5
Торгово-фінансова програма України/Перший український міжнародний банк	Фінанси	9.0	0	9.0
Термінал добрив "Південний"	Транспорт	0	4.6	4.6
ІВЕКО-КРАЗ	Машинобудування	0	16.3	16.3
Київський міжнародний банк	Фінанси	0	1.8	1.8
Дніпропетровський олійний завод	Харчова промисловість	18.1	6.6	24.7
Кредитна лінія для малих та середніх підприємств	Фінанси	109.8	0	109.8
Сільськогосподарський сервісний центр	Агробізнес	4.4	5	9.4
Фонд "Україна" (плюс приріст капіталу)	Фінанси	0	6.1	6.1
Кредити Першого українського міжнародного банку в агропромисловий сектор	Банки	11.8	0	11.8
Укррічфлот	Водний транспорт	7.5	0	7.5
Полтавська нафтова компанія	Нафтогазова промисловість	7.2	0	7.2
Проміжний підсумок		218.6	59.7	278.3
Державний сектор				
Газові лічильники	Енергозбереження	73.0	0	73.0
Модернізація Старобешівської ТЕС	Енергетика	102.5	0	102.5
ІТУР	Комунікації	48.1	0	48.1
Міжнародний аеропорт "Бориспіль"	Аеропорти	4.6	0	4.6
Євробачення — ТБ України	Комунікації	0.9	0	0.9
Проміжний підсумок		229.1	0	229.1
Усього		461.2	46.2	507.7
У тому числі:				
у приватному секторі				58%
у державному секторі				42%

Міжнародні організації, що запрошуються для участі у Щорічних зборах ЄБРР

Азіатський банк розвитку
Арабський грошовий фонд
Асоціація вільних профспілок Європи
Африканський банк розвитку
Банк міжнародних поселень
Бернський Союз
Вища комісія ООН у справах біженців
Всесвітня організація з питань інтелектуальної власності
Всесвітня організація з питань торгівлі
Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)
Економічна комісія ООН по Європі
Європейське регіональне відділення ВООЗ
Інтер-Американський банк розвитку
Ісламський банк розвитку
Міжнародне агентство атомної енергії
Міжнародна організація праці
Міжнародна організація цивільної авіації
Міжнародна фінансова корпорація
Міжнародна фінансова корпорація

(Лондон)
Міжнародна спілка телекомунікацій
Міжнародний грошовий фонд
Міжнародний фонд розвитку сільськогосподарства
Організація економічного співробітництва і розвитку
Організація з питань безпеки і співробітництва в Європі
Організація з питань індустріального розвитку при ООН
Організація з питань продовольства і сільського господарства при ООН
Організація Об'єднаних Націй
Північний інвестиційний банк
Програма охорони навколишнього середовища при ООН
Програма розвитку при ООН
Рада Європи
Світовий банк
Фонд соціального розвитку при Раді Європи
ЮНЕСКО

(адже це наша основна застани) та деякі інші передумови.

У свою чергу, банкіри, що безпосередньо працюють із клієнтами, які користуються коштами кредитної лінії, повинні також переконатися у надійності і компетентності клієнта. Це особливо важливо, якщо врахувати специфічну законодавчу базу, що діє в Україні, а також місцеві традиції неформальних відносин між суб'єктами господарювання. Краще зайвий раз переконатися у порядності позичальника і мати з ним першокласні стосунки. Звичайно, все це потребує досить тривалого часу, але це не підлякає серйозних клієнтів, які хочуть займатися чесним бізнесом — ґрунтовно і надовго...

— Дякую за відвертість. Продовжимо у цьому ж дусі: що спонукає Європейський банк реконструкції та розвитку працювати у зоні підвищеного ризику, до якої, на думку західних фінансистів, належить також Україна? Перший досвід роботи тут підтвердив ці побоювання чи спростував їх?

— Усі країни-капіталовкладники ЄБРР зацікавлені у розвитку і зміцненні нових демократичних суспільств. У статутних документах Євробанку чітко зазначено, що він працює для сприяння і розвитку приватного сектора, демократичних засад у країнах Центральної і Східної Європи. І це правда. Правда також те, що ми діємо як нормальний банк: прагнемо зберігати свій капітал і примножувати його завдяки ефективній професійній діяльності.

А щодо ризику, то банківська діяльність — це взагалі ризикова справа. Збанкрутувати можна і в економічно розвинутій країні. Багато залежить від професіоналізму і ретельності самих працівників банку.

Про підготовку до роботи над кожним проектом ми вже говорили. Не повторюватимусь. Але будьте певні: якщо наш банк приймає остаточне рішення фінансувати якийсь підприємство чи проект (і в приватному, і в державному секторах), ми абсолютно переконані, що цей проект самоокупний, а підприємство — рентабельне. Ми дуже щільно бережемо чужі гроші, чужий капітал, який передається за допомогою банку клієнтам, зокрема в Україні.

Дякувати Богу, в Україні у нас поки що не було проблем із кредитами чи інвестиціями. Сподіваємося, що й не буде, хоча уникнути ризиків у банківській справі практично неможливо.

— Ви уже мали час і змогу познайомитися на практиці із українською банківською системою. Якої ви думки про неї, чого, на ваш погляд, їй найбільше бракує?

— Найбільше банківська система України потребує довіри суспільства. Останнім

часом, особливо після успішного впровадження гривні, довіря до національної валюти в Україні зросло. Однак зусиль лише Національного банку недостатньо. Важливо, щоб населення також довіряло уряду. Не побоювалося за майбутні реформи.

Також важливими є прозорість банківської системи і захист депозитів. Це тісно взаємопов'язано з довірою: вкладники повинні мати змогу стежити за справами банківської установи, якій вони довірили свої гроші, і бути впевненими, що її фінансовий стан не залежить від однієї особи, яка в будь-яку мить може паробити якихось дурниць. Зважаючи на це, особливого значення набуває банківський нагляд, який, на мою думку, має бути жорстким, і система страхування депозитів фізичних осіб, яку в Україні поки що не створено.

— Дозвольте перейти на особистості. Ви вільно володієте українською мовою, маєте незвичне для американця ім'я. Очевидно, у вас українське коріння?

— Так. Мої батьки вийшли з України відразу після другої світової війни. Я народився уже за кордоном. Виріс і виховався в Канаді, у Монреалі. Вищу освіту здобув у Колумбійському університеті в Нью-Йорку. Закінчив магістерський курс управління.

Українські комерційні банки — агенти з обслуговування кредитної лінії Європейського банку реконструкції та розвитку, призначеної для фінансування проектів малих і середніх підприємств:

"Аваль", "Ажіо", ВАБанк, Західно-Український комерційний банк, Приватбанк, банк "Україна", Український кредитний банк

Понад 20 років працював у одній із найбільших кредитно-фінансових установ Канади — Торонто Домініон Банку. На момент проголошення незалежності України був президентом дочірньої лізингової компанії банку, до речі — найбільшої у Канаді. Коли Україна стала незалежною дер

Кількість учасників і гостей Щорічних зборів ЄБРР, що відбувалися у країнах, де Євробанк здійснює свою діяльність

	Будапешт, 13 — 14 квітня 1992 р.	Санкт-Петербург, 18 — 19 квітня 1994 р.	Софія, 15 — 16 квітня 1996 р.
Офіційні делегації	420	459	575
Представники міжнародних організацій	45	37	32
Гості	1750	3129	2609
Делегації ЄБРР (секретаріат, персонал банку)	220	474	289
Представники преси	450	400	415
Супроводжуючі особи	0	388	56
Усього	2785	4887	3976

жавою, намагався переконати керівництво банку налагодити безпосередні ділові контакти з країнами колишнього "світпартнеру". Проте управління банку поставилося до цих пропозицій стримано.

Ризикнув відкрити власну справу: підшукував канадських та американських підприємців, які інвестували свої кошти в Україну. Щоправда, це були невеликі суми. Коли мені запропонували очолити представництво ЄБРР в Україні, радо погодився.

Для мене це, напевно, найцікавіша робота, про яку я міг тільки мріяти. Вона дає мені змогу реалізувати свій інтелектуальний потенціал, знання і багаторічний досвід роботи у фінансово-банківській сфері. Я працюю і як фінансист, і як радник уряду, і як консультант іноземних інвесторів і бізнесменів, які планують інвестиції в Україну. Це справді цікаво — знаходити перспективні (у тому числі і державні) українські підприємства, у які може інвестувати кошти така потужна організація, як Європейський банк реконструкції та розвитку.

—Яке значення для України мають Щорічні збори ЄБРР, що невдовзі мають відбутись у Києві?

— Сказати велике — замало. На чотири травневі дні Україна стане сценою, до якої буде прикута увага всього світу. Просто гріх не скористатися таким шансом прорекламувати себе.

Щорічні збори Європейського банку реконструкції та розвитку відбуваються по чергово то у Лондоні, то у країні-капіталовкладнику. Перші Збори поза Лондоном відбулись у Будапешті, другі — у Санкт-Петербурзі, треті — у Софії. На черзі — Київ. Столицю України обрали місцем проведення Зборів '98 губернатори (тобто — поважні представники країн-капіталовкладників) ЄБРР. Це свідчить про їхнє серйозне ставлення до потенційних економічних можливостей України.

На Збори прийдуть із усього світу шонайменше 3 000 банкірів, бізнесменів. Для більшості з них Україна — невідома країна, вони, звичайно, цікавитимуться можливостями заснувати тут власну справу.

Україна нині готується, як кажуть, показати товар лицем: плануються виставки українських товарів і технологій, екскурсійні поїздки по Україні, зокрема — відвідати підприємств, які можуть зацікавити іноземних інвесторів.

Я переконаний, що в Україні можна знайти надійних партнерів для спільної праці. Сподіваюся, що мій досвід не буде вичерпним.

— Дякую за розмову.

Інтерв'ю з Андрієм Папуша,
"Вісник НБУ".

Ігор Новак,
заступник начальника управління
— начальник відділу електронних
міжбанківських розрахунків
департаменту інформатизації
НБУ. Кандидат технічних наук.

Вікторія Михайлова,
головний інженер-програміст
відділу електронних міжбан-
ківських розрахунків департамен-
ту інформатизації НБУ.

АНАЛІЗ ФАХІВЦІВ

Системи розрахунків у реальному часі

Платіжні системи привертають дедалі більшу увагу в світі. Розвинуті країни прагнуть обмежити ризики на тлі фінансової лібералізації та швидкого зростання фінансових ринків. Основною вимогою, яку вони висувають до платіжної системи, є її спроможність із невисокими затратами, оптимальними ризиками та справедливим розподілом витрат і прибутків забезпечити проведення операцій, обсяги яких швидко зростають.

Держави із середнім рівнем доходу цікавлять ефективність платіжної системи, те, як налагоджені розрахунки між регіонами країни та як відбувається перехід від місцевих мереж розрахунків до загальнодержавних.

Найактуальнішим для країн із низьким рівнем доходу сьогодні може бути створення інструментів та інфраструктури засобів зв'язку (що можна вважати за підготовчі роботи для створення платіжної системи).

Нині у світі існує багато різновидів платіжних систем. Вони відрізняються за роллю, відведеною їм в економіці країни, за побудовою, технологією функціонування та кількісними характеристиками. Платіжна система в більшості розвинутих країн — це фактично декілька самостійних систем, кожна з яких задовольняє вимоги окремої платіжної сфери.

За характером здійснюваних платежів розрізняють такі системи:

- міжбанківських розрахунків;
- внутрібанківські платіжні;
- "клієнт — банк";

■ споживчих розрахунків (інша назва — масових платежів населення за допомогою карток).

У 1993 році у платіжній системі України відбулися революційні зміни. Було розроблено та впроваджено нову форму міжбанківських розрахунків — систему електронних платежів (СЕП) Національного банку України, яка стала єдиною державною системою міжбанківських розрахунків. Перехід від паперових та телеграфних свідок до міжбанківських електронних платіжних документів (крім власне міжбанківських розрахунків) визначив напрями розвитку внутрібанківських технологій обробки платіжних документів, а також платіжних систем, розроблюваних банками для обслуговування мережі своїх філій (так званих внутрібанківських платіжних систем). Без перебільшення можна сказати, що організація міжбанківських розрахунків на рівні державної платіжної системи диктує політику безготівкових розрахунків у країні в цілому. Тому, визначаючи напрями і перспективи подальшого розвитку безготівкових розрахунків, особливу увагу слід приділяти саме системам електронних міжбанківських розрахунків.

Останнім часом у розвинутих країнах світу дедалі помітніше місце у міжбанківських розра-

хунках посідають системи переказів великих сум у реальному часі класу RTGS (Real-Time Gross Settlement). Зупинимося на їх особливостях, відмінності від клірингових систем та ознайомимося з досвідом впровадження систем такого класу за рубежом.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

Системи міжбанківських переказів коштів — це механізми, які банки використовують за власними потребами або за розпорядженнями своїх клієнтів. Зазвичай більше уваги приділяють системам переказів великих сум, на відміну від систем, що обробляють платежі відносно невеликими сумами (чеки, платіжні доручення в автоматизованих клірингових палатах, розрахунки через торговельні автомати тощо).

Обробка переказів коштів здійснюється у два етапи.

Перший — це передача інформації між банком платника та банком одержувача. Насамперед платіжним дорученням або повідомленням сповіщають про потребу в переказі коштів. Такі повідомлення надходять до центру обробки інформації (процесингу), де вони можуть проходити низку процедур — ідентифікацію, перевірку достовірності тощо. Платіжні повідомлення у системах переказів великих сум передаються та обробляються за допомогою електронних засобів обробки інформації.

Другий етап — це власне розрахунок, тобто реально передача коштів між банками платника та одержувача. Розрахунок, який є безвідкличним і безумовним, називається остаточним (фінальним). Хоча нормативна база, технологія функціонування та регламент платіжних систем можуть передбачати різні концепції "остаточності", зазвичай вважають, що остаточний розрахунок відбувся, коли переказ коштів зафіксовано в книгах центрального банку.

Визначальним у характеристиці платіжної системи є те, за якими одиницями переданої платіжної інформації та з якою періодичністю виконується розрахунок.

Системи **нетто** (net) накопичують певний обсяг платіжних повідомлень, після чого підраховується чиста нетто-позиція кожного з банків-учасників (виконується неттинг). Тобто за платіжними документами, що стосуються одного учасника, вираховується різниця між сумами

коштів, які цей банк отримує, та коштами, які він сплачує; ця різниця може бути як дебетовою, так і кредитовою. Саме ці чисті нетто-позиції відображаються потім на рахунках учасників. Інакше кажучи, розрахунок виконується за результатами накопичення та обробки певної кількості платіжних документів (див. схему 1). Процес заліку взаємних вимог та зобов'язань називається **клірингом**.

Системи **бруutto** (gross), або валових розра-

хунків виконують розрахунок за кожним

платіжним документом (трансакцією) окремо (див. схему 2).

За часом та частотою виконання розрахунку (див. таблицю 1) розрізняють платіжні системи:

■ **визначеного часу (destinated time)**, або **відкладеного (deferred) розрахунку**, коли розрахунок відбувається дискретно, у зорядеж визначений регламентом функціонування час, один або кілька разів протягом робочого дня. Є системи, зорієнтовані лише на один розрахунок наприкінці робочого дня, наприклад, системи нетто для переказу великих сум;

■ **реального часу (real-time)**, або **постійного (continuous) розрахунку**, коли остаточний розрахунок відбувається безперервно, протягом усього робочого дня.

Таблиця 1. Періодичність розрахунків		
Періодичність розрахунків	Бруutto	Нетто
Визначеного часу (відкладеного розрахунку) Destinated time (deferred)	Системи валових розрахунків із відкладеним розрахунком Destinated-time gross settlement	Системи нетто-розрахунків із відкладеним розрахунком Destinated-time net settlement (DNS)
Реального часу (постійного розрахунку) Continuous (real-time)	Системи валових розрахунків у реальному часі Real-time gross settlement (RTGS)	Не існують

Цікавою є окрема категорія систем, де остаточний розрахунок виконується наприкінці робочого дня, але без підбиття чистої нетто-позиції учасників, а за аналізом кожної з транзакцій. Прикладом таких систем валових розрахунків наприкінці дня можуть бути: "Daily interbank settlement system" — "Щоденна система міжбанківських розрахунків" (DIS) в Ірландії та "Money market telephone service" — "Телефонне обслуговування грошових ринків" (STMD)

розрахунок за книгами центрального банку — чи на валовій, чи на чистій основі — можна розглядати як засіб зниження системного ризику. Лише перед центральним банком не виникає проблема ліквідності, він не може збанкрутувати. Тому тільки центральні банки є агентами з розрахунків, спроможними зняти всі кредитні ризики, притаманні міжбанківським розрахункам.

Центральний банк зацікавлений у гарантованості розрахунків, а отже, йому потрібні угоди, за якими у системах, потенційно здатних викликати системні ризики, розрахунки обов'язково виконувалися б через рахунки центрального банку. Це гарантує, що центральний банк:

■ пропонує учасникам остаточний розрахунок;

■ навіть якщо сам він не є оператором сис-

Розвинуті країни світу надають перевагу системам міжбанківських розрахунків класу RTGS — переказів великих сум у реальному часі.

теми, матиме постійний зв'язок із оператором та учасниками таких систем, тобто отримуватиме інформацію про методи управління ризиками, братиме участь в управлінні ризиками та у разі потреби прийматиме рішення про надання кредиту учасником системи.

Питання про власника системи є одним із визначальних для систем міжбанківських переказів коштів. Двома типовими зразками є:

■ система, якою центральний банк володіє, яку обслуговує і в якій виконує розрахунки;

■ система, що є власністю структур приватного сектора (банківських асоціацій або клірингових палат) і в якій центральному банку відводиться головна роль агента з остаточних розрахунків.

Обидва підходи об'єднують те, що остаточний розрахунок виконує центральний банк.

ОСНОВНІ РИСИ СИСТЕМИ RTGS

RTGS — це система розрахунків великими сумами, у якій і обробка інформації (процесинг), і остаточний розрахунок здійснюються безперервно, тобто в режимі реального часу.

Такі системи (звичайно, електронні) використовують телекомунікаційні мережі, які передають та обробляють повідомлення в режимі реального часу.

Слід пояснити поняття "великі суми". Визначальним у даному випадку є не величина суми переказу, а її важливість та (або) терміновість. Тобто "великими сумами" вважаються ті, які потребують терміновості та високого ступеня надійності при їх переказі. Точнішим було б формулювання "суми негайного переказу". Визначальні ознаки систем "великих сум" полягають в:

- мінімальному часі розрахунків;
- надійності;
- скороченні ризиків.

Слід звернути увагу на принципову різницю між веденням рахунків учасників і прийманням платіжних документів до системи.

Більшість систем заліку взаємних вимог та зобов'язань (кліринг) передбачено приймання до виконання всіх коректно оформлених платіжних документів незалежно від вказаних сум та наявності коштів на рахунок відправника документа. Ці системи розраховані на те, що чисті позиції після заліку відносно невеликі, тому дуже ймовірно, що зміна рахунків учасників за результатами неттингу не призведе до вичерпання коштів на рахунок учасника. Можливий ризик збитків у разі неспроможності учасника сплатити чисту зобов'язаність також невеликий, хоча існує. Тому основним недоліком таких систем є ризик негариздів із розрахунками, коли один чи кілька учасників не виконують своїх зобов'язань через нестачу ліквідності або втрату платоспроможності.

Овердрафт (дозвіл учаснику мати від'ємний залишок коштів на своєму рахунку) для клірингових систем — природне явище. Для його погашення вони часто пропонують одноденний безпроцентний кредит або кредит за невеликі

Таблиця 2. Системи переказів великих сум в економічно розвинутих країнах

Країна	Назва системи	Чи обробляє роздрібні платіжі	Рік впровадження	Власник	Кількість учасників		Технологія		Контроль участі банків	Остання трансакція потенціального дня	Кількість трансакцій на рік (тис.)	Сума оборотів за рік (млрд. доларів США)
					Усього	У тому числі прямих	обробки інформації	розрахунку				
Бельгія	CH	Так		ЦБ, КБ	142	72	Ручна	Нетто	Відкрита	16:30	14445	11357,1
Великобританія	ELLIPS	Так	1996	ЦБ, "ELLIPS"	22	22		RTGS	Обмежена	16:45	—	—
	CHAPS	Ні	1984	КБ	429	16	р.ч.	Нетто	Обмежена	15:45	12596	42171
	ME (Electronic Memoranda)	Ні	1989	ЦБ	289	299	р.ч.	Нетто	Відкрита	16:00	1810	11300
Канада	Міжбанківський кліринг	Так		ЦБ	643	268	р.ч.	Нетто	Відкрита	9:30	235665	2194
	SIPS	Ні	1989	ЦБ	678	178	р.ч.	Нетто	Відкрита	14:00	4462	16807
	BISS	Ні	1989	ЦБ	428	428	р.ч.	RTGS	Відкрита	17:00	46	85
	IPS	Ні	1976	КБ, Ас	66	20	Кліринг	Нетто	Обмежена	16:00	2323	11706
Нідерланди	LVTS	—	1997	Ас	20	20		Нетто	Відкрита	18:30	—	—
	8007-SWIFT	Ні		ЦБ	66	66	р.ч. + кліринг	Нетто	Відкрита	12:45	2100	6438
	FA	Ні	1985	ЦБ	64	64	р.ч.	Нетто + RTGS	Відкрита	15:30	400	5261
Німеччина	ELI-ZV	Ні	1988	ЦБ	5570		р.ч.	RTGS	Відкрита	15:00	5500	18840
	ELF (Electronic Clearing Frankfurt)	Ні	1986	ЦБ	66	66	р.ч.	Нетто	Обмежена	12:30	17800	103514
США	Fedwire	Ні	1918	ЦБ	10000	10000	р.ч.	RTGS	Відкрита	18:30	75900	222954
	CHIPS	Ні	1970	КБ	105	105	р.ч.	Нетто	Обмежена	16:30	51000	310021
	SAGITTARE	Ні	1984	ЦБ	60	60	р.ч.	Нетто	Обмежена	13:00	4500	27532
Франція	CH PARIS (клірингова палата Парижа)	Так		КБ	435	38	Ручна	Нетто	Обмежена	15:00	699100	26210
	TBF	Ні	1997	ЦБ	5700	5700	р.ч.	RTGS	Відкрита	17:30	—	—
Швейцарія	SIC	Так	1987	ЦБ+КБ	214	214	р.ч.	RTGS	Обмежена	18:15	95990	27235
Швеція	RX	Ні	1986	ЦБ	114	23	р.ч.	RTGS	Обмежена	16:30	119	7509
Японія	FEYCS	Ні	1989	КБ	264	264	р.ч.	Нетто	Обмежена	13:45	8839	81624
	BOJ-NET	Ні	1988	ЦБ	417	417	р.ч.	RTGS	Обмежена	17:00	3849	434677

Умовні скорочення:
 у графі "Власник": ЦБ — асоціація банків, КБ — комерційні банки, Інш — назви компаній-власників у графі "Технологія обробки інформації": ручна — ручна обробка паперових документів; кліринг — електронна клірингова система; р.ч. — електронна передача даних у реальному часі.
 Жовтим кольором позначено системи, які нині знаходяться на стадії впровадження.

Схема 3. Схеми розрахунків

відсотки, який не потребує забезпечення та не обмежується. Але в результаті у таких системах виникають небезпечні для всієї банківської сфери види ризиків:

- кредитний, викликаний тимчасовою відсутністю коштів, необхідних для виконання платежу за зобов'язанням;
 - ризик ліквідності, коли наприкінці дня бракує коштів, щоб розрахуватися за своїми зобов'язаннями;
 - системний ризик, коли через незабезпечені платежі потерпає вся банківська система.
- Ці ризики можна обмежити, лише застосувавши регулюючі заходи, приміром такі:
- встановлення критеріїв членства;

- скорочення періоду виконання розрахунків;

- обмеження розмірів позицій нетто шляхом встановлення лімітів;

- укладання угод про розподіл збитків у випадку неможливості розрахунку;

- вимоги щодо внесення заставного забезпечення.

Ці процедури розробили центральні банки країн "Групи десяти" під егідою Банку міжнародних розрахунків. Зокрема, було сформульовано "стандарт Ламфолуссі", які стали основою для оцінки та регламентування приватних систем розрахунків на чистій основі (ці стандарти публікувалися у "Віснику НБУ" — №6 за 1996 рік).

У системі RTGS, наспраки, кожний прийнятий від учасника (або ним отриманий) платіжний документ негайно відображається на його рахунок. Це дає змогу відстежувати наявні кошти у процесі функціонування системи і приймати платіжні документи лише в межах залишку на рахунок відправника. Не береться до виконання трансакція за умови нестачі коштів. Якщо ж платіжний документ пройшов через систему до банку-отримувача, то кошти, одержані за цим документом, уже потрапили на його рахунок. Таким чином, якщо система ґрунтується на правовій базі, яка гарантує законність операцій, то виключений ризик невиконання розрахунку. Тому в таких системах поширений овердрафт взагалі не припускається.

Дозвіл на виконання платежу на суму більшу, ніж залишок коштів на рахунок (тобто дозвіл на овердрафт), реалізується у більшості систем встановленням ліміту на овердрафт рахунку учасника. Фактично учасник отримує від системи короточасний кредит, який повинен повернути протягом цього ж робочого дня. Цей механізм більш прийнятний, ніж повна заборона овердрафту у будь-якому вигляді, адже дає змогу швидко виконувати платежі для роботи на активних фінансових ринках. Однак для центрального банку, який зазвичай є оператором системи RTGS, такий механізм менш привабливий, оскільки підвищується системний ризик, і комерційні банки потрапляють у залежність від кредитів центрального банку. Тому, зважаючи на доцільність надання системою RTGS лімітів овердрафту учасникам розрахунків, беруть до уваги такі важливі для центрального банку питання:

- кредитні операції у платіжній системі не повинні знижувати можливостей центрального банку щодо керування ліквідністю та грошово-кредитною сферою;

- користувачі платіжної системи мають повноцінно користуватися приватними грошовими ринками, а не вважати центральний банк кредитором першої інстанції;

- надання кредитів у вигляді лімітів овердрафту не повинно перешкоджати центральному банку виконувати його основне завдання — стримувати інфляцію.

Цікавим є механізм вирахування плати за денний овердрафт в американській системі Fedwire: плата за овердрафт пропорційна середній його

величині за день (вираховується середня сума від'ємних сальдо за рахунками за станом на кінець кожної хвилини робочого дня). Цю плату введено в 1994 році, а в 1995-му підвищено. За інформацією Федеральної резервної системи США, запровадження плати за денні овердрафти суттєво знизило їх рівні (обсяг середнього овердрафту знизився на 37%).

Ціна кредиту, який надається протягом дня, може містити:

- суму адміністративних витрат;
- компенсацію за втрачені можливості ("центральный банк міг би використати ці кошти з іншою метою");

- надбавку за ризик;
- процентну ставку центрального банку.

Ведення розрахунків через систему RTGS потребує від комерційного банку особлива високої виконавчої дисципліни щодо платіжних операцій. Протягом дня він постійно повинен відстежувати стан свого рахунку та вживати заходів для підвищення ліквідності. Зокрема використовуються такі засоби:

- стримані платежі;
- дозвіл на додатковий овердрафт;
- РЕПО — цінні папери;
- резервні рахунки;
- угоди на грошовому ринку;
- врегулювання позицій на кінець дня;
- правила функціонування системи.

Зі свого боку, центральний банк для підвищення ліквідності комерційного банку може:

- змінити ліміти овердрафту;
- здійснити пряме зорухування коштів на рахунок банку-учасника.

У таких системах, на відміну від клірингових, для виконання платіжних трансакцій має значення і порядок подання платіжних документів, і технологія функціонування. Тому банки-учасники повинні чітко уявляти, як проходять платіжні документи через систему, та знати свої обов'язки і можливості стосовно керування процесом розрахунків.

Розглянемо схему взаємодії банку-учасника, процесингового центру (центрів) та цієї установи, яка веде рахунки учасників.

Необхідною умовою приймання платіжного документа до виконання у системі RTGS, крім коректності самого документа, є дозвіл установи, яка веде рахунок банку-відправника, простіше кажучи, підтвердження щодо наявності коштів для виконання цього платежу. Як правило, установа, яка виконує обмін платіжною інформацією (процесинговий центр, розрахункова палата тощо), і установа, яка веде рахунки учасників (для RTGS це найчастіше — підрозділи центрально-

Для розрахунків через систему RTGS від комерційних банків вимагається високий рівень виконавчої дисципліни щодо платіжних операцій

га банку країни, відокремлені і функціонально, і територіально. Дозвіл можна отримати за однією зі схем, наведених на схемі 3. Ці схеми позначено літерами латинського алфавіту, які за графічним зображенням нагадують потоки платіжних документів.

Найпопулярнішими є V- та Y-схеми, причому Y-схема поширена у найсучасніших системах.

Застосувавши V-, Y- та L-схеми інформаційних потоків, банк-одержувач отримує документ, розрахунок за яким уже виконано. Якщо ж платіжний документ відхилено системою, одержувач про нього навіть не інформують.

За T-схемою банк-одержувач може отримати платіжний документ раніше, ніж дозвіл на розрахунок. З одного боку, так зручніше планувати ліквідність, з іншого — передача цих коштів клієнту до підтвердження розрахунку норажає банк на кредитний ризик.

Тому V-, Y- та L-схеми вважаються безпечнішими, ніж T-схема. Хоча раніше вона становила стандартний продукт, розроблений компанією S.W.I.F.T. для систем RTGS, нині в основному домінують системи Y-схеми.

L-схема менш зручна, ніж V- та Y-схеми. Практично вона використовується лише у Великобританії, та й то з єдиною метою: полегшити перехід системи CHAPS як нетингової системи розрахунків до RTGS.

У системах RTGS виникає нова, порівняно з кліринговими системами, проблема: керування черговістю виконання платежів. Зважаючи на те, що:

- розрахунок за кожним платіжним документом виконується окремо і зміною значення залишку на рахунок учасника в реальному часі;

- кожний наступний платіжний документ від банку приймається до системи лише за наявності коштів на рахунок (залишок на якому є змінною величиною), —

система повинна реалізувати надійний, гнучкий, формалізований і зрозумілий для учасників механізм, який дає змогу виконувати платежі окремо, з урахуванням поточного значення залишку на рахунок та черговості надходження платіжних документів від учасника до системи.

Основні підходи до формування та обробки черг початкових платіжних документів від банків такі:

- формування та обробка черг не виконуються. Якщо платіж не можна виконати на час його надходження до системи, вона його відкидає, про що сповіщає відправника;

- "перший прийшов — перший оброблений" (FIFO — first input first output). Платежі обробляються чітко за порядком надходження. Якщо на рахунок банку-відправника не вистачає коштів для виконання конкретного платежу, то система очікує, поки накопиться сума, достатня для виконання саме цього платежу. Інші платежі, які в цей час надходять до системи, "стоять у черзі" на розрахунок. По тому, як накопичено на рахунок необхідну суму і платіж, що викликав затримку, виконано, розглядається наступний у черзі;

- "перший прийшов — перший оброблений" із пріоритетами (FIFO with priorities). Банк-відправ-

ник надає кожному платежу "пріоритет" — ступінь його черговості, виражений у певних одиницях. Як і в схемі FIFO, за нестачі коштів для виконання платежу інші платежі формують чергу; але в цьому разі беруться до уваги також їхні пріоритети: платежі з вищим пріоритетом опиняються на початку черги, навіть якщо вони надійшли до системи пізніше;

- "перший прийшов — перший оброблений" із пропусками (FIFO with bypass). Платежі обробляються у порядку надходження. Якщо на рахунок банку не вистачає коштів для виконання конкретного платежу, то, на відміну від схеми FIFO, затримки немає: цей платіж пропускають і розглядають наступний за чергою. Із надходженням коштів на рахунок черга переглядається спочатку. У підсумку виконуються більшість платіжних доручень, але натомість дещо затримуються платежі великими сумами.

Додатковими можливостями щодо керування чергами є:

- перегляд банком платежів, які знаходяться в черзі;

- засоби для зміни пріоритету платежу, який знаходиться в черзі (природним здається, що це право надається лише банку — відправнику платежу; але деякі системи також надають можливість робити це оператору системи);

- відкличкання платежу із черги.

Вибір схеми обробки черг та додаткових можливостей керування ними здійснюється на стадії проектування системи.

Деякі системи надають своїм учасникам інформацію про платіжні документи, які перебувають у черзі, очікуючи розрахунку. Але такий механізм підвищує системний ризик, оскільки банки — одержувачі цих документів можуть видати своїм клієнтам кошти, не очікуючи виконання розрахунку та надходження до них "виконаного" документа. Тоді виникають системні та кредитні ризики, властиві системам нетто.

Питання про надання інформації про черги не виконаних платежів, по суті, пов'язане з компромісом між фінансовими ризиками та операційною ефективністю. Однак більшість систем із механізмами черг забезпечують банки-отримувачі інформацією стосовно черги платежів, що надходять (навіть неюб'язково у повному обсязі).

Якщо система веде обробку черг, то слід враховувати ситуацію, коли через нестачу коштів для виконання кожним із учасників чергового платежу в системі неможливо виконати жоден платіж, хоча певна кількість платіжних документів у чергах є. У кліринговій системі така ситуація призвела б до взаємної компенсації платіжних документів у процесі вирівнювання чистого залишку. В системі ж RTGS розрахунки припиняються. Така ситуація має назву "gridlock" (у перекладі з англійської — "мережа, замкнена на замок"). Ми пропонуємо для характеристики цієї ситуації застосовувати термін "клічка". Єдиний можливий вихід за цих обставин — втручання оператора системи; йому не залишається нічого іншого, як змінити умови виконання платежів для певної кількості учасників із тим, щоб прийняті від них платежі дали можливість їх одержувачам, у свою

чергу, виконати свої платежі. Звісно, комерційні банки зацікавлені в тому, щоб їхні турботи щодо виконання платежу закінчувалися відправленням платіжного документа до системи. Після цього відповідальність за виконання платежу (в тому числі і за відсутність клінчу) бажано було б перенести на центральний банк як на оператора системи.

Центральний банк для виконання цього завдання повинен мати:

- засоби повного відстеження стану банку, в тому числі заблокованих платежів;

- засоби виконання "відклички" платежів, коли виникає можливість для цього;

- засоби віднаходження та розв'язання клінчу.

Важливим чинником скорочення системного ризику є встановлення критеріїв участі банків у системі. Керівним принципом є однакове ставлення до всіх учасників. Правилами доступу не повинні бути обмежені менші банки, які втім відповідають критеріям членства.

Прямі учасники (установи, які мають у системі розрахункові рахунки) повинні мати відповідні фінансові потужності для забезпечення своїх платежів.

Учасники мусять чітко розуміти процедури керування ліквідністю. Крім того, слід пам'ятати, що RTGS цілковито не ліквідує кредитний ризик: цей тип ризику залишається у стосунках між банком із його клієнтами, а також банками, що є непрямыми учасниками системи.

Кожний учасник має відповідати технічним стандартам, необхідним для роботи в системі. Коли один із банків не зможе працювати у режимі реальної часу, це неминуче вплине і на інших учасників системи. Тому для RTGS порівняно з іншими системами найважливішими є питання забезпечення надійності і безперервності її функціонування, створення резервних механізмів роботи як для центрального вузла системи, так і для її учасників.

Зокрема, системи RTGS висувають вищі, ніж клірингові системи, вимоги, а саме:

1. Швидкість: для підтримки розрахунків у реальному часі комунікаційна мережа повинна передавати платіжну інформацію без затримок.

2. Доступність: можливості для надіслання платіжної інформації до системи повинні надаватися безперервно, протягом усього часу функціонування системи.

3. Безпека: для поняття "астотичності розрахунку" необхідною є гарантія того, що платежі відправлені легальним користувачем системи (тобто йдеться про ідентифікацію та перевірку відправника).

4. Послідовність: для керування черговістю виконання платежів слід мати певність, що платежі надходять до процесингового вузла системи у тій послідовності, в якій вони відправлені з банку-учасника.

Доволі складний комплекс, яким є програмно-технічне забезпечення центрального вузла системи, виконує такі додаткові, порівняно з кліринговими системами, функції:

- ведення рахунків учасників;

Таблиця 3. Системи RTGS у країнах "Групи десяти"

Назва системи	Бельгія	Франція	Німеччина	Італія	Японія	Нідерланди	Швеція	Швейцарія	Великобританія	США
Рік впровадження	ELLIPS 1986	TBF 1997	EIL-ZV 1988	BI-REL 1997	BOJ-NET 1988	TOP 1997	RIX 1986	SIC 1987	CHAPS 1984	Fedwire 1916
Власник	ЦБ + компанія "ELLIPS"	ЦБ	ЦБ	ЦБ	ЦБ	ЦБ	ЦБ	ЦБ	ЦБ + Клірингова компанія CHAPS	ЦБ
Засоби передачі повідомлень	S.W.I.F.T.	S.W.I.F.T.	Deutsche Telekom AG.	SIA.	Комерційні телефонні компанії	PTT Telecom	Swedish Telecom	Telekurs AG	CHAPS	Комерційні телефонні компанії
Графік функціонування системи (за місцевим часом)	06:30 — 16:45	07:30 — 18:30	08:15 — 15:00	08:00 — 16:20	09:00 — 17:00	07:30 — 16:30	08:00 — 16:30	18:00 — 16:15	08:30 — 15:45	08:30 — 18:30
(для порівняння: стандартний час роботи грошових ринків)	09:00 — 16:45	08:15 — 17:00	09:30 — 13:00	08:00 — 16:20	09:00 — 17:00	08:00 — 15:30	09:00 — 16:15	09:00 — 16:00	07:30 — 15:30	08:30 — 18:30
Критерії членства банків	Обмежене	Відкрите	Відкрите	Відкрите	Обмежене	Відкрите	Мінімальний капітал — 5 млн. ЕКЮ	Відкрите	Згідно з критеріями APACS (інститути, урядові агентства та деякі компанії CHAPS)	Усі "депозитні" інститути, урядові агентства та деякі інші інститути
Кількість прямих учасників	22	5700	5700	800	423	200	27	214	16	10000
Середньоденна кількість трансакцій (1995 р.)	3200	—	22000	40000	348	—	1300	382429	—	328000
Максимальна зафіксована денна кількість трансакцій	5000	—	65000	—	—	—	1430	1154296	—	362000
Середньоденна сума трансакцій (1995 р., млрд. доларів США)	39	—	75	170	3	—	45	110	—	989
Максимальна зафіксована денна сума трансакцій (1995 р., млрд. доларів США)	50	—	160	300	—	—	50	221	—	1416
Зв'язок із системою нетто-розрахунків	Ні	Так	Так (EAF2)	Ні	Так (FEYSC)	Ні	Ні	Ні	Ні	Так (CHIPS)
Використання для обробки масових платежів населення:										
у реальному часі	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Так	Так	Ні
нетто-розрахунок	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Так
на визначений момент часу	Ні	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	Ні
Підтримка DVP цінних паперів:										
у реальному часі	Ні	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	Ні
нетто-розрахунок	Так	Так	Ні	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Так
Метод обробки черг:										
із пріоритетом	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Так
перформування черги:										
банком-учасником	Ні	Ні	Так	Ні	Ні	Так	Ні	Ні	Ні	Ні
оператором системи	Ні	Ні	Так	Ні	Ні	Так	Ні	Ні	Ні	Ні
Інформування про зміст черги:										
за запитом учасника	Так	Так	Так	Так	Ні	Так	Ні	Так	Так	Так
автоматичне	Ні	Так	Так	Ні	Ні	Так	Ні	Так	Так	Так
Відкриття несорблених платежів із черги:										
напрямі для протікання	Ні	Так	Так	Так	Ні	Так	Ні	Так	Так	Так
Схема платіжних потоків	У	У	У	У	У	У	У	У	У	У

Умовні позначення:

Жовтим кольором позначено системи, які нині перебувають на стадії впровадження.

- встановлення лімітів;
- керування чергами;
- керування ліквідністю;
- застосування засобів щодо запобігання клірингу;
- надання інформації та сервісних послуг учасникам;
- надання центральному банку засобів керування системою;
- застосування засобів аудиту.

ВИБІР СИСТЕМИ РОЗРАХУНКІВ

Центральні та комерційні банки, вибираючи між RTGS та кліринговою системою, виходять із власних інтересів. Для головного банку країни найважливіше — це стабільність платіжної системи, і більшість центральних банків розглядають RTGS як механізм, що сприяє зниженню системного ризику. Тому при впровадженні системи RTGS у будь-якій країні її центральний банк прагне досягти:

- зменшення ризиків шляхом керування процесами розрахунків у режимі реального часу та безперервного поточного контролю розрахункової позиції й ліквідності кожного з банків — учасників розрахунків;
- підвищення ефективності платіжної системи країни через прискорення обігу безготівкових коштів;
- збільшення довіри комерційних банків та їх клієнтів до системи розрахунків і залучення завдяки цьому до сфери безготівкового обігу додаткових коштів;
- перетворення RTGS на ядро платіжної системи країни, через яке виконують остаточні розрахунки інші системи розрахунків, такі, як клірингові палати, системи масових платежів населення, системи електронного обігу цінних паперів тощо.

Комерційні банки система RTGS приваблює:

- можливість завершувати розрахунки протягом банківського дня;
 - зручним керуванням ризиками;
 - відокремленням послуг, що надаються RTGS, від обслуговування клієнтів банків (тобто потреби клієнтів задовольняються незалежно від технології функціонування системи).
- Потужним поштовхом для застосування розрахунків у реальному часі є:
- поширення схеми "постачання проти платежу" (Delivery versus payment — DVP) на ринках цінних паперів;
 - поширення схеми "платіж проти платежу" (Payment versus payment — PVP) на ринках іноземної валюти;
 - вимоги клієнтів щодо отримання коштів безпосередньо в день укладання торговельної угоди.

Схему "платіж проти платежу" (або "постачання проти платежу") можна визначити так: угода, за якою обмін цінностями в одному місці залежить від обміну цінностями в іншому місці. Інакше кажучи, постачання товару (цінних паперів, валюти, товарів) і переказ коштів взаємопов'язані і синхронізовані. За відсутності коштів

у покупця товар не постачається.

Особливу зацікавленість викликає те, що обмін грошових коштів на цінні папери (іноземну валюту) в режимі реального часу враховує зміни курсів валют.

Звісно, перелічених вище переваг RTGS достатньо для того, щоб до розробки і впровадження таких систем узялося багато країн. Але, на нашу думку, не варто очікувати, що вони цілковито витіснять клірингові системи. Цьому перешкоджатимуть два загальні фактори.

По-перше, клірингові системи зисують менші вимоги до обладнання, каналів зв'язку, технологічної дисципліни учасників. Тобто участь у такій системі обходиться дешевше, ніж у RTGS.

По-друге, ці системи ставлять різні вимоги до величини залишку на рахунку учасника. RTGS передбачає наявність суми, достатньої для виконання конкретного платежу саме в момент його надходження до системи. Клірингова ж система потребує наявності на рахунку суми, достатньої для відшкодування різниці між відправленими та отриманими платежами, за станом на момент розрахунку. Природно, що друга вимога ліберальніша, ніж перша. А для комерційного банку одна з головних проблем — це зниження можливостей протидії дню у зв'язку з не-

обхідності підтримувати резервні залишки на рахунках для виконання платежів. Основною перевагою систем розрахунків на основі нетто є те, що вони допомагають "економити" на ліквідності, сприяючи виконанню загального обсягу операцій.

Тому клірингові системи залишаються досить привабливими для здійснення більшості платежів малими сумами. До того ж, велику кількість платежів просто немає реальної потреби терміново виконувати. Слід брати до уваги структуру платіжного потоку. За даними Центрального банку Російської Федерації (журнал "Банковские технологии", червень 1997 р.), співвідношення між кількістю трансакцій у системах RTGS та клірингу становить 10% : 90%, а між їх сумами — 90% : 10%.

Проте інтерес до RTGS зростає завдяки присутності цих систем порівняно з кліринговими:

- RTGS має значно менший перелік параметрів контролю ризику;
- через відсутність угод про взаємозалік вимог та зобов'язань зрозумілішим є правовий статус розрахунків;
- учасником не доводиться оцінювати ризик, властивий контрагентам, та встановлювати на цій основі двосторонні ліміти;

■ питання про ціну кредитів, які надаються у формі лімітів, вирішуються централізовано.

Успіх реформування платіжної системи залежить від розумного співвідношення конкуренції та співробітництва. Впровадження RTGS щодо цього — не виняток. Від того, чи ефективні та зручні існуючі засоби розрахунків, залежить необхідність змін платіжної системи. Тісне співробітництво центрального та комерційних банків є запорукою створення міжбанківської платіжної інфраструктури. Однак банки повинні бути вільними у виборі того, який сервіс вони надаватимуть своїм клієнтам у "світі реального часу".

СУЧАСНІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ

За останнє десятиліття багато країн прийшло до рішення впровадити систему RTGS для міжбанківських розрахунків великими сумами. У країнах "Групи десяти" (див. таблиці 2, 3) усі країни вже використовують RTGS. Остання з них — Канада — запровадила цю систему наприкінці 1997 року. Крім того, центральні банки Європейського Союзу прийняли колективне рішення про те, що кожна країна ЄС повинна мати систему класу RTGS.

Уже впровадили RTGS Чехія, Гонконг, Корея, Таїланд, Озвояють Південна Африка, Китай, Нова Зеландія, Саудівська Аравія.

Зважаючи на зростання важливості систем класу RTGS, Комітет із платіжних та розрахункових систем "Групи десяти" створив Групу аналізу проблематики RTGS.

Наявність цієї системи в країнах — учасниках розрахунків є базою для подальшого розвитку транскордонних переказів.

Із метою безперебійного проведення грошово-кредитної політики в межах ЄС Європейський валютний інститут працює над проектом Target (Trans-European Automated Real — Time Cross-settlement Express Transfer System — Трансєвропейська автоматизована система термінових переказів великих сум у реальному часі), що передбачає зв'язок між системами класу RTGS країн — учасників союзу.

Провідні міжнародні банки планують створити орієнтовану переважно на ринки іноземної валюти багатовалютну міжнародну розрахункову систему (CLS — Continuous Linked Settlement), яка б виконувала розрахунки через міжнародний кліринговий банк і була б заснована на концепції постійно виконуваних розрахунків, пов'язаних зі зміною валютного курсу. Пропозиції щодо створення такої системи формуються. Ініціаторами проекту є представники приватного сектора — 20 банків із різних країн світу.

Цікаво, що правові та контрактні основи, на яких функціонують системи RTGS, вельми розмаїті. В більшості випадків, однак, їх діяльність не регламентована якимось спеціальним законом — системи функціонують у рамках контрактних угод, укладених між центральним банком та комерційними банками-учасниками.

НЕУПЕРЕДЖЕНИЙ АНАЛІЗ

Фінансовий ринок та ринок нерухомості: точки дотику

Ігор Геллер,

проректор Інституту підготовки спеціалістів статистики та ринку Держкомстату України, консультант агентства нерухомого майна "Янус" з питань дослідження ринку нерухомості. Кандидат економічних наук.

Ринки фінансів та нерухомості мають багато точок перетину:

- 1) банківські кредити використовуються для будівництва та придбання об'єктів нерухомого майна;
- 2) під заставу нерухомого майна банки надають кредити (так звана іпотека);
- 3) нерухомість становить частку активів банків та інших організацій, установ і підприємств;
- 4) коли банки купують пакети акцій підприємств, вони купують водночас і частку їхнього нерухомого майна;
- 5) вкладення коштів у нерухоме майно є одним із фінансових інструментів, який має свою дохідність;
- 6) такі макроекономічні та фінансові показники, як інфляція, облікова ставка, процентні ставки за кредитами і депозитами, як правило, корелюють із дохідністю операцій на ринку нерухомості;
- 7) податки на операції з нерухомістю поповнюють дохідну частину державного бюджету;
- 8) деякі фінансові установи строюють як саме нерухоме майно, так і операції з ним;
- 9) врешті, самі установи банків та фінансових організацій розташовані в об'єктах нерухомості і т. д.

Усе це потребує від підприємств, які діють на фінансовому ринку, обізнаності з ринком нерухомості, законодавчою базою, яка його регламентує та процесами, що на ньому відбуваються. Приміром, для фінансових установ, які займаються наданням кредитів під заставу нерухомого майна, корисною буде інформація про те, що у 1997 році в системі Міністерства юстиції України створено Єдиний

реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, який існує в електронному вигляді та діє у реальному масштабі часу. У зв'язку з цим у процедурі нотаріальних дій відбулися дві важливі зміни. Перша — це те, що довідка про відсутність заборони на відчуження об'єкта нерухомого майна, яка раніше діяла протягом трьох місяців, нині дійсна лише на момент укладення угоди про відчуження. Це, безперечно, знизить ризик проведення операцій із нерухомим майном (у тому числі іпотечних), бо раніше деякі "майстри" або підробляли довідки про відсутність заборони відчуження, або протягом трьох місяців встигали закласти майно, а потім його продати, або ж заклали його кілька разів. Друга зміна полягає у тому, що інформацію про відсутність заборон відчуження, якою раніше володіла лише Перша нотаріальна кантора даного регіону, нині мають усі державні нотаріальні кантори і приватні нотаріуси, що мають доступ до реєстру.

Для проведення всіх перелічених операцій на перетині фінансового ринку та ринку нерухомості необхідно знання має вартість об'єкта нерухомості на даний момент та її зміна протягом певного часу. Від розміру цієї вартості залежить, наприклад, розмір кредиту, який видається під заставу нерухо-

мості. Або, скажімо, якщо хтось прогнозує отримати банківський кредит на будівництво об'єкта нерухомості у розмірі, який перевищує ринкову вартість цього об'єкта, виникає питання у доцільності такої позички. Швидко зміна вартості об'єктів нерухомості певного типу може зробити вкладення коштів у придбання таких об'єктів справою вигіднішою, ніж деякі суто банківські операції. І це спричинилося до переливання капіталів із одного ринку в інший.

Вартість нерухомості буває різною залежно від цілей її розрахунку. Одна справа, коли об'єкт оцінюється для проведення його приватизації, інша — для отримання іпотечного кредиту. Оцінкою нерухомого майна займаються державні інституції та професійні оцінювачі. При цьому застосовуються різні підходи. Найбільш поширені:

- 1) витратний метод (коли оцінюється вартість об'єкта за умови його будівництва в сучасних умовах);
- 2) метод потенційної прибутковості (для оцінки об'єктів, що використовуються для бізнесу);
- 3) метод аналогів продажу (коли за основу оцінки беруть вартість схожого за своїми характеристиками об'єкта, за якою цей аналог був проданий).

На практиці всі ці методи використовуються в ос-

Таблиця 1. Порівняння макроекономічних показників із динамікою цін на київське житло у 1995–1997 рр.

Рік	Інфляція, %*	Зміна курсу долара США**, %	Загальні індекси цін на київські квартири, % приросту					
			у доларах США***			у національній валюті		
			взагалі	у центрі	на околиці	взагалі	у центрі	на околиці
1995	181.7	40.0	21.8	26.4	18.5	70.5	77.0	65.9
1996	39.7	0.0	25.7	28.3	21.0	25.7	28.3	21.0
1997	10.1	-0.6	0.5	6.1	-3.3	-0.1	5.4	-3.9

* Приріст цін на товари та послуги у національній валюті (дані Держкомстату України).

** 1995–1996 рр. — зміна курсу купівлі готівкового долара у фірми "Денді" (м. Київ); за 1997 — зміна середнього готівкового обмінного курсу купівлі в м. Києві (дані фірми "Калина").

*** Розраховано за даними абонентської комп'ютерної мережі агентства нерухомого майна "Янус".

У 1997 році в системі Міністерства юстиції України створено Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна

ташом для оцінки об'єктів нежитлової нерухомості. Але суб'єктів фінансового ринку цікавить і житлова нерухомість. По-перше, вона часто фігурує як застава для отримання кредиту; по-друге, банки займаються фінансуванням житлового будівництва; по-третє, вкладення коштів у житлову нерухомість є своєрідним фінансовим інструментом зі своєю дохідністю.

Існує певний інформаційний вакуум як щодо самих цін на ринку житла, так і щодо їх динаміки або дохідності житла як фінансового інструмента. Як відомо, Державний комітет статистики України стежить за цінами понад чотирихсот видів товарів та послуг, і за цими даними щомісяця обчислюється індекс інфляції. Але, на жаль, до переліку цих так званих товарів-представників житло не входить. Найближчим часом Держкомстат планує впровадити державний облік ринку житла. Але стежити за цінами житла у сучасних умовах розвитку ринку нерухомості не просто.

Є певний інформаційний вакуум як щодо самих цін на ринку житла, так і щодо їх динаміки або дохідності житла як фінансового інструмента

Основна причина цього полягає в такому прояві тіншової економіки: задокументована у договорах на відчуження майна вартість відрізняється від ринкової у кілька разів, а іноді і на декілька порядків. Методи витрат та потенційної прибутковості для оцінки житла малоприменні, бо розрахована за ними вартість, як правило, також не збігається з ринковою. Має ряд недоліків і метод аналогів продажу.

1) реальні ціни продажу, як уже зазначалося, часто невідомі;

2) повних аналогів може і не знайтися, а оцінка на основі неповного аналога сумнівна і несправедлива. В усьому світі (крім України) нерухомість не є біржовим товаром саме через унікальність кожного об'єкта;

3) як кажуть, не можна уявити в одній річці двічі. Тобто той або інший аналог оцінювався в інші часи, за інших об'єктивних і суб'єктивних обставин, в іншій кон'юктурі ринку, для інших клієнтів, тощо;

4) хто може гарантувати, що аналог свого часу був оцінений об'єктивно?

5) що робити, коли аналогів декілька?

Сьогодні єдиним джерелом інформації про ринкові ціни житла є масові дані щодо пропозицій житла до продажу. Саме ними послуговуються і державні структури, які діють на ринку житла, і будівельні підприємства, які працюють на первинному ринку житла, і ріелтери. Жодна нормативна методика не допоможе визначити ринкові ціни, бо вони залежать від кон'юнктури ринку, яка змінюється з часом. Змінюються і самі ціни, і характер впливу на них тих чи інших чинників. Тому на такі дані треба орієнтуватися і фінансовим установам. Ріелтерські структури або біржі систематизують цю інформацію та створюють електронні банки даних.

Оцінку житлового об'єкта можна визначити саме за допомогою такої інформаційної бази. А для

Таблиця 2. Розрахунок дохідності оренди київського житла			
Місцезнаходження	1-кімнатна	2-кімнатна	3-кімнатна
Середні ціни пропозицій для оренди, доларів на місяць*			
Околиця	115	185	262
Прилеглі до центру	175	339	545
Центральні райони	328	679	1173
Середні ціни пропозицій для продажу, долари*			
Околиця	11986	17996	25019
Прилеглі до центру	13851	23314	33738
Центральні райони	22114	40797	62576
Дохідність оренди у доларах, % річних			
Околиця	11.5	12.4	12.6
Прилеглі до центру	15.2	17.5	19.4
Центральні райони	17.8	20.0	22.5

* Розраховано за даними абонентської комп'ютерної мережі агентства нерухомого майна "Янус" за станом на 01.01.1998 р.

того, щоб вона була об'єктивнішою, банк даних має бути якомога більшим. Тоді середні ціни по класу аналогів будуть більш представницькими.

В Україні найбільшим банком даних щодо пропозицій житла для продажу володіє "Комп'ютерна мережа нерухомості Києва", створена агентством нерухомого майна "Янус" близько двох років тому. Абонентами цієї мережі наразі є близько 40 провідних ріелтерських фірм столиці. Банк містить майже 17000 варіантів пропозицій житла для продажу.

Аналізувати масові дані належить професіона-

Найбільшим банком даних пропозицій житла для продажу в Україні є банк Комп'ютерної мережі нерухомості Києва, яка була створена агентством нерухомого майна "Янус" близько двох років тому

лам-статистиком, оскільки важливо, щоб статистичні методи узагальнення інформації застосовувалися коректно, інакше висновки щодо цінових тенденцій на ринку житла будуть хибними. А це, у свою чергу, може призвести до помилкових оцінок дохідності такого фінансового інструмента, як житло.

Наприклад, дуже важливо, щоб згідно зі статистичною методологією на розрахунках індексів цін на ринку житла не позначався вплив структурних факторів, а висвітлювався саме вплив зміни цін як таких. Є й інші методологічні проблеми, які потрібно вирішувати у ході такого аналізу.

Нерухомість (наприклад, житлову) як фінансовий інструмент можна застосовувати пасивно або активно. У першому варіанті після вкладення коштів у нерухомість зростання її ціни становитиме своєрідний відсоток від цього капіталу; у другому — дододуться ще й доходи від використання придбаного нерухомості, приміром, від її оренди. Простежимо, яку дохідність мали ці два види операцій протягом 1995—1997 рр. стосовно житлової нерухомості столиці України. Спочатку оцінимо дохідність першого (пасивного) способу вкладення коштів у

київське житло, порівнявши темп зростання цін на нього з такими макроекономічними показниками, як інфляція та зміна курсу національної валюти (див. табл. 1).

Аналітики та практики фінансового ринку зауважать: якщо у 1995—1996 рр. дохідність вкладень у київське житло перевищувала або було на рівні процентних ставок за депозитами у комерційних банках, то у 1997 році ситуація суттєво змінилася. По-перше, зростання цін у середньому майже припинилося, а по-друге, динаміка цін стала більше залежати від місцезнаходження об'єкта житла. Квартири у центрі Києва все ж принесли своїм власникам у середньому 6.1% річних у доларах США, а на околиці, навпаки, почалося зниження цін. Така зміна тенденцій — факт, із якого належить робити висновки, у тому числі й фінансистам. Власне, одним із важливих висновків 1997 року є те, що просте вкладення коштів у житлову нерухомість уже не є таким же дохідним фінансовим інструментом, як і у минулі роки. Отже, щоб підвищити дохідність, треба, придбавши нерухомість, забезпечити її дохідне використання, наприклад, оренду. Для того, щоб оцінити дохідність такої операції

Вкладення коштів у житлову нерухомість перестало бути таким, як у минулі роки, дохідним фінансовим інструментом

сьогодні, зіставимо ціни пропозицій квартир певних типів із цінами пропозицій цих же типів квартир для оренди у перерахунку на рік (див. табл. 2).

Розрахунки показують, що найбільш дохідними є об'єктивно дорожчі категорії житла, тобто об'єкти, розташовані у центрі міста і з більшою кількістю кімнат. Так, трикімнатні квартири у центрі міста дають удвічі вищий відсоток річних на вкладений капітал (22.5%), ніж однокімнатні на околицях (11.5%). А коли врахувати, що житло в центрі взагалі дорожчає швидше, ніж житло на околицях, то висновок про характер застосування такого фінансового інструмента, як вкладення коштів у житлову нерухомість з її наступною орендою, стає очевидним.

ОФІЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ

Інформація щодо середньої процентної ставки за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1998 р.

%

Показники	1998 р.	У тому числі за січень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України		
— усього	39.0	39.0
у тому числі за:		
— аукціонними кредитами	—	—
— ломбардними кредитами	45.0	45.0
— операціями РЕПО	35.0	35.0
— іншими інструментами	—	—

Інформація щодо механізмів та обсягів рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1998 р.

%

Показники	1998 р.	У тому числі за січень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків		
— усього	100	100
у тому числі через:		
— кредитні аукціони	—	—
— ломбардне кредитування	39.5	39.5
— операції РЕПО	60.5	60.5
— інші механізми	—	—

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом НБУ.

ПОДІЯ

Діловий світ: хто є хто

У видавництві "Такі справи" побачив світ перший випуск щорічного біографічного видання "Лідери бізнеса". Підготувала його Східноукраїнська академія бізнесу (Харків) у рамках національної іміджевої програми "Лідери XXI століття". У щорічнику міститься інформація про ділових людей, які досягли найкращих результатів у своїй сфері діяльності. Пред-

ставлено всі регіони України, всі типи підприємств, організацій, фірм різних форм власності.

Придбати довідник можна у Східноукраїнській академії бізнесу. Телефони у Харкові: 43-70-57; 43-11-89.

Готується до друку другий випуск щорічника. Передплата проводиться у відділеннях зв'язку (індекс 40713) і безпосередньо у СУАБ.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Формування ринкових інструментів грошово-кредитної політики в країнах Східної Європи

Тетяна Єрофєєва,
аспірант Київського національного економічного університету.

Ринкова економіка передбачає вплив центрального банку (ЦБ), інших державних фінансових органів та інститутів на господарську діяльність економічних суб'єктів, грошовий обіг та кредитування. Залежно від тих чи інших показників (дефіциту державного бюджету, темпів зростання грошової маси, інфляції, приросту активів ЦБ у відсотках до ВВП) проводиться відповідна грошово-кредитна політика — жорстка, м'яка або нейтральна.

Для реалізації грошово-кредитної політики (ГКП) застосовуються різноманітні інструменти загального впливу. Серед основних — облікова, або дисконтна політика; норми обов'язкового резервування; операції на відкритому ринку цінних паперів; політика валютного курсоутворення.

Механізм грошово-кредитного регулювання у постсоціалістичних країнах Східної Європи формувалася в умовах загальної кризи економіки. Тому, як правило, застосовувався монетаристський підхід, проте забезпечення системності використання грошово-кредитного інструментарію було пов'язане з певними труднощами. У деяких державах (особливо у Болгарії, Румунії, колишній ЧСРР) вживались адміністративні заходи у вигляді лімітів кредитування і лімітів зміни відсотків за депозитами та кредитами. Але недовзі від адміністративних методів довелося відмовитися, замінивши їх ринковими інструментами.

Простежимо за цим процесом на прикладі окремих східноєвропейських країн.

польський досвід

На початку ринкових реформ у Польщі найбільшу увагу приділяли політиці процентних ставок, операціям на відкритому ринку, резервним вимогам. Відчувався тиск бюджетного дефіциту, експортно-імпортного дисбалансу. Темпи інфляції помітно знижувались, але залишалися високими — до 30% за рік¹ (див. графік 1).

¹ Transforming the Polish Economy WERJ. — Warsaw, 1995. — P. 80.

Процентні ставки у 1995 році коливались у межах 27—30%. Ще з 1990 року метою їх регулювання було забезпечення позитивного рівня процентних ставок за кредитами, вищих доходів за депозитами у злотих порівняно з іноземними. Для цього вживалися такі заходи, як встановлення та зміна облікових ставок, ставок процентів за кредитами, призначеними для рефінансування, а також за аукціонними, ломбардними та іншими видами кредитів.

Операції на відкритому ринку цінних паперів почали застосовувати у 1992 році. На цьому ринку оберталися в основному короткострокові високодохідні боргові зобов'язання, випущені передусім для фінансування бюджетного дефіциту. За їх допомогою регулювалися також ліквідність комерційних банків. Проте ЦБ заборирав надмірному випуску Міністерством фінансів цінних паперів із метою стримування надмірної пропозиції грошей.

ФІНАНСОВА СТАБІЛІЗАЦІЯ У ЧЕХІЇ І СЛОВАЧЧИНІ

У Чехії та Словаччині жорсткі стабілізаційні заходи грошово-кредитної політики розпочали у 1991 році одночасно з лібералізацією цін. Основою стабілізації (в умовах відносно низького рівня інфляції, зрівноваженого бюджету, невеликого державного боргу та значних іноземних резервів) став фіксований валютний курс: 28 крон за 1 долар США. Зближення значень фіксованого і ринкового курсу фактично свідчило про помітну (понад 45%) девальвацію крони. Надалі валютний курс залишався стабільним. Він коливався у межах 1.5—2.0 процентних пунктів для Чехії та 3—4 — для Словаччини.

Політика фіксованого валютного курсу доповнювалася досить жорсткими рестриктивними заходами у сфері податків, грошового обігу і доходів. Спочатку застосовувалися ліміти кредитування для КБ. Потім їх замінили лімітуванням процентних ставок за кредитами та депозитами, а

ще пізніше — аукціонними кредитами на рефінансування. Резервні вимоги визначили на рівні 8% від середньомісячної суми первинних депозитів. Операції на відкритому ринку як інструмент регулювання центрального банку не мали суттєвого значення.

Систематичний контроль за грошовою масою вдалося організувати лише у другому кварталі 1992 року. Щоб уникнути сплесків інфляції (у зв'язку з лібералізацією економіки та цін у 1991 році) застосовувалися доволі жорсткі кредитні рестрикції. Були зменшені ліміти кредитування. Запроваджено стандартні резервні вимоги — на рівні 8% від загальної суми депозитів². За ними нараховували 4% річних. Облікова ставка зросла з 6 до 10%. Лише наприкінці 1991 року вона знизилася до 7.5%. Процентна ставка за кредитами КБ спочатку перевищувала облікову на 14 процентних пунктів, а потім — лише на 7.5. Мінімальна процентна ставка за депозитами

² Monetary and Banking Reform in Postcommunist Economies. Special Report. /Edited by David M. Kemme and Andrzej Rudka. — New York — Prague, 1991. — P. 68.

Графік 1. Інфляція та зміни грошової маси у Польщі у 1991—1994 рр.

Джерело: *Zycie gospodarcze*. — 1995. — № 5. — S. 37—38, № 7. — S. 15.

ми (як обов'язкова) мала наблизитися до рівня інфляції. Реальні ставки процента у середині 1991 року стали позитивними. Попит на гроші почав зменшуватись. Інфляція за 1991 рік (57%) виявилася (в умовах лібералізації цін) незначною.

У 1992 році дали про себе знати результати рестрикції попереднього року. Хоча ще тривало падіння виробництва, зменшувались інвестиції, а зростання кредитів становило лише 27% при інфляції 57%, проте етап першого стрибка інфляції вдалося подолати. Це уможливило перехід у 1992 році від рестриктивної грошово-кредитної політики до нейтральної навіть нейтрально-експансіоністської.

Адміністративні інструменти (ліміти кредитування і процентних ставок) було відмінено. Зросла роль рефінансування у формі аукціонів. Облікову ставку встановлено на рівні 8%, резервні вимоги — 8% від суми депозитів до запитання і 2% — від суми строкових внесків.⁴ Кредити і гроші подешевшали.

У 1993 році, у зв'язку з поділом країни на дві держави, очікувалися нові сплески інфляції і девальвація крони (див. графік 2). Тому наприкінці 1992-го і протягом 1993 року центральний банк знову надав пріоритет рестриктивній політиці: введено ліміти кредитування; розширено застосування аукційної форми розподілу кредитів на рефінансування; підвищено (на чверть) резервні вимоги.

У Чехії жорсткі рестрикції тривали до кінця 1993 року. Грошова маса (M2) у підсумку зросла за рік лише на 15,6%. Номінальний ВВП зріс на 14,9%. Інфляція за рік становила 20,8%. У 1994 році стала відчутною дія фактора збільшення припливу іноземного капіталу. Центральному банку Чехії довелося випускати більше цінних паперів, купувати на міжбанківському ринку іноземну валюту. Але зростання грошової маси (зокрема на початку року) випереджало зростання ВВП. Згодом ці два процеси урівноважились. Інфляція за 1994 рік становила 10,1%.

У Словаччині політика жорстких рестрикцій була негосподарною. Почав зростати дефіцит держбюджету, який фінансувався за рахунок кредиту Держбанку Словаччини. Широко засто-

Графік 2. Інфляція (в середньому за рік) у Чехії та Словаччині

совувалися пільгові процентні ставки (нижчі від ринкових) для виробничого сектора (сільського господарства, виробництва на експорт). Сума реальних кредитів урядові і Національному фонду майна протягом 1993 року зросла на 25%, а суб'єктам господарювання та іншим позичальникам — на 11,8%. Це не сприяло фінансовій стабілізації. Щоправда, валютний курс, як і в Чехії, зберігав необхідну сталість. Інфляція за рік становила 23,1%. Наступного, 1994 року наслідки роз'єднання із Чехією значною мірою були подолані, інфляція знизилася до 13,4%.

РИНКОВІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У БОЛГАРІЇ

Ринкові перетворення у Болгарії розпочато в лютому 1991 року у надзвичайно важких фінансових умовах (див. графік 3). Країна перебувала фактично у кредитній блоkadі. Держбюджету як такого не було. Головною метою грошово-кредитної політики стало досягнення фінансової рівноваги шляхом значного скорочення сукупного попиту та попередження гіперінфляції. Тому до червня 1991 року використовувалися переважно адміністративні заходи жорсткої монетарної політики: ліміти кредитування (в середньому 77% від рівня 1990 року), кредити на рефінансування, процентні ставки за кредитами та депозитами⁵.

Для кожного КБ щомісячно визначався ліміт кредитування у вигляді нормативів для depo-

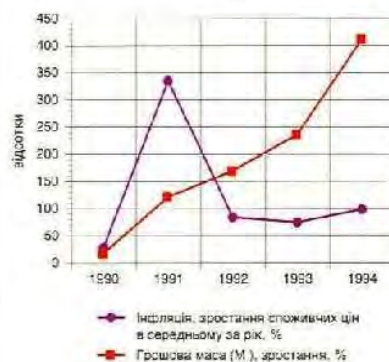
зитів. Ліміти, що не були використані, можна було продавати та купувати на міжбанківському ринку. Значно диверсифікувалися норми рефінансування. Із вересня 1991 року впроваджено аукційну форму кредитування, потім — ломбардну, в кінці 1991 року — дисконтний кредит.

Базова ставка процента за депозитами утримувалася до середини 1992 року на рівні, нижчому, ніж темпи інфляції (на 9–12 процентних пунктів).

Із червня 1991 року під впливом різноманітних факторів (соціальні вимоги, боротьба політичних сил) рестрикції почали пом'якшуватися. Відбулися зміни у структурі державних витрат і деяких інструментів грошово-кредитного та фінансового регулювання.

Головним інструментом грошово-кредитного регулювання залишалися ліміти кредитування. У деяких випадках допускалося їх перевищення (наприклад, при купівлі державних цінних паперів). Рефінансування здійснювалося в основ-

Графік 3. Інфляція та зміни грошової маси у Болгарії

Джерело: Monetary Policy instruments of Foreign Trade and Investment, Review 1995. Vol. 1, Ed. Igor Rounov. — Westbury, 1995. — № 16. — P. 22.

ному у формі ломбардних та дисконтних кредитів. У 1993 році почато й успішно продовжено операції центрального банку країни на відкритому ринку цінних паперів.

У цілому інфляція за 1993 рік знизилася до 72,8% (у 1992 році — 82%)⁷. У 1994 році продовжено політику попереднього року. Слід зауважити, що темпи інфляції зросли, але це було наслідком грошово-кредитного регулювання.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ У РУМУНІЇ

Первинні умови ринкових перетворень у Румунії характеризувалися розбалансуванням економіки і політичною нестабільністю. Для досягнення фінансової стабілізації у цій країні, по-

³ Economic Trends in Eastern Europe. Budapest, 1994. — Vol 5 — P. 110–112.

⁴ Zdenek Tuma. Monetary and Fiscal Policies in Czechoslovakia during transition. Reform Table CERJE/CEJ. — 1992.

⁵ Restructuring for Recovery. The World Bank — Washington D.C., 1995. — P. 26.

⁶ Monetary Policy instruments of Foreign Trade and Investment, Review 1995. Vol. 1, Ed. Igor Rounov. Westbury, 1995. — № 16. — P. 5.

⁷ Banking reform in Central and Eastern Europe. //EBKD Economic Review. — 1994. — July. — P. 42–48.

Таблиця. Коефіцієнт монетизації у деяких країнах Східної Європи, %

Країна	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Румунія	53.8	35.0	23.4	15.7	15.2	19.9
Польща	23.5	27.9	29.2	31.1	31.7	31.4
Чехія	67.6	60.8	67.7	71.2	74.1	79.4
Словаччина	54.3	53.7	63.8	62.4	62.6	62.9
Болгарія	101.6	58.1	64.0	68.3	60.0	56.5

Джерело: Вопросы экономики. — 1996. — №12. — С. 143.

Графік 4. Швидкість обігу грошей у деяких країнах Східної Європи

Джерело: *Вопросы экономики* — 1996. — №12. — С. 147.

чиняючи з 1991 року, також у досить жорсткій формі застосовувалися стандартні методи монетаристської політики. Результати виявилися гіршими, ніж очікувалося. Напрями і засоби економічної та фінансової політики часто (іноді кардинально) змінювалися. І наприкінці 1992 року було взято курс на активізацію ролі держави як економічного суб'єкта господарювання — на перехідний період в економічну політику внесено суттєві корективи.

Напередодні ринкових перетворень (осінь 1990 року) гостро стояла проблема надлишкового сукупного попиту. Коефіцієнт монетизації наприкінці 1990 року становив 53.8% (див. таблицю). В умовах лібералізації економіки та цін стратегічним завданням на 1991 рік уряд оголосив обмеження зростання грошової маси (не вище 15%), суми кредитів (не більше 22%) та інфляції (не більше 120%). Жорсткі обмеження щодо зростання цих показників (відповідно не більше 88%, 67% і 115%), планувалися і на 1992 рік. Проте очікування не справдилися. Коефіцієнт монетизації знизився у 1991 році до 35%, а у 1992 році — до 23.4%. Інфляція у 1991 році становила (за споживчими цінами) 174.5%, у 1992 році — 210.9%. Скорочення грошової маси (див. графік 4) певною мірою компенсувало значне зростання швидкості обігу грошей (у 1992—1993 роках — 4.3 і 6.4)⁸.

Центральний банк Румунії на початку реформ, окрім лімітування грошової маси і суми кредитів, не застосовував ніяких інших інструментів регулювання. Поза контролем ЦБ здійснювалися державне фінансування і перетікання грошових коштів в іноземній валюті. Із січня до вересня 1991 року ліміти кредитування і рефінансування встановлювалися для кожного КБ окремо. Ставки за кредитами та депозитами були умовними. Всі види ставок лімітувалися центральним банком.

Грошово-кредитні рестрикції призвели до стрімкого зростання неплатежів. Індивідуальні для

кожного КБ ліміти кредитування наприкінці 1991 року було відмінено. Активну процентну політику центральний банк розпочав навесні 1992 року, поставивши за мету досягнення позитивних процентних ставок і зменшення доларизації депозитів.

У цілому за 1994 рік і на початку 1995 року інфляція виявилася меншою, ніж очікувалося. Ставки процентів залишалися високими значною мірою через недовіру суб'єктів ринку до ознак стабілізації. ЦБ, наприклад, вимагав на аукціонах за свої кредити ставку 40%. Ціни на кредити центрального банку були ще вищими. Усі види процентних ставок на перший квартал 1995 року оцінювалися як надмірно позитивні.

Перші (безлімітні) аукціони кредитів для рефінансування за вільними процентними ставками були проведені у березні 1992 року. Надійшло це стало звичайною практикою. Водночас уперше було впроваджено резервні вимоги до КБ (10% від загальної суми депозитів).

Валютна політика Румунії мала певну специфіку. У квітні 1991 року було запроваджено систему подвійного валютного курсу. Низький валютний курс застосовувався щодо розрахунків переважної частини (80%) імпорту і щодо обов'язкової частини експортерами 50% валютної виручки, яка акумулюється в центральному банку. У всіх інших операціях з іноземною валютою використовувався валютний курс, який визначався на міжбанківських валютних аукціонах. Різниця рівнів цих курсів зростала, що призвело до певних негативних наслідків. Із цих причин у листопаді 1991 року курс було уніфіковано на рівні 180 леїв за 1 долар США. До цього офіційний курс становив 35, комерційний — 300 леїв за 1 долар США. Всі рахунки з іноземної валюти фізичних осіб і спільних підприємств, було переведено в леї за цим уніфікованим курсом, експортерів зобов'язано здавати в банк за цим курсом 100% іноземної виручки.

Негативні наслідки цих рішень виявилися швидко. Розширилися операції на чорному ринку. Різко зменшилися іноземні резерви уряду. В заощадженнях населення збільшилася частка іноземних коштів.

У квітні 1992 року знову було відкрито міжбанківський валютний ринок, а в липні скасовано обов'язкову частку експортерами іноземної валюти. Водночас запроваджено режим відносно вільної зміни валютного курсу. Девальвація лея прискорилася, і наприкінці 1992 року долар США коштував 430 леїв, а наприкінці 1994-го — 1770 леїв.

У цілому грошово-кредитна політика Румунії впродовж перехідного періоду була помірно жорсткою.

У 1993—1994 роках основна увага зосереджувалася на проблемах неплатежів і оздоровлення підприємств. Для цього використовувалися бюджетні кошти і кредити, в тому числі пільгові. Заходи здійснювалися під жорстким адміністративним контролем. У цілому вони дали країні макроекономічні результати, ніж очікувалося. Знизилася темп інфляції. Почалося пожевлення і зростання виробництва.

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ

Аналіз досвіду формування ринкових інструментів грошово-кредитної політики у Східній Європі дає змогу виявити як загальні закономірності, так і специфіку кожної країни. Українським спеціалістам фінансово-банківської сфери, на нашу думку, слід звернути особливу увагу на таке:

1. Перехід від адміністративних до ринкових інструментів взаємодії центрального і комерційних банків. Східноєвропейські країни застосовують різноманітні форми кредитів на рефінансування — крім цільових та лімітованих, аукціонні, дисконтні, ломбардні, під заставу, за принципом операції РЕПО тощо. Відповідно диференціюються процентні ставки та інші умови кредитування. Найбільше поширення отримали аукціонна та дисконтна форми кредитування із лібералізованими ставками процентів за кредит.

2. Норми резервних вимог до КБ з боку центрального банку, як правило, встановлюються на високому рівні. Це мотивується інтересами стабілізаційної антиінфляційної політики і Б. У деяких країнах резервні вимоги поширюються на депозити не лише в національній, а й також у іноземній валюті. Збиток для КБ частково компенсується тим, що вони одержують доходи у формі процентів (що правда, за нижчою від облікової ставкою) на кошти резервних рахунків. У більшості випадків процентні ставки лібералізовані. Пільгові ставки майже не практикуються. В окремих випадках законодавством передбачено лімітування деяких ставок.

Заслужовує на увагу досвід досягнення позитивних ставок відсотка за кредитами і депозитами, забезпечення більшого зиску від депозитів у національній валюті, ніж в іноземній.

3. Операції на відкритому ринку цінних паперів у країнах Східної Європи використовуються здебільшого для фінансування бюджетного дефіциту. У деяких країнах встановлено межі використання цього інструменту.

4. Політика валютного курсоутворення у деяких країнах Східної Європи відрізняється від української більшою жорсткістю. Досвід східноєвропейських країн свідчить, що надмірно завищення, як і заниження валютного курсу, є небажаним: і перше, і друге призводить до зниження ефективності регулювання грошової маси і політики стабілізації цін. Ефективність грошово-кредитного регулювання залежить від того, наскільки узгоджується використання різних інструментів. Залежно від особливостей конкретної ситуації, величини темпів інфляції і фінансової розбалансованості для фінансової стабілізації застосовується жорстка, нейтральна чи експансіоністська грошово-кредитна політика.

5. Досвід країн Східної Європи підтверджує, що лише грошово-кредитне регулювання економіки (без поєднання з іншими методами регулювання) не дає позитивного ефекту. Необхідна відповідна політика у бюджетній та в інших сферах суспільно-економічного життя.

⁸ *Вопросы экономики*. — 1996. — № 12. — С. 143.
⁹ *Romanian Economic Observer*. — 1994. — № 3. — Р. 6—8.

ПРОБЛЕМИ: ПОГЛЯД ІЗ РЕГІОНУ

Основні критерії ефективності українських банків

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сучасну банківську систему України умовно можна поділити на чотири групи банків, які суттєво відрізняються за масштабами, характером і ефективністю діяльності:

- системні банки (колишні державні; їх ще називають банками "першої хвилі");
 - нові комерційні банки (банки "другої хвилі");
 - банки з іноземним капіталом;
 - інші (малі) банки.
- Вирішальне значення для діяльності банку має капітал, оскільки від його розміру значною мірою залежить:
- забезпеченість ресурсами, потрібними для роботи банку;
 - створення бази для подальшого зростання і розширення;
 - захист банку від ризиків;
 - довіра до банку з боку клієнтів, зокрема інвесторів.

Рівень капіталізації банків — одна з найсерйозніших проблем сучасної банківської системи України. За даними Національного банку, протягом першого півріччя 1997 року власні кошти банків зросли на 7% і становили 2,8 млрд. грн. 52% цих коштів (1,483,08 млн. грн.) були сконцентровані у системних банках. Частка банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом становила лише 1,4% (40,82 млн. грн.), а частка великих комерційних банків — 19,58% (560 млн. грн.).

Отже, загальна кількість власних коштів банків першої групи еквівалентна сумі всіх власних коштів інших банків.

Протягом другого півріччя 1997 року власні кошти банківської системи зросли, за попередніми даними, приблизно на 7%. При цьому проявилася така тенденція: темпи приросту кредитних вкладень становили 23%, тоді як ви-соколіквідних активів — майже 35. Це свідчить про те, що темпи зростання капіталу неадекватні зростанню обсягів активних операцій.

Інтенсивна капіталізація банків певною мірою зумовлена отриманням прибутків за операціями з ОВДП, що на оподатковуються.

Потреба у подальшому зростанні капіталу посилюватиметься. Цьому сприятимуть:

- конкуренція між українськими банками (за подання ширшого спектра послуг, за платоспроможного позичальника тощо);

■ конкуренція між українськими банками і банками-нерезидентами;

- збільшення обсягів угод із іноземними (корпоративними) партнерами як найперспективнішими вкладеннями (а збільшення кількості угод за такими операціями потребує наявності у банку значного капіталу);
- залучення коштів зовнішніх інвесторів (на ринку капіталів вони вважають банки найризикованішими установами, оскільки банківська діяльність акумулює значну частину ризиків, пов'язаних зі станом економіки країни);
- зростання інфляції (збільшуючи обсяги активів і пасивів, вона разом з тим зменшує капітал банку);
- нестійкий характер економіки, що спонукає банки до значних ризиків, пов'язаних із прагненням мати стабільні прибутки.

У нинішньому році у банківській системі України впроваджено бухгалтерський облік за міжнародними стандартами, що, очікують, вплине на рівень капіталізації різних груп банків.

Характерно, що частка власних коштів банків "другої хвилі" становить 19,58% від загальної їх суми, частка у прибутку — 29,85%. За прибутковістю активів вони мають кращі показники, ніж системні і банки з іноземним капіталом (відповідно 3,7, 3,0 і 2,7 %). Це свідчить про високу ефективність роботи банків "другої хвилі" і їх перспективність у контексті партнерської співпраці із зарубіжними інвесторами.

ОСНОВНІ ВИДИ ПОСЛУГ УНІВЕРСАЛЬНИХ БАНКІВ

Якщо враховувати тенденцію розвитку банківської системи України її універсальності. Нині банки України пропонують досить широкий перелік активних і пасивних операцій для різноманітних груп клієнтів.

Системні (колишні державні) банки повільно спонувають нові послуги, хоч і мають достатній фінансовий потенціал. Їхні клієнти — це в основному державні установи, а також підприємства агропромислового комплексу. Значною є частка цих банків у обслуговуванні соціальної сфери, в тому числі — зосаждень громадян, що, до речі, відчутно впливає на кількість клієнтів — фізичних осіб новостворених комерційних банків.

Банки "другої хвилі" характеризуються прихороненим

Олександр Дубілет,
голова правління комерційного банку Приватбанк.

розвитком, постійним розширенням асортименту і якості послуг, незважаючи на те, що їм бракує власного капіталу. Комерційним банкам притаманна швидка адаптація до економічної ситуації, що постійно змінюється, наявність добре підготовленого персоналу, який керується у своїй діяльності принципами здорового прагматизму. Ці банки переважно націлені на обслуговування підприємств колективної і приватної (зокрема акціонерної) форм власності, в тому числі підприємств малого бізнесу.

Банки з іноземним капіталом не мають проблем із нестачею капіталу, але, погано знаючи місцеві умови, вони важко орієнтуються в економічній ситуації в Україні. Це не

У найближчій перспективі тенденція до зростання капіталів комерційних банків посилюється

дає змоги їм розширювати коло послуг до обсягів, притаманних європейському чи американському бізнесу. Ці банки зорієнтовані в основному на іноземні та спільні підприємства і фірми, що діють в Україні.

Характерною особливістю сучасних українських банків є те, що вони, як правило, надають клієнтам короткострокові ризиковані послуги. Для розвитку довгострокового кредитування вітчизняним банкам бракує вільних ресурсів і ефективних, самооплачуваних бізнес-програм. Через це довгострокове кредитування в Україні здійснюється переважно великими системними банками, які мають доступ до бюджетної статті "Фінансування капітальних вкладень" або до кредитних ліній Європейського банку реконструкції та розвитку під гарантію держави.

Найрозвинутішим сектором кредитного ринку України нині є короткострокове кредитування суб'єктів діяльності недержавної форми власності і фізичних осіб. Найпоширенішою у сфері кредитування імпортерів схем стала кредитна лінія. Дедалі частіше застосовується овердрафт за розрахунковим рахунком.

Посилення конкуренції на міжбанківському ринку (особливо з боку комерційних банків "другої хвилі") в обслуговуванні валютних операцій і міжнародних розрахунків клієнтів значною мірою вплинуло на активізацію, а потім — і стабілізацію цього сегмента фінансового ринку.

Характерна особливість сучасного розвитку банківської системи України — універсальність банків

Неухильно підвищується активність банків у сфері обслуговування фізичних осіб. Нині в Україні з'являються фінансово-кредитні установи, які у справі обслуговування населення можуть скласти здорову конкуренцію навіть Ощадбанку. Позитивну роль у цьому зіграли зміцнення національної валюти — гривні. Наметилася тенденція до збільшення обігів коштів на депозитних рахунках фізичних і юридичних осіб. Протягом 1997 року залишки на депозитних рахунках фізичних осіб, розміщених у комерційних банках, за попередніми даними, зросли більше ніж на чверть.

Серед основних напрямів сучасного розвитку банків України — диверсифікація вкладень своїх ресурсів і розширення сфери послуг, перетворення комісійних від клієнтських операцій на одне з основних джерел прибутку.

Ясно річ, подальше активно розвиватимуться і нові для українських банків послуги, наприклад, залучення коштів у вигляді синдикованих кредитів як зарубіжних, так і вітчизняних фінансових інститутів. Цим, на наш погляд, визначатиметься подальший розвиток українського ринку банківських послуг.

РОЗВИТОК РИНКУ НОВИХ ПОСЛУГ

Попит на нові банківські послуги, що виник у процесі розвитку ринкових відносин, поставив фінансово-кредитні інститути України перед необхідністю інтенсивного їх впровадження. Протягом кількох останніх років пропозити банківських послуг на ринку значно збільшилися.

Так, наш банк сьогодні пропонує клієнтам близько 170 видів різноманітних послуг у розрахунковій, кредитній та інших сферах обслуговування. Приблизно таку ж кількість послуг надають і інші великі комерційні банки України.

Підтвердженням цього може бути різке збільшення "карткових" послуг. Зростає і кількість клієнтів, що вже не уявляють собі майбутнього без, скажімо, подорожніх чеків, кредитних, персональних карток та інших подібних інструментів.

За оцінкою аналітиків, найближчим часом на ринку карток очікується сплеск конкуренції серед комерційних банків, хоча до цього тут спостерігалася "необмежений демократизм". Банки, що досягли успіху в картковому бізнесі, цим швидко оцінили, які величезні можливості відкриває цей інструмент завдяки такій своїй якості, як сезонність.

Масова поява карток на фінансових ринках напевно викличе появу нових на ринках суміжних технологій — у галузі програмного забезпечення і багатомовних карток систем.

ПЕРСПЕКТИВИ ОСВОЄННЯ НОВИХ РИНКІВ, ЗОКРЕМА ІНВЕСТИЦІЙНОГО

Подальший розвиток ринку банківських послуг в Україні визначатиметься розвитком економіки, зокрема промисловості. Він практично неможливий без довгострокових і дешевих інвестицій. Вирішення цієї проблеми на загальнодержавному рівні потребує суттєвих змін у діяльності

банківської системи України, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Інвестиційна місткість нашої економіки — близько 100 млрд. грн. На жаль, інвестиційний потенціал внутрішніх українських інвесторів не перевищує 30 млрд. грн. Так, річний прибуток підприємств народного господарства України нині становить приблизно 3—4 млрд. грн., сумарний капітал банківської системи — близько 3—4 млрд. грн., на руках у населення, за різними оцінками, перебуває близько 10 млрд. доларів США. Як зазначають деякі експерти, приблизно 1000 громадян України володіють загалом 25—30 млрд. доларів США, ще перебувають за межами країни.

Українські банки можуть одержувати ліцензії і виступати в ролі інвестиційних структур. Так, КБ Приватбанк цілеспрямовано і успішно діє на місцевому ринку в ролі покупця паїв перспективних об'єктів і націлений на ефективне партнерство із зарубіжними інвесторами. Вважаю, що аналогічні завади стоять перед собою й інші комерційні банки, що працюють із цінними паперами.

На основі власного досвіду можемо виділити такі перспективні напрями надання послуг інвесторам:

1. Приватизація.

Операційне акумулювання через мережу філій пакетів компенсаційних сертифікатів для зарубіжних інвесторів, що беруть участь в аукціонах конкурсів. Експертне сприя-

Пропозиція банківських послуг на фінансовому ринку України постійно зростає. Приватбанк нині пропонує клієнтам понад 170 різноманітних послуг

ння стратегічним інвестором на всіх стадіях проведення тендерів (попередні оцінки, допомога у розробці бізнес-планів, участь у консорціумах радників, контроль за цілювими використаннями інвестицій, виплата дивідендів тощо).

2. Брокерські операції.

За допомогою банків, які мають державні ліцензії торгівлі цінними паперами, іноземні інвестори можуть брати участь у будь-якому аукціоні або тендері, торгувати акціями на фондовій біржі або на позабіржовому ринку, а також акумулювати акції у населенні.

3. Послуги реєстратора і зберігача.

Чимало комерційних банків уповноважені виконувати функції реєстратора або депозитарію і вже активно займаються цією діяльністю. Приватбанк на сьогодні є реєстратором для 400 компаній, що приватизувалися, і 763 тисяч акціонерів, а також депозитарієм для 27 інвестиційних фондів і компаній. Наступним кроком кращих вітчизняних комерційних банків, на нашу думку, має бути освоєння субкредитних послуг і їх надання провідним західним депозитарним банкам на території України.

4. Дослідження і консалтинг.

В українських комерційних банках зосереджений достатньо кваліфікований персонал, здатний надавати кваліфіковану допомогу зарубіжним інвесторам у виборі і аналізі українських компаній, прозорість яких, на жаль, поки що далеко від міжнародних стандартів.

Слід очікувати, що комерційні банки України передусім займуться просуванням акцій кращих місцевих компаній на зарубіжний фондовий ринок, головним чином, за допомогою депозитарних розписок.

Для забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в Україні необхідні:

- вихід на зовнішній ринок цінних паперів;
- упорядкування податкового законодавства;
- прийняття закону про легалізацію капіталів;
- дерегуляція економіки;
- прискорення приватизації;
- активне співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями.

ОЦІНКА НАДІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

Однією з головних і обов'язкових передумов виходу українських банків на міжнародний ринок є проходження ними судити в авторитетних міжнародних аудиторських фірмах — "Куперс енд Лайбранд", "Аттур Андерсен", "Ернст Янг", "Делойт Тіш", "KPMG" і "Пройд Уотерхаус" та деяких інших. Саме за їхніми аудиторськими висновками іноземні партнери дають оцінку надійності українських банків.

КБ Приватбанк, наприклад, уклав угоду про співробітництво з аудиторською фірмою "Куперс енд Лайбранд", яка ще три роки підтверджує баланс і фінансову звітність банку для його міжнародних партнерів по бізнесу. Таке співробітництво сприяє розширенню сфери діяльності банку на міжнародному фінансовому ринку, встановленню нових контактів із потенційними кредиторами чи інвесторами.

Привабливість українських банків значною мірою залежить від їх рейтингової оцінки. Рейтинги — об'єктивна банків на міжнародних і внутрішніх ринках. На жаль, в Україні досі немає національного рейтингового агентства з міжнародним статусом. Вирішення цієї проблеми істотно підвищило б довіру наших вкладників до банківської системи.

А поки що наші банки змушені звертатися до провідних іноземних рейтингових агентств: "Moody's", "Thomson Bank Watch", "Standard & Poor's", "BCA" та інших. Висвітлення діяльності банків України цими агентствами, звичайно, підвищить привабливість українського фінансового ринку.

До реформи 1997 року Приватбанк першим серед українських фінансово-кредитних інститутів отримав міжнародний банківський рейтинг агентства "Thomson Bank Watch", а дещо пізніше — агентство "Fish IBCA". Основними міжнародними рейтинговими показниками банку стали: короткостроковий кредитний рейтинг у національній валюті (LC-2), внутрішньокраїновий рейтинг (LC-C), рейтинг довгострокових боргових зобов'язань (B). Це непоганий показник для банку, що працює на ринку лише п'ять років.

ОЦІНКА РИЗИКІВ БАНКІВСЬКИМИ ФАХІВЦЯМИ

Кредитний ризик

Ступінь кредитного ризику, особливо притаманного банківській системі України, значною мірою визначають такі чинники:

1. Недоступність достовірної інформації про кредитну історію клієнтів (адже в країні не існує централізованої бази таких даних, не ведеться взаємобізн відповідною інформацією між банками. Спроби створити бази даних при Асоціації українських банків і Національному банку України не мали успіху головною через небажання багатьох фінансово-кредитних інститутів "впускати сторонніх" у свої справи).

2. Незадовільний фінансовий стан більшості позичальників, якими є, в основному, державні підприємства та організації.

3. Заполітизованість економіки України. Найпривабливіші підприємства і напівпідприємства під контролем певних політичних сил, що захищають їхні корпоративні інтереси на найвищому рівні. Це часом призводить до того, що ймовірність виконання умов кредитного договору залежить не від змог законодавства чи норм комерційної етики, а від прихильності політичних лідерів.

4. Недосконалість правової бази щодо захисту інтересів кредиторів. Насамперед це стосується механізму застосування закону про банкрутство. Банки практично не мають змоги реалізувати своє заставне право на нерухомість, особливо якщо йдеться про житловий фонд. Усе це спричиняє досить високий рівень кредитного ризику банківських операцій. Тому Національний банк України висуває жорсткі вимоги щодо обмеження кредитного ризику, застосовуючи низку відповідних нормативів.

Валютний ризик

Ступінь валютного ризику визначають такі фактори:

1. Передбачуваність мінливості курсів валют. З огляду на наявність обумовленого валютного коридору вплив цього чинника значно знижується.
2. Обсяги відкритих валютних позицій банків.
3. Досвід фахівців, що займаються операціями з валютою.

Процентний ризик

Процентний ризик у банківській системі України значною мірою визначається такими чинниками:

1. Чутливість банківських балансів до зміни процентних ставок (хоча вплив цього чинника незначний, оскільки переважно більшість банківських операцій має короткостроковий характер).
2. Мінливість процентних ставок.
3. Кваліфікація фахівців із проблем процентного ризику.

Сучасній банківській системі України дуже бракує фахівців цього профілю. А деякі банки взагалі не приділяють управлінню процентним ризиком належної уваги. Проте в умовах подальшого зниження маржі практично в усіх банківських операціях проблема якісного управління процентним ризиком дедалі актуалізується.

Деривативний ринок в Україні перебуває у стадії становлення, тож банки для управління процентним і валютним ризиком все частіше застосовують похідні інструменти у вигляді операцій своп, форвард, опціон.

Ризик ліквідності

Перед ризиком ліквідності найразовіші малі банки, статутний фонд яких не досягає 1 млн. ЄКЮ. Потреба цих банків у ресурсах міжбанківського ринку кредитів (МБК) в 2,4 рази перевищує їх пропозицію, враховуючи, що довіра до цієї групи банків із боку авторитетніших операторів незначна, а сума кредитів утримі перевищує суму залучених депозитів, — становить цих банків хистке. Малі банки майже беззахисні перед ризиком миттєвої ліквідності, що може виникнути у зв'язку з дефіцитом ресурсів на міжбанківському ринку кредитів, а також у зв'язку з недовірчаним кредитуванням, наданим юридичним і фізичним особам. Порушення ліквідності в основному полягає у невідповідності термінів виконання зобов'язань і розміщення активів. Причини такої невідповідності пов'язані, по-перше, з відсутністю на ринку довгострокових ресурсів, по-друге,

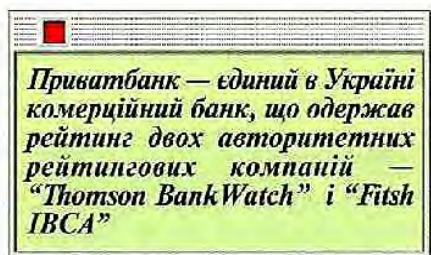
якщо з небажанням банків заробити додатковий прибуток за рахунок залучення короткострокових (тобто дешевших) ресурсів.

Зважаючи на політику управління ризиком ліквідності передбачено формування резерву ліквідних засобів, у тому числі й за рахунок прибуткових активів — наприклад, ОВДП, що не використовуються за угодами РЕПО і не є забезпеченням інших зобов'язань. Розмір цього резерву має бути співмірним із від'ємним дисбалансом банку на ринку МБК.

Ризик управління (ризик, що виникає внаслідок помилок і прорахунків в управлінні філіальною мережею)

Його спричиняють такі фактори:

- заплікання з упровадженням передових інформаційних технологій, що дають змогу проводити трансакції в усіх філіях у рамках однієї комп'ютерної мережі з консолідацією всіх даних у режимі ON-LINE у головному банку, а також відсутність єдиної уніфікованої і консолідованої управлінської звітності для всіх філій;

- брак фахівців вищого класу управлінського профілю, здатних налагодити управління розгалуженою мережею філій і вирішувати проблеми кінця ланки інформації, встановлювати і контролювати нормативи.

Слід зауважити, що ризики управління нині значно зменшені завдяки зусиллям підрозділу Національного банку України, які контролюють діяльність філій на місцях і зіставляють дані звітності філій та їх головних контор.

Підсумовуючи сказане, зазначимо: в умовах браку капіталу й низької якості активів наші банки часто свідомо йдуть на підвищення ризику, прагнучи заробити високий прибуток для свого подальшого розвитку.

Політичний ризик

Соціально-економічна ситуація, що склалася в Україні, а також фінансові структури враховують і так звані політичні ризики, тобто вплив суспільних і політичних процесів на банківський та інвестиційний бізнес. Хочемо ми цього чи ні, але часто саме ці процеси визначають нові напрями фінансової діяльності, її позитивні і негативні результати.

Політичний ризик в Україні визначається в основному такими чинниками: нестабільністю законодавчої бази; частотою зміною складу Кабінету Міністрів; невдільнюваним бюджетним процесом; нестабільністю системи оподаткування.

Ризик неплатоспроможності

Якщо говорити про стан банківської системи України в цілому, то найбільш болючою її проблемою впродовж останнього року стало списання безнадійної зборозованості, що погіршується сьогодні за прибутку банків. Погіршуючи безнадійну зборозованість, чимало банків опинилися на межі виживання, адже сума безнадійних боргів нині сягає 600—700 млн. грн.

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ В УКРАЇНІ

Сфера діяльності іноземних банків на українському ринку обмежена. Це зумовлено низкою причин, серед яких:

- підвищені вимоги щодо власного капіталу;
- недостатнє знання специфіки українського ринку фінансових послуг;
- відсутність мережі філій;
- жорстке лімітування операцій, підвищені вимоги до їхньої ризиковості;
- високі ціни на банківські продукти і послуги.

Через це іноземні банки працюють тільки з великими українськими фінансово-кредитними установами. Дещо звужена і сфера їхньої діяльності. Вона обмежується такими напрямками:

- робота на ринку цінних паперів;
- надання синдикованих або прямих інвестицій під гарантії держави або у межах лімітів на конкретного позичальника;
- консультативні послуги щодо виходу на міжнародний ринок;
- робота на міжбанківських ринках у межах встановлених лімітів;
- обслуговування в основному іноземних компаній.

Українські банки, на відміну від іноземних, надають нині ширший спектр банківських послуг на вітчизняному ринку, але, на жаль, вони мають малі активи і дорогі пасиви.

Зазначимо особливості свідчень про значні перекопани для взаємовідного партнерського співробітництва іноземних і українських банків.

Оже, українські банки нині перебувають у стані прискореного розвитку, що характеризується передусім нарощуванням капіталу і підвищенням надійності, розширенням номенклатури банківських продуктів і послуг, посиленням прозорості діяльності шляхом переходу на міжнародну систему обліку, аудиту й рейтингу, отриманням системним управлінням ризиками. Світовий досвід перекопав: це — правильний шлях, він дасть змогу українським банкам у недалекому майбутньому успішно інтегруватися в міжнародну банківську систему.

І найважливішими проблемами розвитку українських банків на сьогодні є:

- вдосконалення законодавчої бази про банки і банківський нагляд;
- довгострокове нарощування банками власного капіталу, зокрема за рахунок злиття дрібних банків;
- перехід на міжнародну систему звітності (IAS) і отримання підтвердження міжнародним аудитором річного звіту;
- вдосконалення інформаційної бази банків;
- підвищення рівня менеджменту банків і професійної підготовки персоналу;
- поліпшення управління мережею філій;
- створення механізму синдикованого кредитування великих національних проєктів;
- активізація участі банків як найбільш підготовлених фінансових інститутів у формуванні й розвитку фондового ринку України.

Вирішення цих проблем дозволить суттєво упорядкувати банківську сферу в Україні, зробити її прозорою і привабливою для клієнтів та іноземних партнерів, підвищити їхню довіру до українських банків та істотно розширити сферу взаємовідного співробітництва із ними.

ІНФОРМАЦІЯ ІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛ

Зміни і доповнення до "Офіційного списку
комерційних банків України"¹,
внесені за період із 11 січня по 10 лютого 1998 р.

Назва банку і вид товариства	Зареєстрований статутний фонд, грн.	Дата і № реєстрації	Адреса
м. Київ і Київська область			
Акціонерний комерційний банк "ЛЕГБАНК", ВАТ	3 176 461	08/10/1991 р., №17	м. Київ, вул. Жилианська, 27
Акціонерний комерційний банк "КОРАЛ-БАНК", ВАТ	2 201 180	08/10/1991 р., №19	м. Київ, вул. Стельмаха, 10-а
Акціонерний комерційний банк "КОНКОРДІЯ", ЗАТ	4 382 870	03/12/1993 р., №219	м. Київ, вул. Воровського, 6
Акціонерний комерційний банк "РОСТОК БАНК", ЗАТ	6 894 460	25/03/1994 р., №240	м. Київ, бул. І. Лепсе, 4
Волинська область			
Комерційний банк "ЗАХІДІНКОМБАНК", ТОВ	3 600 000	11/03/1993 р., №153	м. Луцьк, просп. Перемоги, 15
Донецька область			
Акціонерний комерційний банк "АЗОВ-БАНК", ВАТ	2 500 000	31/10/1991 р., №67	Донецька обл., м. Маріуполь, просп. Леніна, 35
Сільськогосподарський акціонерний банк "СІЛЬГОСПБАНК", ВАТ	2 660 938	19/05/1993 р., №170	м. Донецьк, вул. Артема, 125
Акціонерно-комерційний банк "ПРОМЕКОНОМБАНК", ВАТ	2 200 019	25/08/1993 р., №194	м. Донецьк, Ленінський просп., 4
Акціонерний банк "ЮЗІВСЬКИЙ", ЗАТ	9 000 000	09/11/1993 р., №210	м. Донецьк, вул. Куйбишева, 31
АР Крим і м. Севастополь			
Акціонерний банк "ТАВРІКА", ВАТ	2 047 174	24/10/1991 р., №53	м. Севастополь, вул. Рєпіна, 1
Львівська область			
Акціонерне товариство "ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК", ВАТ	6 600 000	10/02/1993 р., № 149	м. Львів, вул. Пекарська, 23
Полтавська область			
Акціонерний комерційний банк "АВТОКРАЗБАНК", ВАТ	6 005 737	07/07/1993 р., №179	Полтавська обл., м. Кременчук, вул. Київська, 8
Рівненська область			
Комерційний банк "КНЯЖИЙ", ТОВ	4 620 000	08/04/1994 р., №242	м. Рівне, вул. Кавказька, 9-а
Харківська область			
Акціонерний комерційний банк "БАЗИС", ВАТ	2 500 000	15/04/1992 р., №103	м. Харків, вул. Сумська, 88
Акціонерний комерційний банк "ЄВРОПЕЙСЬКИЙ", ВАТ	2 200 000	03/03/1993 р., № 152	м. Харків, Набережна Красношкільна, 24

¹ "Офіційний список комерційних банків України" опубліковано у "Віснику НБУ", №10, 1997 р. Дані, що змінилися, виділено червоним кольором.

Зміни і доповнення до "Переліку банків із зазначенням
пунктів заліцензованих операцій"¹, внесені за період
із 11 січня по 10 лютого 1998 р.

Назва банку	Адреса	Ліцензія	Операції
м. Київ			
АКБ "НЕЗАЛЕЖНІСТЬ"	м. Київ, просп. Червонозоряний, 123	Ліцензію відкликано на підставі постанови НБУ № 229 від 14.07 1997 р.	
АКБ "ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК" (колишній АКБ "ТК КРЕДИТ")	м. Київ, вул. Дмитрівська, 18/24	№189 від 15.01 1998 р.	3,6,7,8,9,11,13,27,32,33
Донецька область			
КБ "ПАРИТЕТ"	м. Донецьк, просп. Ходаківського, 5	Ліцензію відкликано на підставі постанови НБУ №3 від 04.01 1998 р.	
Рівненська область			
КБ "ЗОРЯ"	Рівненська обл., с. Зоря, вул. Сморгівська, 45	№ 29 від 15.01 1998 р.	1,3

¹ "Перелік банків із зазначенням пунктів заліцензованих операцій" опубліковано у "Віснику НБУ", №11, 1997 р.

"Перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України", опубліковано у "Віснику НБУ", №№ 11, 12, 1997 р.; №1, 1998 р.

Матеріали підготував Андрій Ільницький, економіст відділу досвід банків управління координації з питань банківського нагляду НБУ.

Свідок історії, будівничий майбутнього

25 лютого нинішнього року Держбанку у місті Харкові виповнилося 155 років. За цей час статус цього фінансового інституту неодноразово змінювався, у зв'язку з чим вносилися зміни і до його структури, функцій, повноважень.

А почалася історія Державного банку у Харкові 10 березня 1843 року (за старим стилем), коли "як експеримент" за клопотанням генерал-губернатора Долгорукова "для заохочування сільського господарства та промисловості в південно-східних губерніях" була заснована Харківська контора Державного комерційного банку. Вона відкрилася серед перших: на той момент у країні функціонувало всього кілька подібних установ — у Москві, Архангельську, Одесі, Рязі, Києві.

Головною метою Держбанку у ті роки було "дотримання кредиту Державного комерційного банку та полегшення комерційних оборотів і платежів". Він займався прийманням вкладів, придбанням безстрокових білетів Державної комісії погашення боргів, купівлею облігацій Польських позик, видавав кредити.

Основний капітал Державного банку становив 15 000 000 рублів, резервний — 3 000 000 рублів.

Вклади, доручені Держбанку, не підлягали ні описуванню, ні відчуженню за будь-якими стягненнями. Також і власні капітали банку (основний та резервний) не могли бути витраченими на загальні державні видатки.

Наприкінці XIX століття Харків

став одним із найрозвинутіших торгово-промислових центрів Росії. В умовах незмінного зростання у місті торгівлі (до того ж не лише ярмаркової, але й постійної), розвитку у ньому промисловості і ремісничого виробництва з'явилася потреба і в організації кредиту, який би міг поповнювати нестачу готівкового капіталу у підприємців.

Коло операцій кожної місцевої установи банку, у тому числі й Харківської контори Держбанку, окреслювалося Радою Держбанку відповідно до потреб та економічних особливостей регіону, на який поширювалася дія установи. Тому Харківській конторі Держбанку було дозволено, крім здійснення вексельної і трансфертної операцій, переважно надавати позики поміщикам під заставу сільських виробів і Харківській акціонерній компанії під заставу вовли.

Після відомих подій 1917 року банківську справу було оголошено державною монополією. У 1921 році в Україні почала діяти Загальноукраїнська контора Держбанку, в газеті "Господарство України" читаємо повідомлення, що з 1 січня 1921 року "Харківську контору було вирішено іменувати "Загальноукраїнська контора Державного банку". Контора повинна була сприяти розвитку промисловості, встановленню "правильного грошового обігу", а також проводити касові операції "щодо виконання розписки державних прибутків та видатків".

З приводу зосередження державних ресурсів в установах Держбанку 31 січня 1922 року Рада Народних Комісарів УРСР прийняла постанову, згідно з якою усім установам і підприємствам пропонувалося "тримати свої поточні рахунки винятково в установах Держбанку". З того ж року Держбанку було надано монополію на право випуску банкнот. Таким чином, Державний банк перетворився в емісійний банк та орган державного регулювання грошового обігу.

Внаслідок реорганізації кредитної системи в 1930-х роках товарне кредитування було заборонено і замінено виключно банківським кредитуванням. На Держбанк СРСР поклали безпосереднє керівництво всією кредитною системою країни.

В історії Державного банку, як і в житті нашої країни, важким та героїчним етапом був період Великої Вітчизняної війни. Незважаючи на надзвичайно складні умови воєнного часу, цей фінансовий інститут мобілізував грошові ресурси, забезпечував потреби господарства і населення в готівві, безперерйне кредитування народного господарства, проводив безготівкові розрахунки, надавав велику фінансову та кредитну допомогу евакуйованим підприємствам. Банківські установи провели велику роботу щодо відновлення господарства у районах, визволених від окупантів.

За 155 років свого існування Державний банк у Харкові функціонував у системі кредитних установ Російської імперії, Української держави, Української СРР, СРСР. Він неодноразово реорганізовувався, змінювалася його підпорядкованість та структура. Нині це — Харківське обласне управління Національного банку України. Незважаючи на всі ускладнення та негаразди, він завжди підпорядковував і підпорядковує свою роботу єдиній меті — налагодженню стійкого грошового обігу, оскільки це є однією з головних передумов успішного розвитку народного господарства, поліпшення добробуту народу.

Останнім часом в Україні намітилися зміни на краще. Зростає довіра громадян до банківських установ. Банки незалежної України працюють, щоб держава жила повнокровним життям.

Прес-служба Харківського обласного управління Національного банку України.

Олексій Єременко,
завідувач відділу проблем валютного регулювання та валютного контролю НДФІ при Міністерстві фінансів України.

За час існування Міжнародного валютного фонду до його Статуту (офіційна назва «Статті угоди Міжнародного валютного фонду») були внесені три поправки, кожна з яких призвела до істотних змін багатьох статей. Перша поправка (1969) санкціонувала емісію спеціальних прав запозичення; друга (1978) зафіксувала перехід від Бреттон-Вудської валютної системи до Ямайської; третя поправка (1992) стосується санкцій щодо держав-членів, які мають прострочені зобов'язання перед Фондом.

На основі першої поправки до Статуту у Фонді було створено новий підрозділ — Департамент спеціальних прав запозичення і розпочато випуск спеціальних прав запозичення (СПЗ). Останні за своїм характером є своєрідними міжнародними платіжними засобами, що випускаються на основі загальної угоди держав — членів МВФ і використовуються для безготівкових розрахунків між країнами шляхом записів на спеціальних рахунках у Фонді. Розподіл СПЗ між країнами-учасницями здійснюється відповідно до їхніх квот.

Емісія СПЗ відносно невелика. Протягом 1970—1972 рр. було випущено 9.3 млрд. СПЗ, а в 1979—1981 рр. — ще 12.1 млрд., тобто всього 21.4 млрд. одиниць. Із цих на рахунки держав-членів було переведено 20.6 млрд., а на рахунок МВФ — решту, тобто 0.8 млрд.

Друга поправка до Статуту ввела стандарт СПЗ замість золото-девизного, а практично — замість золото-доларового стандарту. Згідно зі статтею XXII Статуту держави-учасниці «зобов'язуються співробітничати з Фондом та з іншими учасниками з метою сприяння ефективному функціонуванню Департаменту спеціальних прав запозичення і

належному використанню спеціальних прав запозичення відповідно до даної Угоди та завдає перетворення спеціальних прав запозичення на головний резервний актив міжнародної валютної системи».¹

Використання державами — членами МВФ механізму СПЗ відіграло певну позитивну роль в умовах загострення проблеми міжнародних платежів, оскільки це означало деяке розширення міжнародної ліквідності. В рамках МВФ СПЗ зайняли місце долара як більш надійна рахункова одиниця. Після ухвалення другої поправки до Статуту Фонду були дещо розширені можливості держав щодо кола операцій із СПЗ.

Водночас функціонування механізму СПЗ виявило його слабкі місця. Стало очевидним, що мета перетворення СПЗ на головний резервний актив міжнародної валютної системи далека від реалізації.

За своєю кількістю емітовані СПЗ не відповідають потребам міжнародних розрахунків. Їх частка у світових валютних резервах становить лише кілька відсотків. Із другого боку, існує проблема визначення «вартості» СПЗ у зв'язку з тим, що вони не мають власної вартості і реального забезпечення. Спочатку одиниця СПЗ прирівнювалася до золотого вмісту американського долара (0.888 г); потім з 1 липня 1974 р. відносна вартість СПЗ визначалася на основі «кошика» з 16 валют; із січня 1981 р. «кошик» було зведено до 5 валют — долар США, марка ФРН, японська ена, французький франк та англійський фунт стерлінгів. Це валюти країн, на які припадає найбільша частка світового експорту товарів та послуг і які мають

найбільшу частку в офіційних резервах держав-членів. А оскільки вказані показники змінюються, це позначається на співвідношенні валют у «кошику». Він переглядається кожні п'ять років. У нинішньому «кошику» (з 1 січня 1996 р.) питома вага становить: долар США — 39%; німецька марка — 21%; японська ена — 18%; французький франк — 11 і англійський фунт стерлінгів — 11%.²

Зрозуміло, що відносна вартість СПЗ залежить від динаміки обмінних курсів п'яти провідних валют та їх співвідношення у «кошику». За таких умов СПЗ не змогли стати еталоном вартості та повністю замінити валютні резерви.

Однак попри все СПЗ стали реальністю, вони є складовою частиною міжнародних резервів. Їх наявність на рахунках держав розширює можливості міждержавних платіжних операцій.

Протягом 80-х — 90-х років у рамках МВФ постійно точилися дискусії з приводу можливості нової емісії СПЗ. Країни, що розвиваються, наполягають на збільшенні випуску СПЗ та справедлившому їх розподілі з метою отримання додаткової допомоги від Фонду. Провідні західні держави, і перш за все США та Німеччина, зайняли негативну або стриману позицію щодо цих пропозицій. Водночас Франція, а потім і Японія та деякі інші західні держави висловилися за нову емісію СПЗ. Ідея нової емісії СПЗ зустріла підтримку адміністративного апарату Фонду. Його директор-розпорядник М. Камдессю говорив під час дискусій з цієї проблеми: «... чи можуть СПЗ як світовий валютний інструмент, введений 25 років тому, надати можливість МВФ допов-

¹ Див. Статті угоди Міжнародного валютного фонду // Україна в Міжнародному валютному фонді. — Київ. — 1997. — С.87.

² International Monetary Fund. Annual Report 1996. — P. 143.

нювати в разі потреби міжнародні резерви, допомагати нам протистояти всьляким світовим валютним проблемам? Ви не будете здивовані, що моя відповідь є позитивною: "Так"³. Торкаючись питання про мету перетворення СПЗ у головний міжнародний резерв, М.Камдессю так інтерпретував цю проблему: "Важливий аспект випуску СПЗ полягатиме в тому, що він показав би, що на членському складі Фонду залишається зобов'язання щодо перетворення СПЗ у головний міжнародний резервний актив. Але що це означатиме в кінці двадцятого століття? Слова "головний резервний актив" стосуються *валютної якості* активів — іншими словами, вони мають на увазі кращий актив і не обов'язково — найбільш важливий за обсягом"⁴.

У результаті багаторічного обговорення цього питання в рамках МВФ було досягнуто угоди про новий випуск СПЗ.

У вересні 1997 р. Рада керуючих МВФ ухвалила резолюцію № 52-4 "Спеціальне одноразове надання СПЗ — запропонована четверта поправка до Статуту". Поправка вноситься до статті XV, розділу I Статуту, в якій сказано: "Для задоволення потреби, в разі її виникнення, в поповненні існуючих резервних активів Фонд уповноважений здійснювати розподіл спеціальних прав запозичення між державами-членами, які є учасниками Департаменту спеціальних прав запозичення".

Тепер, відповідно до запропонованої четвертої поправки, цей розділ статті XV буде складатися з двох пунктів. Перший пункт (а) за змістом практично збігається з чинним розділом I, але після слів "здійснювати розподіл спеціальних прав запозичення" додаються слова "відповідно до положень статті XVIII". У цій статті Статуту зафіксовано принципи, що регулюють розподіл СПЗ.

У другому пункті (в) розділу I статті XV (у новій редакції) пояснюється, що розподіл СПЗ між державами-членами відбуватиметься за порядком, викладеним у додатку "Спеціальне одноразове надання СПЗ".

Вказаний додаток передбачає, що кожна держава-член, яка за станом на 19 вересня 1997 р. є учасницею Департаменту спеціальних прав запозичення, отримас на 30-й день після дати набуття чинності четвертої поправки до Статуту спеціальні права запозичення у сумі, що дорівнює 29.315788813% від квоти на вказану дату. Згідно з положен-

ням додатка, Фонд не надаватиме СПЗ тим державам-учасникам, які повідомлять у письмовій формі до дати надання СПЗ про своє бажання не отримувати їх. Якщо на час виділення СПЗ держава-учасниця має задоволені зобов'язання перед Фондом, то виділені їй СПЗ будуть зберігатися на рахунок в Департаменті спеціальних прав запозичення і надаватимуться таким державам після виконання ними задованих зобов'язань.

Запропоноване рішення щодо емісії СПЗ означає, що Україна, яка нині має квоту у Фонді 997.3 млн. СПЗ, отримає спеціальні права запозичення у сумі 292.3 млн., які збільшать її міжнародні резерви. Україна, звичайно, зацікавлена в розширенні її ліквідних резервів і має ратифікувати четверту поправку до Статуту МВФ.

У статті XXVIII Статуту викладено порядок прийняття поправок до Статуту. Тут сказано: "Якщо запропонована поправка ухвалюється Радою керуючих, Фонд циркулярним листом або телеграмою надсилає всім державам-членам запит щодо згоди із запропонованою поправкою. Коли три п'ятих держав-членів, на яких припадає 85% від загальної кількості голосів, погоджуються із запропонованою поправкою, Фонд засвідчує цей факт офіційним повідомленням, адресованим усім державам-членам".

Поправка набирає чинності для всіх держав-членів через три місяці після дати офіційного повідомлення. На практиці проходить досить значний час від дати затвердження поправки Радою керуючих до її ратифікації державами-членами. При затвердженні першої поправки цей період становив близько 14 місяців; для затвердження другої поправки державами-членами знадобилося 23 місяці, а третьою — більше 29 місяців.

Для ухвалення четвертої поправки потрібна згода, як зазначено вище, трьох п'ятих від нинішнього членського складу Фонду (181 держава), тобто 109 держав. Але 109 держав і навіть 180 держав не зможуть забезпечити 85% голосів, якщо серед них не буде Сполучених Штатів Америки, адже ця країна має нині 17.78% від загальної кількості голосів держав — членів Фонду.⁵ Тому багато залежатиме від позиції Конгресу США, який має висловитися щодо ратифікації поправки. Наступні події засвідчать, як проходитиме ухвалення цієї нової поправки до Статуту МВФ.

⁵ International Monetary Fund. Annual Report 1997. — P. 215.

У 1996 році в Сумах відкрився новий вуз — Українська академія банківської справи. Створений за пропозицією Національного банку України та Сумської обласної державної адміністрації, підтриманою міністерствами освіти, фінансів та економіки, цей навчальний заклад став втіленням цілеспрямованої ініціативи й наполегливих зусиль багатьох людей, які зробили все для того, щоб у короткий час прекрасна ідея стала дійсністю. Відкриття Академії банківської справи стало подією не лише для Сумщини — для всієї України. На офіційній презентації УАБС, участь у якій взяли представники Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів, народні депутати України, керівники Національного банку, Міністерства освіти та інших установ, про академію йшлося як про навчальний заклад завтрашнього дня, вуз нового зразка, покликаний готувати фахівців, здатних бачити майбутнє, забезпечити Україні гідне місце у світовій фінансовій системі. Зокрема, голова НБУ Віктор Ющенко висловив сподівання, що вуз стане закладом світового рівня. "Зробити академію сильною — справа честі багатьох із нас, — наголосив він. — Ми будемо всьлякко сприяти діяльності академії, у стінах якої готуватимуться висококваліфіковані кадри для банківської системи України".

Відтоді, коли постановою Кабінету Міністрів № 199 від 12.02.1996 р. утворено Українську академію банківської справи, минуло два роки. Це був період великої і напруженої та водночас плідної праці.

³ IMF Survey. — 1994. — December 12. — P. 388.

⁴ Там же.

ДІЛИТЬСЯ РЕКТОР

Академія в Сумах — навчальний заклад нового зразка

Анатолій Спіфанов,
ректор Української академії бан-
ківської справи. Доктор еконо-
мічних наук, професор.

Чудові корпуси академії є нині окрасою центру міста. Навчання ведеться у відреставрованих приміщеннях колишньої жіночої гімназії та в будинку відомого в минулому мецената Харитоненка — архітектурно-історичних пам'яток Сум. На часі — введення в дію ще одного навчального корпусу — будинку колишнього окружного суду, де нині тривають реконструкційно-реставраційні роботи.

Вуз має добру навчальну базу. Лекційні заняття відбуваються у просторах, зі смаком оформлених аудиторіях. Діє вісім комп'ютерних класів, обладнаних сучасною обчислювальною технікою, де проводяться ділові ігри, імітуються виробничі ситуації з різних навчальних дисциплін. Необхідною комп'ютерною та копіювальною технікою забезпечені кафедри і бібліотека, аудіо- та відеоапаратура — кафедра іноземних мов. Сполучення з комп'ютерною мережею INTERNET збагатило вуз додатковим джерелом корисної інформації.

До послуг вихованців академії — добре укомплектована науково-методична бібліотека, яка, постійно поповнюючись, на разі налічує понад 75 тисяч книг, сучасний гуртожиток — Будинок студента з читальнями, залом для відпочинку тощо, їдальня, спортивно-оздоровчий комплекс зі спортивним залом, стадіоном, басейном.

Діяльність Української академії складається з таких основних напрямів:

- підготовка згідно з державним замовленням і договірними зобов'язаннями висококваліфікованих спеціалістів для підприємств, установ і закладів фінансово-кредитної сфери, банків, інвестиційних фондів, кредитних спілок, державних та комерційних фінансових органів;

- науково-дослідницька робота;
- підготовка наукових та викладацьких кадрів вищої кваліфікації (кандидатів, докторів наук);

- атестація наукових і викладацьких кадрів;

- підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців, які працюють у фінансовому секторі;

- культурно-освітня робота, видавництва, фінансово-економічна, господарська, науково-виробнича, комерційна діяльність.

Академія має висококваліфікований професорсько-викладацький склад, що дає змогу на належному рівні здійснювати навчальний процес. 80 відсотків викладачів вузу — з ученим ступенем; серед них — майже 20% докторів наук і професорів. Уже ця статистика свідчить про виняткову вимогливість у підборі кадрів.

До слова, Президент Л.Кучма, відвідавши під час свого приїзду до Сум УАБС, відзначив рівень організації навчання в академії, охарактеризувавши його як якісно вищий порівняно з іншими вузами, а саму академію — як один із найпрестижніших і найпотрібніших освітніх закладів нашої держави.

Українська академія банківської справи готує фахівців із п'яти спеціальностей:

- банківська справа;
- фінанси;
- облік та аудит;
- менеджмент зовнішньоекономічної діяльності;
- правознавство.

Щоб забезпечити різномірневу фінансову освіту, на базі академії у 1997 році створено навчально-методичний комплекс. До його складу ввійшов Сумський комерційний технікум (він тепер має назву Комерційний технікум Української

академії банківської справи), який готує молодших спеціалістів I рівня акредитації за спеціальностями: банківська справа, бухгалтерський облік та аудит, товарознавство і комерційна діяльність, правознавство. Ступенева система освіти сприяє ефективній підготовці сучасних фахівців банківської справи, бакалаврів, спеціалістів, а в майбутньому — й магістрів, гарантує безперервність і якість навчання. Про це переконливо свідчать результати роботи навчально-методичних комплексів, створених на базі харківських Державного економічного університету та банківського коледжу; низки львівських навчальних закладів — держуніверситету "Львівська політехніка", економічного ліцею, першої гімназії і банківського коледжу, а також Черкаського банківського коледжу та Черкаського обласного управління НБУ. Зауважимо, втім, що перелічені комплекси мають регіональне спрямування. Створення Української академії банківської справи — єдиного спеціалізованого вищого освітнього закладу такого профілю — дає змогу об'єднати зусилля банківських коледжів України (кожен із яких — унікальна, історично сформована наукова школа) в досягненні однієї спільної мети — професійної підготовки міцного кадрового потенціалу банківської системи.

Один із важливих напрямів діяльності академії — підвищення кваліфікації спеціалістів фінансового і фондового ринків, у першу чергу — для північно-східного регіону України. Рішенням ученої ради в УАБС створено факультет підвищення кваліфікації, який уже нині забезпечує повноцінну теоретичну і практичну кваліфікаційну перепідготовку фахівців середньої спеціальної та вищої освіти. Розроблено спеціальні про-

грами з урахуванням новітніх досягнень економічної науки і потреб практики. Навчально-методичне забезпечення дає змогу готувати спеціалістів, рівень компетентності яких цілком відповідає сучасним кваліфікаційним вимогам їхньої професійної діяльності.

Зазначимо, що наші студенти та слухачі мають змогу безпосередньо спілкуватися з багатьма визнаними у світі спеціалістами з питань державних фінансів, банківської діяльності, оподаткування тощо — академія активно залучає до навчального процесу фахівців із вітчизняних та іноземних навчальних закладів і установ. Так, у рамках співробітництва з УАБС у вузі читають курси лекцій спеціалісти Національного банку України, Фінансової академії при уряді Російської Федерації, Інституту всесвітньої історії Російської Академії наук, BUCHHOLTZ Bildungszentrum GmbH (Центру з навчання банківській справі (Німеччина)).

Значну увагу також приділяємо підвищенню кваліфікації власних викладачів. Академія має аспірантуру і докторантуру, відкрито спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Структурні підрозділи, наукові колективи, а також окремі вчені проводять плідну науково-дослідницьку роботу.

У концепції діяльності Української академії банківської справи важливу ланку становить міжнародне співробітництво. Світові інтеграційні процеси, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України висувають завдання підготовки спеціалістів, здатних цивілізовано діяти у світовому економічному просторі.

Основні види зовнішньоекономічної діяльності академії такі:

- міжнародні відносини на академічному рівні (а саме: організація спільної підготовки і стажування студентів, післядипломна підготовка і підвищення кваліфікації фахівців, підготовка науковців, виконання наукових робіт за грантами, започаткованими фондами іноземних держав, проведення спільних наукових розробок);

- бізнесові стосунки, ділове співробітництво.

Завдяки співробітництву із посольствами ФРН, Швейцарії, Італії, Словаччини, а також із такими впливовими міжнародними організаціями, як Британська рада, Фонд науку, представництва Європейського Союзу, Європейського

банку реконструкції та розвитку, Дойче-банку в Києві, Асоціація українських банків тощо академія постійно отримує інформацію про наукові програми з банківської діяльності та про установи й фонди, які надають підтримку в підготовці спеціалістів у галузі економіки, поповнює бібліотечний фонд іноземними науковими виданнями, присвяченими різним галузям знань, зокрема питанням фінансів, бізнесу, менеджменту тощо.

Академічні та ділові стосунки із зарубіжними партнерами дають змогу викладачам і студентам УАБС ознайомитися з науковими і освітніми здобутками інших країн, глибше зрозуміти

економічні процеси й механізм функціонування банківської системи у цих державах, набутти практичного досвіду.

Фінансовий розвиток держави значною мірою залежить від розбудови банківської системи, покликаної всебічно сприяти розвитку економіки. Міра стабільності країни — її гроші, національна валюта. Коли вона міцна — міцна й держава. Як мовиться, держави руйнують не армії, а фінанси, точніше кажучи, невміле управління ними. Тож для молодшої України вельми актуальна справа — уміти вправно керувати грошима.

Наше покликання вбачаємо у підготовці саме таких кадрів.

РУБРИКУ ВЕДЕ ЮРИДИЧНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ НБУ

Ніна Кривошеєва,
начальник відділу систематизації законодавства і реєстрації нормативних актів юридичного департаменту НБУ.

ЗАПИТАННЯ —

ВІДПОВІДЬ

Які вимоги висуваються перед іноземними громадянами, котрих рекомендовано на керівні посади у комерційних банках?

Національний банк України розглядає питання щодо призначення іноземних громадян на керівні посади в комерційних банках за умови подання документів відповідно до підпункту "ж" пункту 2.1 Положення про порядок створення і реєстрації комерційних банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 77 від 27.03.1996 р. зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Правління НБУ № 416 від 05.12.1997 р. (zareєстровано Міністерством юстиції України, № 606/2410 від 19.12.1997 р.). Табто у кожному конкретному випадку рішення про кандидатуру іноземного громадянина, рекомендовану засновниками на будь-яку з керівних посад, приймається Національним банком із урахуванням поданих документів (їх копій, засвідчених у встановленому порядку), якими підтверджується наявність економічної освіти (не нижче ступеня магістра), стажу роботи на керівних посадах у банківській системі за відповідним фахом (не менше трьох років) та інформації центрального банку чи іншого органу відповідної держави, який здійснює контроль за діяльністю комерційних банків або комерційного банку, де працював кандидат, про відсутність у його роботи правопорушень. Керівниками (головами правління, головним бухгалтером) не можуть бути особи, зазначені у статті 23 Закону України "Про господарські товариства".

Крім того, не можуть бути призначені на керівні посади комерційних банків:

- особи, які не виконали зобов'язань щодо сплати боргу тому чи іншому банку або тій чи іншій фізичній або юридичній особі;
- особи, незаконні дії яких у минулому спричинили банкрутство банку або іншої юридичної особи.

Чи мають право іноземні інвестори здійснювати операції з компенсаційними сертифікатами?

Згідно із чинним законодавством України іноземні інвестори мають право на придбання компенсаційних

сертифікатів і здійснення операцій із ними. Це питання регулюється, зокрема, такими законодавчими актами, як закони України "Про приватизацію майна державних підприємств" № 2163-XII від 04.03.1992 р. (уредовані від 19.02.1997 р., № 89/97-ВР); "Про державну програму приватизації" № 294/97-ВР від 03.06.1997 р.; постанови Кабінету Міністрів України "Про порядок обігу сертифікатів, отриманих громадянами України як компенсацію втрат від знецінення грошових засвідчень у встановок Ощадного банку та колишнього Укргосстраху" № 161 від 07.02.1996 р., "Про порядок продажу акцій відкритих акціонерних товариств за компенсаційні сертифікати через центри сертифікатних аукціонів"; Положення про порядок проведення спеціалізованих сертифікатних аукціонів за компенсаційні сертифікати, затверджене наказом Фонду державного майна України № 395 від 05.04.1996 р.

Так, пунктом 3.3. розділу 3 частини 3 Закону України № 294/97-ВР від 03.06.1997 р. "Про державну програму приватизації" передбачено право іноземних інвесторів здійснювати розрахунки за придбані об'єкти приватизації компенсаційними сертифікатами, якщо продаж за компенсаційні сертифікати передбачено планами приватизації (розміщення акцій) відповідних відкритих акціонерних товариств.

Слід зазначити, що порядок обігу, умови зберігання та погашення компенсаційних сертифікатів у встановках банківської системи регулюється положенням, затвердженим постановою Правління Національного банку України № 137 від 05.06.1996 р. зі змінами і доповненнями, затвердженими постановою Правління Національного банку України № 290 від 01.09.1997 р.

За яким порядком встановлюються ліміти залишку готівки в касах підприємств?

Усі підприємства, а також індивідуальні підприємці, які мають розрахунковий рахунок у банку, зобов'язані зберігати свої кошти в установах банку. Зазначені суб'єкти господарювання, які мають рахунки в установах банків і здійснюють касові операції з готівкою, ма-

ють зберігати у своїй касі готівку в межах лімітів залишку готівки на кінець робочого дня. Ці ліміти встановлюються для кожного підприємства (незалежно від того, перебуває чи не перебуває воно на самостійному балансі), як правило, комерційними банками за місцем відкриття рахунку з урахуванням режиму і специфіки роботи підприємства, його віддаленості від установи банку, розміру касових оборотів, встановлених строків і порядку здавання касової виручки (надходжень) та графіка заїзду інкасаторів. Загальний порядок встановлення лімітів залишку готівки в касі регулюється пунктом 47 Інструкції Національного банку України № 4 про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України № 149 від 20.06.1995 р. у редакції, затвердженій постановою Правління Національного банку України № 335 від 13.10.1997 р. (zareєстровано Міністерством юстиції України, № 529/2833 4.11.1997 р.). Слід зазначити, що ліміт залишку готівки в касі встановлюється для підприємств установою банку щорічно, протягом першого кварталу. У разі звернення протягом року клієнта (або з ініціативи самого банку) щодо перегляду ліміту каси та подання ним відповідного документа — заявки-розрахунку банк розглядає питання і за умови його обґрунтованості, переглядає встановлений раніше ліміт каси.

Чи має право банк без підписаного клієнтом платіжного документа перераховувати кошти з його рахунку?

Порядок проведення банками безготівкових розрахунків визначає Інструкція № 7 Національного банку України, затверджена постановою Правління НБУ № 204 від 02.08.1996 р. зі змінами і доповненнями. Відповідно до пункту 3 цієї інструкції безготівкові розрахунки здійснюються через банк шляхом перерахування коштів із рахунку платіжника на рахунок одержувача коштів. При цьому кошти з рахунку клієнта списуються за розпорядженням його власника, крім випадків, у яких чинним законодавством передбачено безспірне списання та безакцептне списання коштів. У деяких випадках, передбачених законодавством та нормативними актами Національного банку України, для перерахуван-

ня коштів застосовуються платіжні вимоги та інкасові доручення (розпорядження). Це стосується будь-якого рахунку клієнта.

Якщо ж банк не має на виконання зазначених документів, то переокупити кошти без підписаного клієнтом платіжного документа він не вправі.

У яких випадках приймаються до платежу або обмінюються пошкоджені банкноти та монети Національного банку України?

Нині чинними є загальні правила визначення ознак платіжності грошових білетів та розмірної монети Національного банку України, встановлені додатком № 1 до Порядку ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 21 від 02.02.1995 р. у редакції постанови Правління НБУ № 334 від 13.10.1997 р. (зарєєстровано Міністерством юстиції України, № 530/2334 04.11.1997 р.). Згідно з цим нормативним актом організації усіх форм власності повинні приймати до оплати та обміну грошові білети Національного банку України (банкноти), щодо справжності яких не виникає жодних сумнівів, навіть якщо вони мають певні пошкодження, а саме:

- на банкноті (у будь-якому місці) є плями, написи, надрипи, а також ознаки природного зношення, забруднення, але залишилося не менше ніж 3/4 її початкового розміру, і можуть бути прочитані номінал, літери серії та номер;

- банкнота порвана, надірвана та склеєна, але не виникає сумнівів, що це окремі частини одного й того ж грошового знака, збереглися серія та номер, місце склеєння не дозволяє визначити справжність банкноти та її номінал.

Додамо, що банкноти з такими дефектами вважаються зношеними. Вони повинні прийматися банками від організації будь-яких форм власності і фізичних осіб та випливатися з обігу.

Установи, організації, товариства не повинні приймати такі грошові знаки (навіть якщо їх справжність і номінал не викликають сумнівів):

- а) банкноти із загальним водним знаком, від яких залишилося більше половини, але менше 3/4 їхнього початкового розміру. Як і:

- пошкоджені вогнем або водою, не мають захисної стрічки (хоча номінал, серія та номер її збереглися);

- забруднені й попсовано написами;
- склеєні з частин;
- змінили свій первісний колір під дією вологі, хімікатів тощо;

- б) банкноти з фіксованим водяним знаком, які хоча й зберегли цей знак, мають перлічені й пиша пошкодження. (Розміри пошкодженої банкноти у цьому разі не мають значення).

Банки обмінюють пошкоджені або зношені банкноти на платіжні за таких умов:

- якщо не виникає сумнівів щодо їх справжності;
- якщо зберігся номінал;
- якщо відсутня частина банкноти може бути прийнята для обміну.

Слід зазначити, що банкноти з ознаками намісних пошкоджень (із отворами, порізами, написами, змінами малюнком), встановити справжність, номінал,

номер та серія яких неможливо, не приймаються до платежів і не обмінюються банками.

Стосовно обміну монет, то їх приймають до платежів і обмінюють у тому разі, якщо немає сумнівів щодо їх справжності і якщо на них збереглися зображення малого Герба України — тризуба та цифра, що вказує їх вартість (номінал).

Монети, на яких неможливо розгледіти зображення малого Герба України та позначення номіналу, з отворами, надломачі тощо є неплатіжними, до оплати не приймаються і не обмінюються.

Обмін зношених та пошкоджених банкнот і монет на платіжні банки проводять безплатно.

За яким порядком резиденти — суб'єкти підприємницької діяльності отримують індивідуальний дозвіл на продовження законодавчо встановлених термінів розрахунків за експортно-імпортними операціями?

Згідно із чинним законодавством розрахунки резидентів за експортними операціями або поставками продукції за імпортом мають здійснюватися у строки, які не перевищують 90 календарних днів із часу митного оформлення експортної операції чи авансового платежу або виставлення векселя на користь імпортера при імпортних операціях. Продовження цього терміну можливе за умови отримання резидентом індивідуального ліцензії (дозволу) Національного банку України.

Відповідно до Інструкції про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті за експортно-імпортними операціями на умовах відстрочки платежів чи поставок, затвердженої наказом Національного банку України № 85 від 14.06.1994 р., зі змінами і доповненнями, внесеними наказом № 20 від 22.02.1995 р., постановою Правління № 364 від 31.10.1997 р. (зарєєстровано Міністерством юстиції України, № 536/2360 21.11.1997 р.), для одержання індивідуального дозволу на продовження законодавчо встановлених термінів розрахунків за експортно-імпортними операціями резидент має подати комісії при регіональному управлінні НБУ матеріали з обґрунтуванням необхідності перевищення термінів. Індивідуальний дозвіл може бути наданий тільки з дня представлення резидентом повного пакета документів, передбачених пунктом 9 цієї інструкції. Комісія повинна розглянути подані документи у двохтижневий строк із часу їх надходження. Індивідуальний дозвіл на продовження законодавчо встановлених термінів розрахунків за експортно-імпортними операціями надає регіональне управління НБУ на підставі протоколу засідання комісії, підписаного всіма її членами, на строк не більше 90 календарних днів. У окремих випадках, як виняток, за наявності достатніх підстав регіональні управління Національного банку України можуть за повторним рішенням комісії пролонгувати строки надання індивідуальних дозволів. Але загальний термін продовження строків розрахунків не може перевищувати 270 днів. Слід зауважити, що пролонгування індивідуальних дозволів на продовження законодавчо встановлених термінів розрахунків за експортно-імпортними операціями, які були надані регіональними управліннями НБУ на строк, що перевищує один рік, здійснюється лише у виняткових випадках Національним банком України. При цьому комі-

сії документи із висновками комісії надаються регіональними управліннями Національного банку України.

За яких умов комерційний банк може отримати ліцензію на здійснення операцій із касового обслуговування клієнтів?

Операції комерційних банків із касового обслуговування клієнтів підлягають ліцензуванню згідно з Положенням про порядок ліцензування банків в Україні, затвердженим постановою Правління Національного банку України № 77 від 27.03.1996 р. (реєстраційний № 363 від 13.05.1996 р.). Загальні умови та порядок надання ліцензій новоствореному банку передбачено у розділі 3 вказаного положення. Крім того, для одержання ліцензії на здійснення касового обслуговування банк повинен виконати і додаткові вимоги. Ці вимоги зазначені у пункті 7.3 Положення про порядок ліцензування банків в Україні. Зокрема, приміщення банку, де розташовано касовий вузол, має відповідати технічним вимогам, викладеним у Відомостях будівельних нормок "Проектування банків та банківських сховищ", затверджених постановою Правління Національного банку України № 216 від 29.08.1995 р.; організація охорони банків із щоденними обсягами зберігання цінностей понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян повинна відповідати вимогам Інструкції по охороні установ банків України підрозділами міліції при органах внутрішніх справ, затвердженої спільним наказом Міністерства внутрішніх справ та Національного банку України № 372 ДСК/32 ДСК від 12.06.1991 р.

В окремих підприємствах торгівлі при розрахунках із громадянами часто не видається або затримується здача. Працівники підприємств торгівлі посилюються при цьому на відсутність розмірної монети. Чи існують нормативні документи, якими регулюється це питання?

Підприємства торгівлі та сфери обслуговування населення при здійсненні касових операцій із готівкою повинні забезпечувати постійну наявність у своїх касах розмірної монети різних номіналів (у розмірі не менше 10% від суми встановленого підприємству ліміту залишку готівки в касі) для видачі значі громадянам. Це передбачено пунктом 26 Порядку ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 21 від 02.02.1995 р., у редакції постанови Правління НБУ № 334 від 13.10.1997 р. (зарєєстровано Міністерством юстиції України, № 530/2334 04.11.1997 р.). Невидача (або несвчасна видача) громадянам засобів через відсутність або нестачу розмірної монети на цих підприємствах і пропущений робочий день, а також її наявність у підприємстві у розмірах, менших від зазначених, є порушенням касової дисципліни, і за це до винних осіб вище названих підприємств можуть застосовуватися штрафні санкції, визначені статтею 164-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, як за порушення правил ведення касових операцій.

Матеріал надійшов до редакції 16.02.1998 р.

ОФІЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Про введення в обіг ювілейної монети "Київський псалтир"

Національний банк України 22 січня 1998 року ввів у обіг ювілейну монету "Київський псалтир" номінальною вартістю 100 гривень, присвячену 600-річчю створення видатної пам'ятки національної культури (1397 р.).

Це перша ювілейна монета, відкарбована на Монетному дворі НБУ. Її виготовлено із золота 900 проби, вага у чистоті — 15,55 г, якість виготовлення — "пруф", діаметр — 25 мм, тираж — 2000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) зображено малий Державний герб України над старовинним фоліантом. По колу розміщено стилізовані написи: УКРАЇНА (вгорі) та 100 ГРИВЕНЬ (унизу у два рядки). Ліворуч від номіналу позначено рік карбування монети — "1997", праворуч (у два рядки) — позначення та проба металу "Au 900" і вага у чистоті "15,55" г. По краю монети — коло, орнаментоване за геометричним мотивом.

На зворотному боці монети (реверсі) на тлі аркади розміщено зоб-

раження Христа-Пантократора у колі і титли ІС — ХС (вгорі) та композиції мініатюр рукопису: біблійний цар Давид (праворуч), фрагмент його псалмів (ліворуч) і Спиридоній-писар (у центрі). Вгорі по колу розміщено стилізований напис: КИЇВСЬКИЙ ПСАЛТИР; унизу — рік створення книги: 1397.

Гурт монети гладкий.

Художник Сергій Белієв, скульптори — Володимир Дем'яненко, Роман Чайковський.

Ювілейні монети "Київський псалтир"

номіналом 100 гривень є дійсним платіжним засобом України і обов'язкові до приймання за їхньою номінальною вартістю за всіма видами платежів, а також для зарахування на поточні рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Ювілейні монети "Київський псалтир" реалізуються в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Про введення в обіг ювілейної монети "Володимир Сосюра"

Національний банк України 23 січня 1998 року ввів у обіг ювілейну монету "Володимир Сосюра" номінальною вартістю 2 гривні, присвячену 100-річчю від дня народження видатного українського поета, лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка Володимира Миколайовича Сосюри (1898 — 1965).

Монету виготовлено з нейзильберу, діаметр — 31 мм, якість виготовлення — "анциркулейтед", тираж — 20000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим візерунком, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні гілок калини. Над гербом розміщено дату "1998" — рік карбування монети. По колу написи: вгорі — "УКРАЇНА", внизу у два рядки — "2 ГРИВНІ". Написи відокремлені один від одного орнаментом.

На зворотному боці монети (реверсі) на тлі аркушів паперу, перекла-

дених ліворуч гілками калини, зображено портрет Володимира Сосюри. Написи: ліворуч по колу — "ВОЛОДИМИР СОСЮРА"; праворуч у два рядки — "1898-1965"; унизу, також у два рядки, факсиміле відомого вірша поета "ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ".

Гурт монети рифлений.

Художник — Микола Кончубей, скульптор — Володимир Атаманчук.

Ювілейні монети "Володимир Сосюра" номінальною вартістю 2 гривні є дійсним платіжним засобом України і обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Ювілейні монети "Володимир Сосюра" реалізуються в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Про введення в обіг пам'ятної монети "Северин Наливайко"

Національний банк України 26 січня 1998 року ввів у обіг пам'ятну монету "Северин Наливайко" номінальною вартістю 20 гривень. Ця монета продовжує історичну серію "Герої козацької доби" і присвячена пам'яті Северина Наливайка (? — 1597) — провідника козацько-селянського повстання 1594—1596 рр. в Україні проти польсько-шляхетського панування.

Пам'ятну монету "Северин Наливайко" виготовлено зі срібла 925 проби, вага дорогоцінного металу — 31,1 г. Діаметр монети — 38,61 мм, якість виготовлення — "пруф", тираж — 5000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим візерунком, зображено композицію, яка символізує національну ідею Соборності України: гербові фігури покровителя Києва Святого Архістратига Михайла та коронованого лева Галицько-Волинського князівства тримають малий Державний герб України — тризуб на щиті. Над композицією розміщено дату "1997" — рік карбування монети. Вгорі по зовнішньому колу — напис "УКРАЇНА", внизу у два рядки — "20 ГРИВЕНЬ" — позначення номіналу монети. Написи по колу відокремлені один від одного бароковими орнаментами із зображеннями грифонів. Ліворуч від числа "20"

— позначення і проба дорогоцінного металу "Ag 925", праворуч — його вага "31,1".

На зворотному боці монети (реверсі) в центрі зображено постать Северина Наливайка на коні, з шаблею у правій руці та смолоскипом у лівій. Внизу та праворуч — фігури озброєних повстанців. На лівому матовому сегменті між зовнішнім кантом монети і намистовим півколом розміщено напис "СЕВЕРИН НАЛИВАЙКО". На правому матовому сегменті — у два рядки напис "1594—1596" — роки повстання під проводом С. Наливайка.

Гурт монети рифлений.

Художник — Олександр Івахненко, скульптор — Роман Чайковський.

Пам'ятні монети "Северин Наливайко" номінальною вартістю 20 гривень є дійсним платіжним засобом України і обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Пам'ятні монети "Северин Наливайко" реалізуються в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Про введення в обіг пам'ятної монети "80-річчя бою під Крутами"

Національний банк України 30 січня 1998 року ввів у обіг пам'ятну монету номінальною вартістю 2 гривні, присвячену 80-річчю бою під Крутами (29.01.1918 р.) — події, що яскравою сторінкою увійшла в історію України, увічнивши героїзм трьохсот київських студентів і гімназистів, які стали на захист незалежності Української Народної Республіки від більшовицьких військ.

Монету виготовлено із нейзильберу, діаметр — 31 мм, якість виготовлення — "анциркулейтед" (50000 штук) і звичайна (150000 штук), загальний тираж — 200000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі зображено малий Державний герб України на тлі багатофігурної композиції, яка втілює ідею розстріляного державного відродження: через центр мішені, позначеної на монетному полі трьома концентричними колами, прямує у перспективі колона озброєних юнаків. Ліворуч і праворуч від зображення — дати: 1918—1998. По колу розміщено написи: УКРАЇНА (вгорі) та 2 ГРИВНІ (внизу у два рядки).

На зворотному боці монети (реверсі) розміщено композицію з двох частин, що відтворює історичний момент протистояння двох сил: ліворуч — статичні фігури юнаків-героїв як уособлення захисту незалежності УНР; праворуч — динамічне зображення алегорії більшовицької інтервенції у вигляді простертої руки, яка прокладає шлях атакуючій кінноті. Навколо зображення — напис, розділений солярним знаком: 80-РІЧЧЯ БОЮ ПІД КРУТАМИ. 29.01.1918.

Гурт рифлений.

Художник — Анатолій Куш, скульптори — Роман Чайковський і Володимир Дем'яненко.

Пам'ятні обігові монети "80-річчя бою під Крутами" номінальною вартістю 2 гривні є дійсним платіжним засобом України і обов'язкові до приймання за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на поточні рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

У ньому
публікуватимуться:
— аналітичні огляди
фінансових ринків
— прогнози розвитку
економіки
— офіційна інфор-
мація НБУ про курси
валют, процентні
ставки банківської
системи України,
результати аукціонів
із розміщення
державних
облігацій тощо
— ексклюзивні
інтерв'ю
із про-
відними
банкіра-
ми країни
— реклама

Періодичність
виходу —
один раз
на два місяці
Журнал одержу-
ють: центральні
банки та уряди
зарубіжних країн,
міжнародні фінансові
організації,
посольства зару-
біжних країн в Україні

Телефон для довідок
з приводу передплати
та розміщення рекла-
ми: (044) 267-30-14
Телефон-факс:
(044) 264-96-25

Із 1998 року
Національний банк України
розпочинає випуск
англомовного дайджесту
журналу "Вісник НБУ"
"Herald of the National Bank of Ukraine"

1/98
HERALD of the National Bank of Ukraine

Національний
банк
України

Зі святом
8 Березня,
дорогі жінки!

